

B U Z Á S
V I K T O R

A MAGYAR FÖLD
MESÉJE

IFJ. KOVÁCS JÁNOS
RAJZAIVAL

MAGYAR KÖNYVBARÁTOK, BUDAPEST
KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

KÖNYVBARÁTOK KIS KÖNYVEI

Előfizetési díj évi 5 kötetre 10 pengő.

Kiadásért felelős: Dr. Máté Károly.

33305. — Királyi Magyar Egyetemi Nyomda Budapest (F.: Thiering Richárd.)

I.

Balázs úgy emlékezett arra a napra, mintha tegnap történt volna. Amikor Pista bácsi, az öreg debreceni cívis ötlovas ekhós szekéren beállított a faluba, amely valahol messze volt, talán egynapi járóföldön is túl. Az a nap nagyon csöndesen kezdődött, pedig nagy fordulója volt akkor a sorsnak, mert utána kezdődött az élet.

János, Pista bácsi kocsisa ebéd után még kiült az árokszélre, ahol Balázs mint suttyó gyerek hasmánt feküdt a subáján. Mellé telepedett és évődéssel kezdte a barátkozást.

Szemük előtt a bokor egy ágán ezüstsodronyával himbálózott egy nagy pókháló. Tátongó hasadék volt rajta s gazdája, a keresztespók, serény takácsként futkározott fel-alá és javította a hasadékat. Éppen egy könnyelmű legyecské telepedett a háló szélére. A pók célbavette, miközben a légy teljes biztonságban pödörgette első lábait és élvezte a nap melegét.

János, a kocsis ebbe a látnivalóba akasztotta az okosító és barátkozó szentenciát:

— Mit gondol, Balázs — csak úgy gondolomformán mondja —, nekimegy-e a pók a légynek?

Balázsnak fölillant a szeme:

— Mán hogyné menne neki!

— Már pedig fogadjunk, hogy nem teszi.

— Már mért ne tenné?

— Mert észére veszi, hogy foltozatlan hálón nem lehet rajta-rajtázni.

Úgy látszik, igaza is volt. A pók ugrott is már a légy felé, de a hasadásnál megállt, várt, s addig a légy elrepült. János nagyot nevetett, míg a pók úgylátszik mérgelődve tért vissza helyére és folytatta a foltozást.

János meg tovább szentenciázott.

A szeme tovább kalandozott s a locsogó szélén mozdulatlanul álló gólyára tévedt:

— Mondja, Balázs, vájjon mit csinál a gólya?

— Mit csinálna? Hát bóbiskol. Mindjárt a szárnya alá dugja a fejét.

János vastag mutatójával úgy integetett a levegőbe, mint egy billegő kútágas.

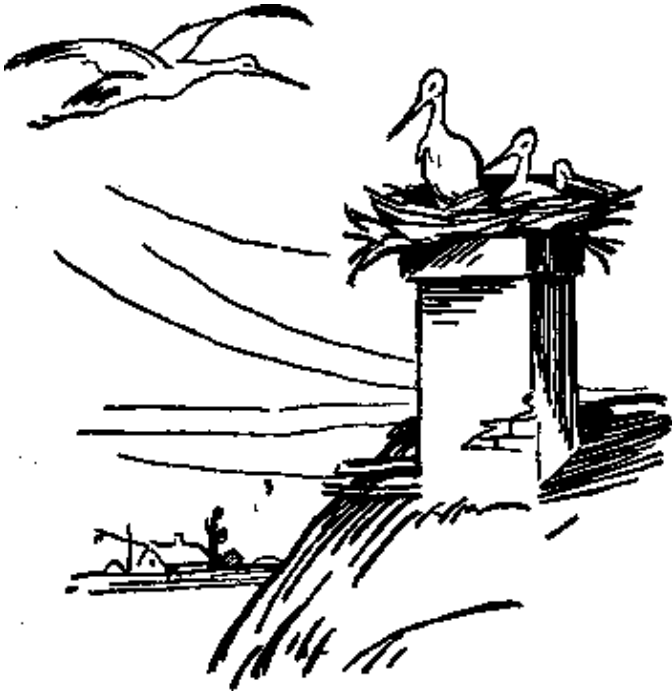
— Ha bóbiskolna, felborzolná a tollát, de lám-e, sima. Lesben áll ökelme!

János most se tévedett. A madár csőre gyorsan maga elé vágott, elkapta a békát, szárnyra kerekedett és elvitorlázott messze nyugatnak, amerre jó időben Kecskemét városának tornyai látszottak.

Balázs Jánosnak ezeket a tarka kérdéseit, melyekre hiába felelt, mert sohasem találta el az igazat, mind sorra megjegyezte és még sokezer más figyelgetett hozzá, amiket mind úgy tudott, mint más az ábécéskönyvet.

Hát még, amikor János a debreceni ötösfogatot magyarázta olyan körülményes cirkalmazással, hogy annál nehezebbet még a nagy iskolában sem tanítanak.

— Mert hát egészen más ám a hittyesen, hosszú gyeplőre fogott ötösfogat, meg aztán a franciás, amit saraglyából hajtának, vagy az igazi debreceni, nyeregből hajkurászva. Meg aztán azt is tudni kell,

A madár csőre gyorsan maga elé vágott.

hogy a saraglyából hajtott ötösfogat csak nagy urak hintájába dukál, nem pedig paraszti szekérbe.

Amikor Balázs már mindezt az első hallásra megtanulta, azután következett a magyarázat fogósabbik része.

— ... A hittyesre fogott ötösben, az első sorba két lovat fognak, balról a gyeplőst, jobbról meg az ostorhegyest. Mind a kettőt a kiséfához fogják, a hátsó sorban a rúdtól balra a nyerges, jobbra a rudas, amellet meg a lógós, amelyik éppenséggel a szekér hátsó tengelyét húzza... A farancia négyesfogatba is a kiséfához fogják a legelső párt. Ezt még csak megtanulhatja a városi ember is, szemrenézvést, hogyha maradt a fejében hely erre is a sok tudománytól... Hanem az ötös, a debreceni ötös, azt már csak nyeregben járó igazi magyar ismeri az igazi regula szerint. Ott a hátsó sorban a rúdtól balra van a nyerges, jobbra meg a rudas, tehát csak kettő, nem pedig három. Az első sorban a gyeplős, jobbra az ostorhegyes, balfelől meg az embertúlsó láncos, tehát elől van a három ... A láncos fékszárával van a gyeplős nyakához kötve... Már most aztán hogyan húzza ez a láncos a kocsit? Csak úgy húzza, hogy a hámfája a hátló tartó hosszú láncához kapcsolódik, és az első tengelyre van erősítve, nem pedig a másodikra. Ezt se tanulja meg a városi ember, hiába doktor akárki. Mert hát ezt a harmadik lovat azért hívják láncosnak, mert lánc húzódik hámfájától a tengelyig, embertúlsónak azért mondják, mert ha a nyergesen is ember ül, meg a láncoson is ember ül, akkor a láncos embere a túlsó... Az a lánc tudna ám galibát keverni, ha leérne a földre és belevágna a patkó. Azért van a rövid lánc a nyereg hátsó kapájához csatolva, hogy emelje a földről a hosszú láncot. Azt is tudhatná, aki nem volt lusta megtanulni, hogy az ostorhegyest és a gyeplőst nem a kiséfához, hanem keresztfához

fogják. Az pedig két hámfából áll, két rövid lánc. A rúdon van a vasperec, ebben jön vissza a két rövid lánc. Ami pedig széjjeltartja őket, az a keresztvas. Ez a debreceni ötösfogatnak az igazi regulája.

Jó volt hallgatni János bácsi csöndes dörmögését a júniusi nap ragyogásában, mely mindent elárasztott, a füzest, a rétet, s a legelésző teheneket.

Oktatás volt ez és nem is lett a tanításból falrahányt borsó.

Ezalatt pedig a hűvös szobában Pista bácsi elmondta, hogy mi járatban van és amikor ez mint legújabb hír szálldogált egyik szomszédból a másikba, már a felső faluvégen is úgy tudták meg, mint ahogy az igaz is volt, hogy eljöttek a kis Balázs gyerekért Debrecenből.

Azután a harmadik nap is elérkezett az indulás idejéig.

Még jócskán küzdött a holdvilág a derengéssel, amikor már nagy sürgés-forgás volt a kis falusi ház tájékán.

Mire meghajnalodott, János bácsi a szekér elé vezette a lovakat. Ezt már nem kellett magyarázni, mert Balázs maga is tudta, hogy elébb a hátsó, utána az első lovakat fogják be. A láncosra rákerült a csengő. János bácsi kipróbálta az ostort és nagyot csergetett a suhogó jávai. De erre már a szomszéd gyerkőcök is felébredtek, kiszaladtak pendelyben és sokért nem adták volna, ha ők is csergetni tudták volna a suhogót, de nagy idő kellett volna még ehhez.

Előkerült Balázs ládikója is, azt betették a saroglyába, mire kitódult az egész ház.

Balázs számára elérkezett a válás pillanata. Kezet szorított Veron nénivel, aki eddig gondoskodott róla, a jó szomszédasszonyokkal, majd meg Csonka Tót Estánnal is, aki elhagyta a fél lábát valamelyik kapitulációban, és azóta igen szép meséket tudott a muszkákról, meg a kutyafejű tatárokról.

Pista bácsi is elbúcsúzkodott. Eddig rendben volt minden.

Balázs felkuperodott a kasba, János bácsi ott állt a nyerges előtt, visszatekintett gazdájára és megszólalt tiszteletadó hangon:

— Indulhatunk-e, gazduram?

Pista bácsi most még saját magával foglalatoskodott. Balkezével a mándli széléhez kapott, mert ott lapított a passzus. E nélkül pedig bajos volt az utazás abban a régi jó világban, amikor az osztrák becirkerek örökké passzusra voltak kíváncsiak, még ha egyik faluból a másikba ment is az ember, nemhogy akkor, amikor Kecskemét környékéről indult valaki a Hortobágyra. Dehát ebben most nem volt hiba. Ott húzódott meg az árkusnyi üdvösség illő helyen.

János bácsi a nyerges mellől megint csak megszólalt:

— Indulhatnánk-e, gazduram?

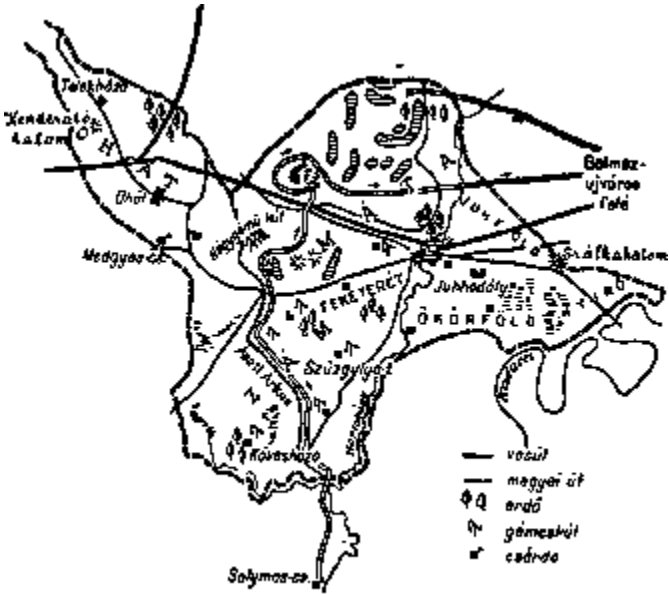
Pista bácsi még kihajolt az ülésből, s megnézte a hátsó tengelyt, hogy tart-e. Ez is rendben volt, s csak azután szólalt meg:

— Indulhatunk Isten nevében.

Visszhangzott rá a ház népétől a búcsúszó:

— Jó egészséget!

János bácsi a bakra hágott, odaszólt az öt lónak:
 — Gyü-ü na! — Kieresztette az ostort és akkorát cserdített vele, mint a mennydörgés.

Hortobágy.

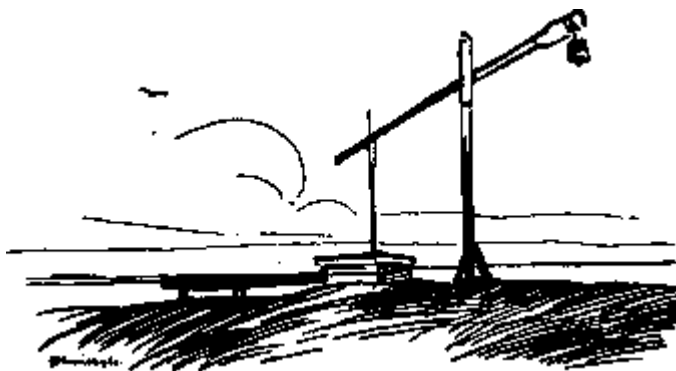
A lelkes állatoknak se kellett több. Tudták azok is az útrakelés minden csínjátbnínját. Hogy a kapun át óvatosan, de azért nekirugaszkodva kell haladni, azon túl meg kezdődhetik a kényes ügetés. Futtatni kell ezt az egész zörgős echo-alkotmányt. Mikor már jó verset szaladtak, a kapuból már semmi sem látszott, sőt a szekér után loholó gyerkőchad is elmaradozott, — akkor volt szabad csak csöndesedni és jókedvű sebes lépésre fogni a dolgot.

Balázs még egyszer utoljára meglengette kalapját búcsúzóul. Fejére tette, egyenesre fordult és lopva egy odanehezült könnycseppet törült le a szempillájáról. Azt hitte, hogy ezt Pista bácsi nem vette észre, mert úgy is tett, mint hogyha balfelé akkurátusan szemmértékre venné a messze ágaskodó kútágast.

II.

Hosszas szekerezés után Nagyiván határában léptek a hortobágyi puszta földjére.

Balázs körülnézett. Ameddig szem ellátott, mindenütt síkföld futott a messzeségbe. Eleinte egyhangúnak, később megnyugtatónak és szépnek látta. Az is megkapta figyelmét, hogy mindenütt az ő szekerek volt a legmagasabb pont.

A lovak hangtalanul kocogtak, csak néha csattant bokájuk, ha egymásba ütődött. Egy kútágason valami nagy fakó madár gubbasztott: mozdulatlansága úgy beleillett a puszta csendjébe. A sze-

kér közeledtekor elrúgta magát és megsuhogtatta hatalmas szárnyait. Balázs elhült a királyi vad látára. A parlagi sas egyenletes, gyors repüléssel arrafelé úszott a levegőégen, amerről ők jöttek.

Balázs hátrafordult s addig nézett a madár után, míg halvány ponttá zsugorodott az ég karimáján.

Kun György tavát érintve, a híres nagyhortobágyi csárdánál álltak meg etetni-itatni. Balázs bámuló tekintete legelsőbb is a hídra esett. Ez iradatlan mohos kőoszlopaival úgy terjeszkedett a folyóban, mintha építésekor az eljövendő új évezredre gondoltak volna.

Aztán felballagtak a hídra. Szemükbe ötlött a zűrzavaros elevenség, mert a sok ide-odamozgó állatot mind a csárda környékére csapták pásztoraik.

Az öreg cívis megtörte a csendet:

— Csudálkozol úgy-e e sok állaton? De van is legelő hozzá! Hasalj ide a kópárkányra s tekints magad elé! Ez a nagy darab föld lesz éltetőd.

Aztán gondoskodtak az öt lóról és betértek a csárdába. A nagyivó tele volt pásztornéppel. A rokon mentegetődzni kezdett:

— Tudod, az ivóvíz kevés és rossz a Hortobágyon. Ami víz megmarad a kutakban, az barna, vörös- vagy sárgaszínű. Amék szintelen, ammeg oly fanyar, hogy minden bűne eszibe jut az embernek. Nem csoda hát, hogy a pásztor ráfanyalodik egy kis sárgaszínű kerti vinkóra. Errefelé háromemberes bornak is mondják...

— Miért épp háromemberesnek?

Az öreg cívis mintha erre várt volna. Belemosolygott lefelé konyuló ősz bajszába.

— Hát mert három ember kell hozzá. Egy issza, kettő meg fogja, hogy el ne szaladjon. Savanyú az igaz, de azért jó, kivált ha más nincs. Majd te is megkóstolod mindjárt: várj csak!

Leültek a sarokban egy asztalhoz. A cívís bort rendelt. Az árát azonnal ki is fizette. Hozzáfogtak a falatozáshoz.

Balázs végignézett a pásztorokon. Az egyik asztalnál kondások ültek jó ideje s ezt a rajtalevő borosüvegek nagy száma mutatta. A kondások nagy lármát csaptak. Egy borízú hang belerikoltott:

Engem illet a dohányzacskó, nem téged!

De biz engem! — tódította a másik.

Egy mély, döngő hang mindkettőt túlharsogta.

— Én se vagyok tán a legutolsó ember.

Nem tudtak megegyezni s a vitát a vállukról lekapott kisbaltával akarták elintézni. Szerencsére akadt köztük egy peckestartású őszes atyafi. Épp az utolsó pillanatban elkiáltotta magát:

— Hej, emberek, ne erisszük egymás vérit! Azé legyik az acskó, aki legkülönb a célbadobásban.

Ímmel-ámmal mind a három versengő beleegyezett. A többiek is helyeselték, csak egy hang méltatlankodott:

— Mi meg tétlenül nézzük a nagy vetélkedést? Azt javallom, hogy mindenki résztvehessen benne.

— Ráállunk! — kiáltottak.

Zürzavaros kiáltások hallatszottak mindenünnen.

— Én mindjárt karikát írok erre a rozzant ajtófelére. A csárdás a múlt héten hozatta fel a pincéből tüzelőfának, — szólt az egyik.

— Aki a karikába talál, azé lesz az acskó! — mondta a másik.

— A dobás a szemköztes fal mellől történjék — türelmetlenkedett egy harmadik.

— Mi hárman dobunk először, — szólalt meg újra a már ismert borízú hang tulajdonosa.

— Jó, jó! — egyeztek bele a többiek.

Az öreg cívis odahajolt Balázshoz.

— Figyeld csak meg, a sok kisbalta jó egynéhányszor megfordul majd a nyele mentiben, de egyik se áll meg éllel a karikában.

— Osztán miért nem?

— Hát mert semmit se lehet várni hetvenkedő legénytül.

Úgy is lett. Valamennyié csak néhány araszra állt meg a célkarika vonalától, de a közepébe egyike se vágódott.

— Hát most melyiké lesz az acskó? — érdeklődött Balázs.

— Talán azé az asztal végén szomorgó atyafié, akire utoljára kerül majd a sor.

— Miska! — kiáltott rá épp akkor az egyik. — Te akár dobsz, akár nem dobsz, úgyis mindegy.

— Dobok bíz én, ha már itt vagyok! De előbb nekigyürkőzők.

Tagbaszakadt inas legény volt. Csak akkor lát-szott rajta valami öntudatos hetykeség, amikor kihúzta magát és meglendítve csillogó baltáját, a karika közepébe röpítette.

— Miska te, ne bolondozz! Ráhibáztál.

— Megújrázhatom.

— Hadd lássuk!

Kicsit pipiskedett, amikor elrepítette baltáját, az megint a kellő helyen állt meg. Egyébként azonban semmi se mutatta, hogy kikökkent volna egykedvűségéből.

— Három a magyar igazság! — akadékoskodtak azok, akik semmikép se akartak lemondani a díjról.

— Három bíz a, — hagyta rá Miska.

Azzal harmadszor is éles pengével vágódott a balta a célkarika kellős közepébe. Rezgő nyele bizonyította a legény hatalmas erejét és ügyességét.

— Ne hát az acskó! Vak tyúk is talál szemet — mondta a három versenyző egyike kedvetlenül.

— Talál hát, kiváltkép, ha keres — azzal fanyarul mosolyogva, helyére ült az asztal végén, a zacskót pedig begyúrte a szüre ujjába, anélkül, hogy ránézett volna.

Újabb vendégek érkeztek: juhászok voltak s egy másik asztalhoz telepedtek. Majd ismét nyílt az ajtó, gulyások léptek be s egy harmadik elmozdíthatatlan asztalhoz ültek s tartózkodóan viselkedtek.

Balázsék leverték tenyerükről a morzsát s a jóízűen nyelt falatokra egy-két korty üdítő savanykás bort ittak. A rokon rágyújtott a tajtékipára. Balázs kíváncsian körülhordozta tekintetét s megszólalt:

— Úgy látszik, nem nagyon szeretik egymást, mindegyik felekezet külön asztalhoz ül.

— Hát nem keverednek össze, szentigaz. Még azt is csodálom, hogy így együtt mulatoznak. Bizonyosan azért, mert a mulatós csikósok nincsenek köztük.

— Éppen azokat keresem.

— Én is őket várom. Be akarlak szegődtetni kisboj tárnak.

— Azt szeretném én is.

Az öreg cívis kapott a szón:

— Hát tudod, Balázs, sokat gondolkodtam sorson, mi is legyen belüled. Fiatalabb koromban szüntelenül hányódtam-vetődtem. Sokáig kerülgettem a szerencsét, de csak nem tudtam ráakadni. Most pedig, hogy végre-valahára megleltem, olyan fehér a bajuszom meg a hajam, mint a lisztes molnáré őrlés után. Most már persze van tűzhelyem Debrecenben, de előregedtem, megrokkantam.

— Ugyan már, Pista bácsi.

Az öreg cívis türelmetlen kézmozdulattal fojtotta bele a fimokodást.

— Hadd csak fiam, ismerem a magam fajtáját! Tudom, hogy már a pályám végére jutottam. Most még csak terólad kell gondoskodnom, aztán jöhet már akár a vén kaszás is. Hát amondó vagyok, tanuld ki a pusztai pásztorkodást. Ismerd meg a lovat, amennyire csak teheted. Ha aztán már remekelsz a mesterségedben, magamhoz veszek. Tudod, hogy lóval kereskedem, magyarán szólva lókupec vagyok. Kockázatos mesterség, mert nemcsak a portékát, a lovat kell jól ismernie, hanem nagy szerencse is kell hozzá, különben nagyon ráfizethet az ember. Most kivált, hogy az ármádia folytonosan hadakozik s a lú nagyon kelendő portéka főképp Olaszország felé. De ha kedvez a szerencse, hamar megszédheti magát az ember. Látod, szép jövő áll előtted. Becsüld meg hát magad, ha másért nem, hát a biztos jövőért.

Aztán gyorsan az üveghez nyúlt, töltött a gyereknek is néhány korty bort, hogy elhárítsa magától a hálálkodást.

Balázs meglepődve ült a helyén. Hirtelen ragyogóra vált a szeme, bensejében meg titkos hang ujjongott. Megrettent, hogy ajkára kerül valami nyers diadalkiáltás alakjában imígyen:

— Be jó lesz! Hiszen mindig gazdagságra áhítoztam. S ha egyszer gazdag ember leszek, majd értem a módját, hogy mindenkinek jusson belőle, aki csak a házam népéhez tartozik.

A cimbalmos egyszerre csak valami sajtáságos élénk ütemű táncnóta pengetésébe kezdett. Az öreg cívis mintha ismerte volna.

— No, Balázs, most kinyisd ám a szemed!

A szomszéd asztalnál kirúgta a lócat maga alól az egyik kondás és rákezdte a kondástáncot.

Ez a valóságos akrobata-tánc nagyon megtetszett Balázsnak. Megdobbant a szíve s valami eddig sose ismert büszke érzés hevítette.

— Nézze csak, Pista bácsi, mily daliás léptekkel emelinti a lábát, mily ügyesen dobja át s kapja el a térde alatt a kisbaltát.

— Hát bizony őserő, csín és ügyesség lakozik ebben a legényben, szemében pedig ég a magyar lélek: csak azért is. Én napestig el tudnám nézni őket.

— Én is.

A kondások aztán kihörpentették borukat s követték a gulyások példáját. Ezek ugyancsak szedelőzködtek.

A juhászok nem maradtak sokáig egyedül. Fel pattant az ajtó s betoppant rajta hat daliás csikós-

bojtár. Merőben különböztek a többiektől. Jól megtermett, karcsú, izmos legények voltak. A külsejük is tetszetősebb volt s valami betyáros hányavetiség látszott rajtuk. Mielőtt leültek az asztalhoz, botjukat a sarokba támasztották.

Az öreg cívis hozzájuk lépett.

Felpattant az ajtó.

— Nem tudják kendtek, merre legelteti öreg Rásó István a városi ménest?

— Már hogyné tudnók! Papegyháza felé jár cselédeivel — válaszolta tisztességtudóan az egyik bojtár.

Ahogy a csikósok beléptek, a juhászok ricsajozni kezdtek. A csikósok erre elszedték botjukat a sarokból s az ajtóban keresztbe rakták.

Balázs gondolkodóba esett:

— Különös emberek, hogy féltik a botjukat. Előbb a sarokba támasztották, most meg az ajtóba s hozzá még keresztbe.

A juhászok mintha se láttak, se hallottak volna, rekedten énekeltek. De azért látszott rajtuk, hogy minden izmuk megfeszül, hogy egy-két ugrás s már a terem közepén lehetnek s kezdődhetik a hajcihő.

A cívis nemhogy a végét, de még az elejét se várta meg. Nagy igyekezetében szótlanul intett Balázsnak. Őket még kiengedték.

A fiú nem tudta mire vélni. Ránézett az öregre. Az elértette a kérdő tekintetét.

— Ilyenkor keresztberakják botjukat az ajtóban, hogy nehezükre essék a tágulás, ha arra kerül a sor.

Balázs elmosolyodott s kezdte méltányolni az öreg sietős lépteit. De ahogy a szoborarcú juhászokra gondolt, megszólalt benne a kétely.

— Hát osztán megfordítva nem esik meg néha?

— Hát az igazat megvallva, ma nem szeretnék a csikósok bőrében lenni, mert ott láttam a juhászok közt a rettentő erejéről híres Hetyke Nagy Gergelyt is. Ha ma cudar kedviben találódik, sorjába meglékeli a csikósok fejét. Igaz, hogy azok se tartják oda majd jószántukból a kobakjukat.

Felkapaszkodtak a szekérre s folytatták útjukat a Máté-pusztá felé. Az öt ló felfrissülve az abraktól s az itatástól, jókedvű sebes ügetésbe fogott az alig megtetsző keréknyomon. Odébb még az is elenyészett.

Június volt, nyárelő hava. Ilyenkor még van mit legelnie az állatnak. Az őslegelő üde zöld abrosz-

ként terült el körüskörül, a természetalkotta hímet pedig a sok tarka-barka virág alkotta rajta. Mind szép volt, de legislegszebb volt mégis a violaszín sziki saláta. A vadméhek búcsújárásként tisztelkedtek körülötte s mérgesen dongva rebbentek szét, amikor a lovak közéjük csörtettek.

A taligás épp főzött benne.

Innen is, onnan is lónyérítés hangját hozta feléjük a szél: ménes legelészett a közelben. A kocsislegény azonban nem habozott, éles szeme messze kalandozott s a látóhatár szélét kémlelte. Elhajtottak a Juhsfenék mellett, de a cifra ménesnek nyomát se látták. Elhajtottak a hosszú Paperi mellett is: nem lehetett áthajtani rajta. Meg kellett kerülniök.

Vége elérték egy jókora akácós mögé. Érmek hosszabbik oldala volt a széltől mentes része.

A térség közepén állt a födetlen vasaló, a kunyhó. A taligás épp főzött benne: esteledett. A szekérszöregre kisederedett a vasaló elé. Jó helyt jártak.

Nem soká kellett várniok: már porzott is távolban a gyeplő. Nincs szebb, mint mikor így estenden az enyhely közelébe csapják a ménest» Szélesvonalú, tág sorokban fut hosszú lépéssel, könnyed ügetéssel. Csak a csikók kapnak vágatába. Közben kitör rajtuk a csikótermészet s nagyot rúgnak a levegőbe.

Az állófához érve elszéled a ménes. A sííamadó s a bojtárok a földön teremnek. Köszöntik a vendégeket s velük együtt körülülük a bográcsot.

Mikor előkerült a pipa, az öreg cívis megszólalt:

— Hát tudja, számadó csikósgazda uram, nagy dologban járunk kegyelmednél!

— Ugyan mifélében?

— Be akarom szegődtetni ezt a legénykét kisbojtárnak.

A számadó végigmustrálta Balázst tetőtől-talpig, megforgatta és gondolkozott. Végre megszólalt:

— Jól van, ecsém, hát kászálódj fel csak arra a lúra. Hadd lássuk, hogy illesz rá.

Azzal rámutatott a vasaló közelében álldogáló egyik hátasra s odaszólt egy bojtárnak:

— Péter, billentsd a nyeret a Csillag hátára!

A csikósbojtár agyarára kapta makrapipáját. Megfogta a sorompóra tett nyeret, a ló hátára illesztette s a lovat eloldotta. Ez a pár mozdulat nem kerülte el a szemfüles Balázs figyelmét. De az se, hogy a bojtárok egy csomóba verődtek. A leplezetlen várakozás mosolya ült szemükben, mintha csak egymást biztatták volna:

— Hiszen nem utolsó dolog az, pajtás, ha látja az ember, hogy csókolja meg az újdonsült lovas a földet.

Balázs tekintete végigsuhant a szemlélőkön, aztán a ló hátán, ösztönszerűen megérezte, hogy

Be akarom szegődtetni ezt a legényt.

itt valami rejtett ravaszsággal van dolga s hogy jó lesz résen lennie. A közben, hogy gyanús sietőséggel elébe állították a lovat, valami tűnődésféle kerekedett felül benne.

— Ejnye, be különös módon nyergelik meg itt a lovat! Hiszen nem is nyereg ez, hanem szűrpokróc. Rajta két oldalt szíj, azon meg kenygyel fityeg. Ha én most minden teketória nélkül lúra vetem

magam, menten alája karikázok. De nem fogtok ki rajtam. Keresztülnyúlok a lú hátán s a szűr-pokróc jobb felébe kapaszkodva lefelé nyomom, bal lábamat meg a kengyelbe téve, gyorsan nyeregben termek.

Úgyis tett. A körülállóknak torkukon akadt a nevetés. A számadó a bojtárok felé vágott a szemével, mintha azt mondta volna:

— No, lássátok, kár volt kajánkodni: ennek sincs könyökében az esze.

Aztán odaszólt az öreg cívisnek:

— No, úkeme aztán igazán csikósnak termett! Csak idevalósi tudja ezt a fortélyt.

Pedig csak eztán kezdődött meg a java. A hátas, mint afféle egy gazda kezére szokott ló, csak hátára termett embert túrt meg. Azért oldalazva, bakugrással igyekezett megszabadulni tőle. Az oldalfának táncolt, hogy ledörgölje a hátáról, de Balázs nem kímélte tőle a csizmája sarkát és megült a nyeregben.

Az öreg cívis szeretett volna odakiáltani neki:

— Hallod-e, a lú beadta a derekát. Fogd száron, kapasd ügetésbe, ugrasd vágtaiba!

Balázs maga is tudta ezt, hát meg is tette. Aztán megállt az elámult csoport előtt. Ennek az volt a végső reménye, hogy nyeregből szálláskor a földre talál tottyani. Akkor majd hozzásietnek, talpra segítik és fülébe dörmögik:

— No, szép öcsém, csak nem tört csontod!

De Balázs nem sokat teketóriázott, hanem így gondolkodott:

— Igaz, hogy a fortélyt nem ismerem, de majd kieszelem egy más módját. Legjobb lesz, ha a lába-

mat kihúszom a kengyelből, két kezemmel pedig a pokróc elé nehézkedek s baloldalt a földön termek.

Ez az ugrás egy atlétának is becsületére vált volna. A számadó nyájasan hozzá fordult:

— Osztán hol tanultad a mesterséged?

... megült a nyeregben.

— A tőlünk második szomszéd, Görgey huszárja, a szabadságharc előtt a császár katonája volt kilenc évig. Ű tanított a lúval bánni.

Öreg Rásó István nem is kisbojtárnak, hanem mindjárt harmadik bojtárnak szerződtette. Épp kapóra jött: betyárvilág volt.

Az öreg cívis meg másnap készülődésre fogta a dolgot, de előbb kifogatta a szekérből az ostor-

hegyest és Bálintnak ajándékozta, hogyha semmi-
ben sem, legalább abban különbözzék a többi
pusztai cselédtől, hogy a saját lován szolgál.
Aztán négy lóval hazahajtatott Debrecenbe.

III.

Balázs, mint gazdag lókereskedő rokonának
leendő üzlettársa, fenn hordhatta volna az orrát,
ha vele született okos szerénysége előre nem tiltá-
kozik az elbizakodás ellen. De eddig is ösztön-
szerűen sejtette, hogy az élet temérdek változás-
sal szolgál.

S ez az okos szerénység nagyon is helyénvaló
volt. Mint gondolkodó pásztorember, már a maga
foglalkozásából kiindulva is, azt következtette,
hogy a lókereskedő vállalkozása nagyon bizony-
talan. Hiszen már a számadó s a vele együtt
vigyázó bojtárok kezére bízott örökké nyugtalan
ménest is számos esély, veszély, szerencsétlenség
érheti, annál inkább fenyegeti hát temérdek vélet-
len a lókupec vállalkozását: megbízhatatlan haj-
csárok megkárosítják, betyárok elhajtják lovait,
az állatállományt betegség pusztítja és elérték-
telenedik.

Sejtelve nem volt alaptalan. Az öreg rokon
nagy falka lovat szállított a kincstárnak. Minden
értékét pénzzé tette és vállalkozásába ölte. Ha
sikerül, vagyona megkétszereződik. Sajnos a vélet-
len közbeszólt. Ragály tört ki a lovakon s az egész
szállítmányt le kellett bunkózni. Máról holnapra
szegény ember lett belőle, s még örülhetett, hogy

debreceni házát megmenthette. így legalább nem maradt fedél nélkül s eltengődhetett valahogy.

Csodálatos, Balázst csak az szomorította el, hogy öreg rokonát tetemes szerencsétlenség érte, más-különben nagy megkönnyebbülés fogta el, hogy nem kell lókupecnek lennie. Irtózott ettől a különös foglalkozástól. A lókupec csűr-csavar, cigánykodik és mindig arra törekszik, hogy más kárán önmaga busás nyereségre tegyen szert fáradság nélkül. Balázs végtelen megvetéssel gondolt erre a ravaszkodó mesterségre. Vele született egyenes-sége, nyílt szókimondó természete, a mások tulajdonának megbecsülése valóságos ellentéte volt a lókupec mivoltának. Igaz ugyan, hogy szeretett volna meggazdagodni, de a gazdagságot a maga munkája árán akarta elérni.

Balázs tehát ottmardt a Hortobágyon pusztai cselédnek. Még az volt a szerencséje, hogy komolyan vette a mesterségét s derék csikósbojtár vált belőle. Ébersége, ügyessége, nagy testi ereje folytán csakugyan annak termett.

Megtanulta mestersége minden csínját-bínját. Csak egy tekintetben különbözött bojtártársaitól: húzódozott a pusztai cseléd szokásos huncutságaitól, amelyek mind az orzással állnak összefüggésben.

A ló, mint az ősi magyarság legfőbb vagyontárgya, a kereskedés alapja: adják, veszik, cserélik. Mindezen kereskedelmi ügyletnek berekesztője a kézadás s az áldomásívás. Nem csodálható, hogy amint kialakult a tulajdonjog átruházásának számos törvényes faja, éppúgy kifejlődött idő folytán

a törvénnyel ellenes gazdaváltoztatásnak sok-sok módja is.

Ezek valamennyijének régi gyűjtőneve: az orzás. Fény nincsen árnyék nélkül. Amikép sok tündöklő tulajdonsága van a pásztornépnek, akkép nem róhatjuk fel súlyos vétkéül azt sem, hogy a régi időben, a nagy bőség idején elsikkadt kezén, vagy a bogrács fenekére vándorolt egy-egy állat, mielőtt még valamely ragályos kór elpusztította volna.

A régi magyar törvények nem ismernek tréfát az ily kisebb fogyatkozások dolgában és az orzót keze bokájának elcsapásával büntetik.

Az orzás háborús időkben vagy utána, a közbiztonság helyreálltáig, veszedelmes méretűvé vált. Kivált a szabadságharc után bekövetkezett önkényuralom idejében fajult el úgy, hogy a betyárok nagy része a pásztorokból került ki. Ha nem is vált betyárrá, segítőtársává tette a szükség. A ló-orzó betyárok kiszakítottak egy falkát valamely uradalmi ménesből s azt más ménes lovai közé csapták. A számadó csikósgazda ugyan tisztában volt hallgatólagos beleegyezése súlyos következményeivel, de kénytelen volt tűrni, ha nem akart puskájukból néhány golyót.

Balázsnak minden ilyen fajtájú művelet komoly aggodalmat okozott. Meglátszott rajta, hogy Kecskemét gyümölcstermő vidékéről való, ahol az enyém, tied, övé fogalma pontosabban határolódik el, mint a Hortobágyon. Ez a nagy messzefutó terület valamikor népes helységek határa volt. A török rabság idejében pusztasággá lett. A török járom után nem népesedett be, hanem őslegelővé vált. Az ideiglenes birtokbavételt az állófa jelölte.

Ezt abban az időben még a csárda előtt is leverték, aminthogy még a jelentéktelen ösépítmények előtt is ott állott. Ezt oly területen ásták le, amelynek tulajdonjoga nem élt pontosan a köztudatban, tehát ideiglenes birtokbavételt jelentett. Állófa hiányában a földet mindenki szabadon használhatta. Ezen a nagy pusztaságon nem is fejlődhetett ki a tulajdonjog oly fokú tisztelete, mint a gabona- s gyümölcsstermő vidékeken, ahol minden egyes gyümölcsfának megvan a maga gazdája. A hortobágyi csikósok azért jól megvoltak Balázssal és becsülték, sőt szerették is a maguk módján. Kivált azért tartották sokra, mert Balázs önfeláldozó jó pajtás volt. Cserben nem hagyta őket a világért se. Nem kímélte magát, hanem ha tehette, helyettük is megfogta a dolog végét. Pajtásai jól ismerték ezt a tulajdonságát és sokszor magára hagyták a ménessel.

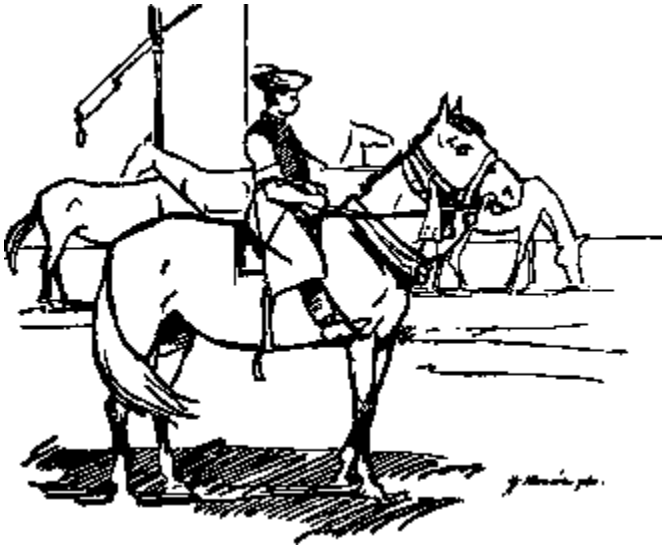
Forró nyári nap volt. A levegő szinte izzott. A pusztá homokja a gyeptelen részen perzselően sütt. Az öslegelő már sárgásba átmenő barnára sült. Ebbe ezüstszerű részek csillogtak bele: a szikfoltok.

Elviselhetetlen fülledtség nehezedett emberre, állatra egyaránt. Az égbolt derűs kék volt. Messze kelet felől ugyan esőmutató zsákszerű felhőgomolyagok türemlettek. Oly nagy volt azonban a forróság, hogyha kiürült is a tartalmuk a Hortobágy fölé való értükben, üdítő cseppjeik még a forró levegőben felszikkadtak s alig hullottak a földre. Aztán gyorsan szét is oszoltak a felhők.

A ménes megszorult és úgy bogárgzott, néhány kanca türelmetlenül kapta fel a fejét. Táguló orr-

lyukuk izgatottságot árult el. Szomjas volt a ménes, mert a puszta kútjai kimerülőfélben voltak. A ménes a Sulymos-puszta közelében legelészett.

A számadó a csárdában mulatott. Huzamosabb ideig szándékozott a vendégmarasztaló csárdában maradni. Ezt pedig az mutatta, hogy lovát odakötötte a csárda előtt meredő állófához.

Balázs őrizte csak a ménest.

Balázs csikósbojtár őrizte csak a ménest. Hátsólován ült s bőségesen volt ideje az elmélkedésre. Rátartí, büszke legény volt, mint a rideg pásztorok általában.

Az állatlegeltetést rideg- vagy szilaj-pásztorkodásnak hívták abban az időben, mert a jószág szabad ég alatt, még kötőféket sem ismerve, legelészett. Az istálló ismeretlen volt a Hortobágyon s a

legdermesztöbb téli időszakban is szabadban tartózkodott a jószág, mind nappal, mind éjszaka mindaddig, amíg a vásárra nem hajtották. Innen is, máshonnan is hosszú sorokban indult a jószág, a külön erre szolgáló utakon — (Budapesten még megmaradt az emléke a Hajcsár-út elnevezésben) — Bécs és Nürnberg felé. A bécsi és nürnbergi állatvásárokon különösen a szarvasmarhát vesztegették el olcsó pénzen, húsa elfogyott a német konyhán, szarvát, bőrét iparcikké feldolgozva visszaszállították Magyarországra és nürnbergi áru néven drága pénzért eladták. Magyarország ebben az időben nem volt egyéb, mint a nyugati világ kihasznált gyarmata.

Balázst őrtállása közben ehhez hasonló gondolatok háborgatták, de nem úgy, ahogy leírtuk, hanem csak egyszerűen, csikósbojtármódra.

— Majd csak lendíték valahogy a sorsomon egyet vagy kettőt. Gazdag ember leszek én még, lesz házam, földem és egy ötösfogatom.

A gyerekkori emlék, az ötösfogat még most úgy élt az emlékezetében, mint a gazdagság, jólét emléke. Időnként ugyan elcsüggedt, hogy az alkalom egyre késik, de hitét végképen nem veszttette el.

— Hiszen nem vagyok én kötéllel kötve a Hortobágyhoz! Hiszen csak úgy csöppentem ide.

... De mi fehérlik úgy emberlátásnyira? ... Balázs szemügyre veszi. Semmit sem tud kiokoskodni a nézésből. Valami élőlényféle, az már bizonyos. Kétségtelen, hogy fölöttébb különös. Túlságosan széles és folyton imbolyog jobbról balra. De íme, most egy kis távolságon át egyenesbe fordul. Aztán megint megkezdődik a különös

imbolygás. Ám most megfordított irányban: balról jobbra. Így tart ez jó darabig nagy változatos-sággal.

Balázs csak nézi, nézi azzal a merő nézéssel, ami annyira sajátos a pusztai embernek. Azt is hozzátehetjük, hogy önkény telén sajátos, mert az álló embernek, mint a pusztai legkimagaslóbb pontjának, akarva-akaratlan minden a szemébe ötlük. Így válik a figyelés és meglátás különös tulajdonságává.

Egy már szinte bizonyos, hogy a közelgő valami nem lehet legelésző, fehérszőrű marha, mert annak túlságosan széles.

Nézi, nézi. Most mintha megkushadna a közeledő valami, de megint fölegyenesedik és megint folytatja az előbbi imbolygást.

Még mindig nem jutott a dolog nyitjára. Most azonban valami dombocskára aljába ért a pusztai csoda. Huzamosabb ideig tartott, míg feljutott rá.

Néhány percig álldogált a tetején. A sejtelem csak most kezdett dolgozni Balázsban. Hirtelen mint a gyanú eszébe nyilallott, hogy a pusztai csoda nem más, mint két ember: Barátságosan összeölelkezve közelednek feléje. Talán sebesült az egyik, a másik meg önfeláldozóan támogatja — vélekedett. De ahogy az egyik alak a karját meg a lábát duhaj mozdulattal megemelintette, Balázs bosszankodva ütött kezével a levegőbe. Nem sebesült emberek ezek — látta most már —, hanem ittasok. Nem is pásztorok, hanem pusztaszéli helységből valók. Erre vall a telkes gazdák szokásos viselete: a csizmába húzott nadrág is. Tudja Isten, hogy kerültek ide a csárdába, de még bizonytala-

nabb, hogy kerültek ki belőle. Csak egy bizonyos, hogy nem veszélytelen az ilyen öntudatlan pusztai kódorgás. Itt minden osztozik a természet rendelésének következményében: az erősebb erőt vesz a gyöngébben.

Igaz ugyan, hogy nagyobbára a toportyán meg a sas jelent nagyobb veszedelmet, de míg az előbbi inkább télen, mint nyáron, addig a sas felnőttet nem támad meg. A mozdulatlan embert hamar körülveszi a keselyűk farka ja. Különös szokásakép azonban csak körülüli az elhullott lényt s csak napok múlva kezd hozzá a lakomához a feloszlástól megpuhult testen.

Nagyobb veszedelemmel nem járna tehát, ha egymás mellé dőlve akár fél napig hevernének is a pusztta gypén kialudva mámorukat. Éjfélután azután felserkennének rettentő szomjúságtól gyötörve s talpra állva tájékozódnának, merre vegyék útjukat s elballagnának a legelső pásztortűz irányában.

A két ember most elkanyarodott, míg Balázs egy más közeledő pontot vett észre. Sebesen haladhatott, mert szemelláthatóan egyre nagyobodott, íme, most már teljesen kivehető. Nem ember, hanem állat. Mozgása nem egyenletes, nem egy vonalban haladó, hanem helyel-közei magasba szökellő. Ez pedig a marha vágója.

Balázs rosszat gyanított. Tudta, hogy a marha csendes, lomha állat s csak felingerelt vagy megvadult állapotban vágat addig, míg belefárad. Azt is tudta, hogy a megvadult állat rohanása nem azért támadt, mert a dülöngélő embereket megpillantotta, hiszen a lóháton ülő ember messzibb

ellát, mint a marha, amelynek a szaglása különben is élesebb, mint a látása. De azt is tudta, hogy a megvadult rohanó állat figyelmét minden élőlény, de főképen minden ember felkeltheti s jaj annak, aki ilyenkor útjába kerül: szénásszekeret feldönt, embert, állatot halálra tipor.

— Most vette észre a két embert — gondolja Balázs. — Most már egyenesen feléjük tart. — Azt is gondolja, hogy a marha bakfittyet hányó mozdulatával tud csak oly könnyedén irányt változtatni.

Nekiugratja hát lovát, hogy a két tehetetlenhez előbb odaérhessen, mintsem a megvadult állat szarvára kapja, hogy a földön megdöfködjé, megtiporja vagy megtérdelje őket. Azt már most is észbe veszi, hogy jó távolságra elébe kell nyargalnia, hogy a két ittas ember addig eltámolyoghasson.

Lova ugyan ösztönszerűleg érzi a veszedelmet s többször oldalt akar kitörni, majd veszélyt érezve felnyerít, ám Balázs térdének kemény szorítására nem szívesen ugyan, de engedelmeskedik.

Balázs szemével méricskéli a távolságot. Valamivel közelebb van a veszélybe jutott emberekhez, mint a marha. Azonkívül sebesen halad, mert pihent lovon ül, a marha pedig tudja Isten mióta nyargalász feldühödött állapotban. Talán lankad is már, mert az izgultság is hatalmasan lankasztja az erőt.

Ahogy közelebről szemléli a megvadult állat rohanását, eszébe jut, hogy az a kivert bika lehet, amelyről annyit beszéltek mostanában a gulyások. Azt állítják, hogy egy nagy nádasba vetette magát,

mert pár napja onnan hallották rettentő bömbölését.

Nem egyszer megtörténik a hortobágyi gulyákban és a pusztaszéli uradalmi marhacsordákban, hogy egy-egy hatalmasabb bikaborjút ott felejtenek s néhány év alatt erejetudó apaállattá serdül. Más állatfajoknál, főképp a macskaféléknél, az idősebb hím még kölyökkorában el szokta pusztítani a más hímekeket s az anya védelmezi meg sokszor elkeseredett harc árán hím kölykeit. A marhacsordában nincs külön védelemre szükség, mert a marha jámbor természetű. Egy szép napon aztán a sarjadék felingerült állapotában nem tágul a csorda bikája elől, hanem szembeszáll vele. Megkezdődik a szörnyű küzdelem: ki a legény a csordában. Lábuk dobogásától messze hangzik a térség. Egy-másnak rohannak előreszegzett szarvval, nem öklelésre, hanem hogy rettentő erejükkel győzzenek. A hatalmas homlokok messzehangzó csattanással ütődnek össze és mindegyik azon van, hogy helyéből kimozdíthassa a másikat. Aztán oldalt kapva, szarvával megdolgozza és szaladásra kényszerítse.

Az ilyen elkeseredett párharc legtöbbször emberi beavatkozás nélkül szokott lefolyni.

A pásztorok úgy okoskodnak, hogy két dudás egy csárdában nem fér meg. Szétveréssel meg lehet ugyan akadályozni a párviadalt, de tulajdonképp csak elodázni lehet, nem pedig megszüntetni. Sokszor az is megtörténik, hogy a küzdőfelek együttesen a beavatkozó ellen fordulnak.

Ez a mezőn vágató kormos bika most — nem tudni miért — otthagya nádasát, talán éhségből,

mert elfogyott a legelője, vagy ijedelemből, mert valami darázshad üldözőbe vette.

Balázs újra meg újra méricskéli szemével a távolságot a bika és az italos emberek közt. örömmel látja, hogy sikerült jó távolságra a bika elé vágatnia.

Most az italos emberek közelébe jut. Már hallja is különös hangjukat: az egyik kurjogát, a másik meg gögicsél. Ez az utóbbi hang méltán hasonlít az örvendező karonülő gyermek kiáltozásához, mert a hatalmas erejű, eszét használó férfi az italozás által válik akaratavesztetté: az ital gyermekké gyalázza.

Balázs szeretné arcukat is megpillantani, de szemükbe húzzák fejfedőjüket. Most azonban az egyik lekapja kalapját s duhajkodva meglengeti, így tehát arca kivehető. Balázs meghökken: alaposan csalódott. Nem gazdák, hanem módos pásztoremberek, mégpedig az egyik saját számadó csikósgazdája, a másik meg a cifra ménésé. Mindketten egyúttal pusztaszéli telkes gazdák is. Azért is van rajtuk kék nadrág, a zekét ugyan ott foghatták a csárdában, de majd megkerül. Lobogós ingük azért fehérlik jó messzire.

Talán nem voltak mindig telkes gazdák ők sem. Szegényen kezdték, amikor megházasodtak. De a jó gazdasszony keze alatt nőtt a vagyonka. A földre a feleség ügyelt fel, ők pedig itt a pusztán keresték meg kenyérüket, mint számadó csikósgazdák. Voltakép olyan vállalkozók ők, kik a legeltetésre átadott állatért meghatározott értéket kapnak megegyezés szerint vagy pénzben vagy természetbeliekben. Az állatért felelősséget vállalnak

vagyonilag is. Számadó tehát csak módos ember lehet. A legeltető gazdáknak a bojtárokkal nincs dolguk, mert azok a számadóhoz annak rendje-módja szerint elszegődött cselédek. Haszon, kár, felelősség mind a számadót illeti.

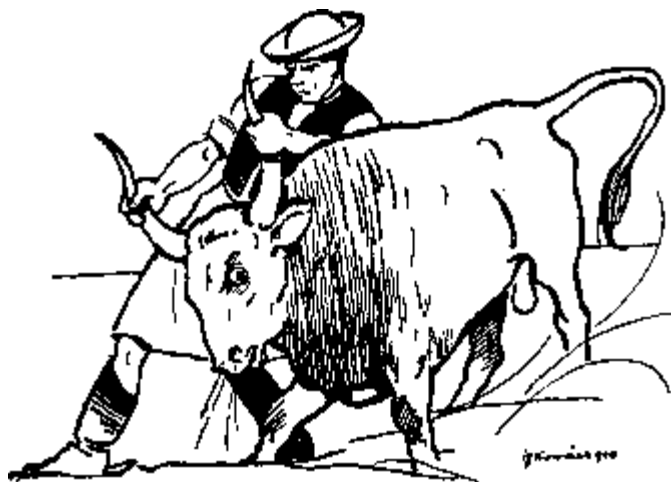
Az ember azt hinné, hogy Balázs, mint a puszta cselédje, gazdája láttára elhatározta, hogy erejét megkétszerezi érdekében. Eszébe se jutott. Egyszerűen azért, mert nem is tehette. A pásztoreMBER szinte kötelességének tartja, hogy legjobb tudása szerint védelmezze meg a segítségre szoruló mindazon veszélyektől, amelyekkel szűk hona területén a véletlen szolgál. Ez az emberieség veleszületett tulajdonsága, talán sok száz éves átöröklődés következménye: magától értetődő, köszönetre, hála-ra számot nem tartó. Körülbelül olyan emberies kötelesség, mint a vak ember átvezetése a világáros valamelyik utcáján.

A kivert bika úgy látszik valóban ellankadt kissé, mert lassabb tempóban, de kitartóan közelgett. A két ittas ember mintha megérezte volna a fenyegető veszedelmet: ködös elméje sugallatára igyekezett eliszkolni a veszedelem helyéről. Balásznak kedvére volt ez az ijedt iparkodás.

Még vagy száz lépéssel lovagolt előrébb, aztán leszállt a nyeregből s lovát a ménes felé fordította. A lónak nem kellett sok biztatás, szapora ügetéssel indult a ménes felé, gyalogosan hagyva Balázs bojtárt.

Ideje is már, mert ezalatt a bika közel jutott hozzá. Hatalmas állat. Szeme vérben forog. Szájából habos nyál csorog. Ez a nagy izgalom s egyúttal a testi megerőltetés jele is. Egy pillanatra

mintha megrökönyödne, de aztán ormótlanságot megcáfoló könnyed ügetéssel közelít Balázshoz nagyot bődülve. Előtte megáll s lábával rúgja-kapálja a földet. Ez véletlenül nem gyepes, hanem szikes térség. Nem messze nagyobb lapos gödör tátong. A benne levő kevés halavány víz már messziről elárulja, hogy a legutóbbi bőséges esővíz töltötte meg hetekkel előbb. De számos más

Balázs már elkapta a szarvát.

helyen is van mélyedés, csakhogy ezek teknőszerűek, nagyságra és alakra nézve is. Ezeket a disznó túrja magának s a pocsolyafürdő után ezekben szokott sütkérezni.

Balázs már hátracsapta borjuszájú ingét s kapásra készen állt. A bika öklelőre hajtotta fejét. Aztán felvetette, hogy levegőbe kapja ellenfelét: Balázs, a szélesvállú, karcsúderekű férfi azonban már elkapta szarvát. Minden erejéből azon van,

hogy földre kényszerítse az állatot. A bika viszont a levegőbe akarja emelni.

Ha szilárd volna a talaj, ez azonnal meg is történnék, de — Balázs szerencséjére — a bika mellső lábával mindjárt a tülekedés első pillanatában egy kis gödörbe jutott, s a disznótúrás süppedékes talajában egyre mélyebbre süllyedt.

Balázs gondolkodott, hogy most mit is kellene csinálnia. Azt már belátja, hogy kissé elhibázta a dolgot. Nem lett volna szabad szarván fogni a bikát, mert így ott támadta meg, ahol az állat legerősebb. A bika legerősebb izmai a nyakában és szügyében vannak s a szarv a bámulatos erőnek csak végrehajtója. A járom kötelét is azért erősítik az állat szarvára, mert ott fogják az erejét.

A bika ezalatt folyton toporzékolt s ettől még mélyebbre süppedt. Balázs ezt folyton figyelte.

— No lám — gondolta —, mire való az öklöm. Mikor múltkoriban a csárdában megharagítottak, nem vágtam-e akkorát a vastag asztallapra, hogy menten kettérepedt.

Megnyugodva engedte el a bika szarvát. Úgy érezte, hogy az állat most már egy ugrással nem tudja kivetni magát a gödönből, hanem csak hosszú kecmergéssel kapaszkodhatik a partjára.

A bika úgy is tett. Sokáig küszködött hiába, mert Balázs mindannyiszor hatalmas rúgással kényszerítette vissza a gödörbe. A bika bőszerűen bőgött. Balázs nem zavartatta magát, hanem felváltva dörzsölgette a karjait, hogy elmúlják belőlük az előbbi nagy erőfeszítés minden zsibbadtsága és merevsége.

Végre újra erősnek és üdének érezte magát. Ekkor már nem volt ellenére, hogy a fúvó, lihegő állat kikecmeregjen a gödörből. Újra előtte állt, még bőszültebben, de még lankadtabb erővel. Ez abból látszott, hogy nem támadt azonnal, hanem kimerülten tétovázott. Balázs bátran szemébe nézett s még mielőtt levágta volna fejét, hogy szarvára kapja őt, meglendítette karját s ökölbe szorított keze pontosan a hatalmas állat orrára csapott le.

A bika rögtön farára roskadt és szinte alélten lógatta fejét. Aztán fájdalomtól és dühtől reszketve újra talpra állt, mint a leütött boxbajnok kiszámolás előtt. Balázs megint újabb csapást mért az orrára. Egy újabb támadásra hasonló ökölcsapással felelt. Az állat szemmel láthatóan megjámborodott, de ez a kábultság még nem látszott véglegesnek.

Balázs nem áltatta magát azzal, hogy jámbor bikát öklözött a veszett állatból. Tudta, hogy mindez csak addig tart, míg a fájdalmat orrában érzi. Aztán újra feltámad benne a fenevad. Most kellett megtámadni, ameddig gyenge.

Háta mögé került. Lekapta válláról a karikást és néhány hatalmas csapást mért az állat farára. A bika fáradtan fordult meg, de Balázs újra háta mögötte termett s újra megostorozta. A keringésbe az állat szemmel láthatóan beleszédült. Panaszosan eljajdult és kimerülten mozgott minden tagjában remegve.

Balásznak az járt az eszében: nem volna-e tanácsosabb, ha előkapná csizmája szárából a bicská-

ját és szíven döfve megszabadítaná a pusztát ettől a néglábú veszedelemtől?

De ahogy az állat előtte állt, meggyőzöten és megjuhászodva, Balázs valami benső restelkedést érzett. Ha tülekedés közben szúrta volna le a bikát, — életét védi. Most azonban kegyetlenség lett volna, ha megöli. Hiszen látszott, hogy csak pályát kell vetni a szarvára s engedelmesen menne az már a vasalóhoz. Kénytelen-kelletlen nagyot cserdített hát a bika feje fölé s az éles, pisztolydörrenéshez hasonló csattogás arra kényszerítette az állatot, hogy megfordulva elkullogjon arra, ameről jött.

Balázs most nyakába kerítette a karikást s a ménes felé tekintett. Ott bogárzott vagy ezer lépésre, saját lova pedig tán fele távolságnyira legelészett.

Aztán eszébe jutott a két ittas ember, akiért életét kockára *vetette*. Mintha a föld nyelte volna el őket, nem látott már közülük senkit.

Azt gondolta, leheverték az országút árka helyett valami disznótúrásba. De aztán ahogy figyelmesebben nézgelte, megvilágosodott minden tőle oldalt, alig kivehető messzeségben újra a csárda felé dülöngélnek azok.

Balázs keserű csalódást érzett.

Úgy érezte, hogy hiábavaló munkát végzett. De ez nem változtatott a dolgon semmit, ami történt a sors rendelése volt: mint erősebbnek meg kellett védelmeznie a segítségre szorulókat.

Megengesztelődve fordult meg, hogy a ménes felé igyekezzék. De újra felriadt, mert most a kérélnyelhetetlen természet szólt közbe.

Távoli mennydörgés zendült a láthatáron s hirtelen forgószelel kerekedett. Ez mindig megelőzi a vihar közeledtét. A poroszlop tölcseré épp a ménes közelében forgott.

A ménes bizonyára órákkal előbb megérezte már, hogy vihar közeledik. Most riadtan kitört és eszeveszett vágatába kezdett. Balázs zúgó aggyal

... riadtan kitört és eszeveszett vágatába kezdett.

nézte. Egy pillanat alatt felfogta jelentőségét annak, hogy mit lát. A fordulat teljesen váratlanul érte s a roppant erőfeszítés után még nem volt ideje, hogy beleilleszkedjék megszokott életébe, s így elveszítette lélekjelenlétét. Úgy érezte, hogy valami ismeretlen lény azt súgja neki, hogy füttyentően a hátsónak. Tétován megtette, de szeretett

volna körülnézni, mert úgy tetszett, mintha nem is ő füttyentett volna. Megrázkódott. Eszébe jutott, hogy ő pásztor s félszemét mindig a nyugtalan ménesen kell tartania. Valami belemarkolt lelkébe, mikor látta, hogy lován is kitört a csikótermészet. Minden hátszló-tudománya mellett is megfélekedett gazdájáról, a hátán fityegő nyeregkészségről és a fejeről lelógó kantárról. A nyeregkészség lelógó szijára többször rálépett, a kantár pedig sebesre tépte száját, hogy csakhamar véres habot vert a zablától.

Balázs rosszat sejtett és a fejéhez kapott. Izgalomtól lelkendezve gondolta, hogy ismét füttyentenie kell, aztán futnia, hátha eléri a lovát. Józan-sága azonban keserű feleletet adott erre a kérdésre. Dejszen füttyögethet, futhat ő már.

Hallotta a hátszló a parancsot, a fülét hasító éles füttyöt. Hogyne hallotta volna. Ha gazdája ott teremhetne és más híján sörényébe kapaszkodhatnék, nem is maradna el a kívánt hatás. Felágaskodnék, az igaz. De egy gyors és kíméletlen orronütés a sok vihart látott nemezkalappal, csak úgy, pásztorszokáskép, észretérítené. Aztán mindjárt rendben is volna minden. Gazdája hátára pattanhatna és szőren megülve a paripát, elébe kerülhetne a megriadt ménesnek. Csattogna-pattogna a most nyakába vetett karikás s az ismerős hangra szünetedznék a vágta. Félelmet nem ismerő akarata úrrá válnék a megbokrosodó állatokon. Megállna, tán vissza is fordulna a ménes, de mindenesetre engedelmesen ügetne a terelés irányába.

De Balázs messze volt, a ménes pedig vágatott. Igaz ugyan, hogy hatalmas irammal igyekezett

megközelíteni a hátast. Az ágaskodó állat előtt egymásba gomolygott a ménes. A porban robogó *vágtá, száz pata* dübörgése, a megfélemedett kancák nyerítése *húzta*, ragadta magával a hátast is. Balázs abbahagyta a hiábavaló versenyfutást. Megállt és megint éleset füttyentett. A hátas vagy nem hallotta, vagy nem akarta hallani. Robogott tovább, mintha ő is ki akarna futni a világból.

Balázs lehorgasztotta fejét. Érezte, hogy neki immár beföllegzett a Hortobágyon, ha a sors valahogy még meg nem könyörül. Előbb azonban úgy elverik rajta a port, hogy világéletében sem tápáskodik fel belőle.

Balázs hát lemaradt a lóról. Ez a csikósbojtáron a legnagyobb szégyen és még nagyobb szerencsétlenség.

A lódobogásra a többi bojtár is előkerült. Mindjárt megértették a helyzetet, ahogy látták Balázs szégyenkező ballagását.

A vágató ménes megmondott a puszta fiainak mindent. A nagy kárt a ménesben és azt is, hogy Balázs horgon van. Eloldozták az ágaskodó lovakat s míg rápattantak, lesújtó pillantást vetettek Balázs felé.

A bojtárok úgy vágattak el, hogy szóra se méltatták a bűnöst. Minek is? A pusztai ember fukarszavú. Semmit se tesz hiába. S mikép az elejét látja, akkép a végét is előre megsejti. A csúfolódás oktan beszéd. Elkövetetheti egy nyelvpritty asszony, de nem illik a lovon járó emberhez.

Minek pazarolták volna Balázsra a szót?

— Döglött lovon patkó, — mormogta az egyik.

— Esett ember ő már, — mondták magukban a többiek, mialatt széllal versenyző lovukat a látóhatáron túl tünedező ménes után futtatták.

A vihar itt volt már a nyakukon. Süvöltve nyargalt végig a pusztán, s ha élesszavú harsogása időnkint el is halkult, néhány perc múlva újra kezdődött az ítéletidő. A szélvihar ilyenkor megdöb-

A bojtárok elvágattak.

bentő módon fordult más és más irányba. A zápor azonban ezúttal elmaradt.

A levegő éjtszakára lehült ugyan, de reggelre kelve a nap ismét a régi forrósággal tűzött.

S amikor kora délután előkerültek a csikósok a hetedik határból, kitűnt, hogy az agyonhajsolt, fáradt ménesnek majd a fele hiányzik. Most már mindenki tudta, hogy nehéz sors teljesedett be s a nagy számadás még hátra van.

Ez a második vihar a csikós-világban egyelőre azonban még csak fenyegetődött. Fülledt volt a hangulat, telve feszültséggel. Csak egy szikra kellett belé, hogy kitörjön.

Érezte *ezt* a számadó. Subáján feküdt, a vasaló másik felén, az árnyékot adó oldalon.

Kialudta mámorát és számot vetett magával a rovasbot segítségével. Tudta, hogy mindnyájan ludasok a dologban legalább is annyira, amennyire Balázs. Riadozni kezdett magában:

— Tyű, miért is kótyavetyéltem el a magam lovait és ittam be az árukat, hiszen biztosítékul vettem őket a ménesbe.

Aztán végigcikázott benne a legutóbbi események sora.

— Negyven ló híja van a ménesnek... Hej, lehetne helyükbe más lovat szerezni, de ahhoz idő kéne. Az a baj, hogy a közeli napokban számolni akar a tekintetes magisztrátus. Ha meg híja van a ménesnek, akkor vasban számol a számadó!

Szinte látta maga előtt a szigorú gazdasági tanácsost, ahogy int a hajdúnak, s az ráteszi csuklójára a vasat.

Kétségbeesetten mormogta:

— Vénségemre ily szégyent kell megélnem! De ez így nem maradhat!

Bűnbak kellett okvetlenül, de erre a gondolatra elrestelte magát. Közben izzott a dühtől.

A vasalónál álltak az agyonhajszott hátasok. Hozzájuk lépett. Az egyiknek a nyergéhez kapott s kiragadta a bal oldalpárnán fűrt lyukból az ott meredő kerekfejű botot. Azzal szokott verekedni a pásztornép.

Aztán Balázs elé robogott a lovával.

Balázs botjára támaszkodva nézte a számadó készülődéseit. Nézte nyugodtan, szemrebbenés nélkül, mint ahogyan az égen szálló felhőket szokás szemlélni.

Más bojtár eliskolt volna a helyéről, mert a jégesőnél is rosszabb volt, ami közeledett. A futást senki se hányhatta volna szemére. Ha más tisztességtudó ember is ellából az apai ütlegek elől, szem előtt tartva az Úr negyedik parancsolatát, akkor a pusztai bojtártól se lehetne nehezményezni, hogy tartja a szólást-mondást: szégyen a futás, de hasznos. Hiszen a számadót apjuknak tartják, az meg cselédeimnek titulálja és fiainak tekinti őket. Így kívánja azt a pusztá patriarchális családi érzése.

Balázs csak állt ott. Moccanása se mutatta, hogy kedve támadna a csizmája szárához kapni. Pedig ott rejlett a becsületvédő bicska. Ez a mozdulatlanság még inkább kihozta sodrából a számadót.

— Nézd csak, más bojtár eloldalogna előlem, ez meg itt marad. No majd jól elagyabugyállak.

A számadó rohantában magasra emelte botját. Nagyot akart vele ütni. Ekkor Balázs is megmozdult. Subáját ledobta magáról. Botját ellökte magától. Két hatalmas karját összefonta mellén, mintha azt mondta volna:

— Minek nekem bot. Hoz ő úgyis. Az első ütést ő keni a hátamra, a többit meg én.

Erre a mozdulatra a számadó megtorpant. Ütésre emelt karja lehanyatlott s balkezébe fogta botját. Aztán mást gondolt: eldobta ő is. Arra

szánta el magát, amire nem is gondolt. Üresen maradt jobbkezét a düh s a harag előbb még Ökölbe kényszerítette, hogy körmei szinte a tenyerébe fúródtak. Most a még hatalmasabb szenvedély szavára parancsolólag egyenesedett ki és a pusztá mélye felé intett.

Valami gorombaságot szeretett volna mondani útravalóul. Olyat, hogy a másiknak még hajlotthatú aggastyán korában is panaszkodásra forduljon a nyelve, ha rágondol. És lám! A szörnyű indulatban alig tudott mozdulni a nyelve.

Fölösleges is volt itt minden szó. Balázs elérte a mozdulatot is. Kitaszították a végtelen pusztába. Erre ő se számított. Valami Kain-féle érzés azt súgta neki:

Ugorj hozzá! Vasmarokkal szorítsd bele a lelket! Aztán két kézre fogva üss vele szét a részvétlen pásztortestvérek közt, hiszen nem mentegettek, pedig messziről nézték, ahogy a bikával verekedtél!

Szörnyű lelkitusa volt. Halántékán az erek patanásig feszültek. Fejéhez kapott, víz verte ki. Már fölemelődött karja s a lába is, mintha ugrásra mozdult volna.

De valójában csak tovább állt ott, s a karja is lehanyatlott. Győzött benne a pásztorember fegyelmezett családi érzése.

Kezet se emelt „ükeimére”, a pásztornép elsejére.

Ez volt a számadó szerencséje.

Akinek lelkében az indulat lobot vet s a mérgét nem adja ki, annak lelke abroncsait tovább fessegeti a szenvedély. Így történt Balázssal is.

Még egyszer végignézett a számadón oly zordonan, hogy mindenkiiben elhült a vér, hogy mi lesz most.

Pedig semmi se lett. Balázs gépiesen megfordult.

A csikósbojtárok meghökkentek. A lelkükbe nyilallott, hogy a legderekabb köztük bitanggá talál lenni.

Közbeszólni azonban mégse mertek. Megindultan elfordultak. Senki sem akarta, hogy a leszegett fejre essék pillantása s hogy a bús szem tekintete az övébe fúródjék.

Senki se nézett feléje, senki se kiáltott oda neki, senki se eredt utána.

Most már aztán igazán esett ember lett volna ökelméből, ha a tanyás, a számadó unokaöccse meg nem szánja. Szelíd, jóraivaló, csendes fiú volt különben. Tudta, hogy az ő neve hallgass, mert ő az utolsó ember ezidő szerint a pásztornép sorában. Nagy dolog mehetett hát végbe lelkében, hogy most a nagy felindulástól fülíg vörösen oda lépett a számadóhoz s a feldühödt embernek megfogta a karját. A számadó csodálkozva nézett rá:

— Hiszen máskor nyikkanni se mersz. Mi esett hát beléd? Talán te is meg akarod kapni a magadét?

— Eszem ágában sincs, gazduram. De én tudom, hogy nagy igazságtalanságot követ el kigyelmed. Hát tudja meg gazduram, hogy én szememmel láttam az igazságot. Én hoztam el kigyelmed zekéjét is, amit ott fogtak a csárdában.

— Mi közöd neked mindehhez, kölyök? Talán fordított világot élünk: csirke tanítja a tyúkot?

— Dehogy is akarom én tanítani kigyelmedet. De azt hallottam jó apámtól nem egyszer — Isten nyugosztalja haló porában —, hogy a gyerek meg a bolond mondja meg csak az igazat.

— Hát te úgy látszik bolond vagy, szép öcsém?

— Bolond talán nem vagyok éppen, csak valami különös bátorság szállt meg, hogy megmondjam áperthe. A csárdásné beszélte. Azt mondta, hogy már régen négy szál deszka közt feküdnék kigyelmed, ha Bálint ibátyám meg nem menti nemcsak a kend életét, hanem a sógorét is. Hiszen kivert bika tiporta volna ki a kigyelmekek beüt, ha Bálint bátyám meg nem moresolja a dühödt állatot. Hát van igazság ezen a rongyos világon? Isten úgy segéljen, ahogy igazat szólok. Senki se volt a helyén, csak ő. Ha nem kell a kigyelmekek életét megmentenie, bizony nem hagyja faképnél a lova s akkor nem szalad el keze alól a ménés. Hát tudja meg, gazduram, azt se bánom, ha menten el is kerget. De megmondom, hogy ekkora igazságtalanság nem esett még a Hortobágyi pusztán.

A számadó elrestelte magát. Megdörzsölte borostás állát. Ez a töprengés jele volt nála. Végre kibökte nagy kelleetlenül:

— Hát osztán mitévő legyek most?

A tanyás nem szeppent meg, pedig most töltötte inaséveit a pusztán. Gyermekszívvvel ebben is meg tudta mutatni az utat.

— Hát hívja vissza kigyelmed a ménésbe Balázs bátyámat. Ügessen utána vagy kiáltson neki, hogy forduljon vissza. Aztán kövesse meg annak rendjelmódja szerint.

A bojtárok helyeslőleg hümmögtek, mintha csak azt akarták volna mondani, hogy a gyerek eltalálta az igazat. Mindnyájan érezték, de kimondani vagy nem merték, vagy nem járt rá a nyelvük. A számadó is magába szállt s megszólalt a szíve:

— Igazad van, fiú, mégis gyerek mondja meg az igazat.

Azzal eloldozta az egyik fáradt lovat, hátára dobta a nyeret és rákanyarodott.

Nem kellett sokáig sarkalnia a szegény jószágot, már megpillantotta maga előtt Balázst jó kiáltásnyi távolságra. Erre addig kajdászott utána, míg megállásra készítette. Majd nagynehezen visszatérésre bírta részint szép szóval, részint szelíd erőszakkal. Aztán megkövette igaz hite szerint, mert amily nehezen szánta rá magát, oly híven vitte véghez, amit egyszer megfogadott.

Balázs megilletődött a számadó lélekből jött szavaira, de mert sokallotta a számadó beismerését, magát is hibásnak vallotta s ezt keresetlen szavakkal ki is mondta:

— Nagyon féltettem a vagyonkámát: a saját hátaslovamat, hogy a bika szarvára találja kapni. Visszakergettem a méneshez. Pedig az lett volna rendjin, hogy ott tartom közelemben. Hiszen megköthettem volna valamihez s akkor nem szaladhat el a ménes a kezem alól. De jó is lett volna, ha így cselekszem. Nem esett volna meg a nagy kár, míg most majd a fele hiányzik a lovaknak. Tudom, hogy gazduramat meg kell mentenem a nagy kártól. Pedig, hej, messze van még a tágulás ideje! Megfogadom hát, hogy nem nyugszom addig, míg rá nem találok a veszendőbe ment ménes lo-

vakra. Lehet, hogy csak a lappangásuk helyét tudom kiókumlálni, mert kinnálló betyárok kezére jutottak. Nem hiszem, hogy mást tehetnék, mint azt, hogy híradással leszek felőlük. Ekkor persze mindannyiunknak ki kell rántanunk a kerekfejű botot a kápa mellől és el kell látnunk a tolvajok baját. Vagy mi vagy ők, de egyikünk bizonyára enged majd.

Az öreg számadó sodort egyet lefelé konyuló ősz bajszán s egyelőre csak annyit mondott, hogy az bizony majd úgy lesz.

— Mert ládd — folytatta beszédét imígyen —, a többi bojtárok már nagyon belefáradtak a szakadatlan hajszolásba. Most is, ha már faltunk valamit, újra lóra kell kerekednünk. Nyomot keresünk s azon indulunk el. Nem tudom megfejteni, hová tűnhetett el úgy a ménes, mintha a föld nyelte volna. Azt hát tudom, hogy én ma este miként fogok a dologhoz, de azt már nem, hogy te miként látsz a magadéhoz. Pedig lám, már most is van egy nagy bökkenő. Nem adhatok alád lovat. Egyrészt azért, mert hátha az is odakerül a többihez. Másrészt meg annak okáért, hogy annyira elcsigázta őket az egész napos hajrá, hogy most alig állnak a lábukon. Vállalnád-e hát ló nélkül is?

— Persze, hogy vállalom — válaszolta tüstént Balázs. — Elmegyek én gyalogszerrel is. Nem nyugszom addig, míg jóvá nem teszem a hibát és le nem mosom fejemről a szégyent.

A számadó hamarább főzethette meg ma a tanyással a vacsorát, mert a fáradt jószágot nem hajtották ma távolabbi legelőre. Ott a vasaló közelében legeltették s így mindannyian együtt voltak.

Nemsokára ott ültek a kutyagerincre helyezett párolgó bogrács körül. Mindenki illendően vitte a falatot a szájához a karajkenyér fölött, hogy el ne csepegtesse a zsíros levet. Ez a pusztán nagy illetlenség volna. Aztán a debreceni vörös pipába tömött dohányra izzó parázsszemet illesztettek és elgondolkozva fújták maguk elé a füstöt. Néhány perc múlva lóra kerekedtek s a számadó vezetésével elindultak a nyomokon. Ezek azonban annyira összevegyültek néhány ezer méterrel odébb, hogy hiábavaló időpazarlásnak látszott az egész nyomkeresés.

Késő éjjel tértek vissza a vasaló környékére s mire mély álmukból felébredtek, a pirkadt hajnallal — Balázs már úton volt.

IV.

Balázs már pár órája ment elszántan, azzal a kemény elhatározással, hogy nem nyugszik, míg végére nem jár a dolognak. Nem sok utat tett meg, mert folyton vizsgálódott.

Ahogy lassacskán haladt, abba az irányba tért, amerre a ménes elszáguldott tegnap. A restelkedés egy kissé bántotta, hogy neki, a büszke lovas embernek gyalogszerrel kell rónia a pusztát.

— Nehezen haladok, pedig a subámat készakarva hagytam a tanyán. Csizmában nem könnyű a gyaloglás. Bizonyára azért fáradtam úgy el, meg ez a nagytaréjú fránya sarkantyú minduntalan beleakad a gizgazba. Leverem, pedig azelőtt büszkeségem volt — mondta bosszús mosollyal.

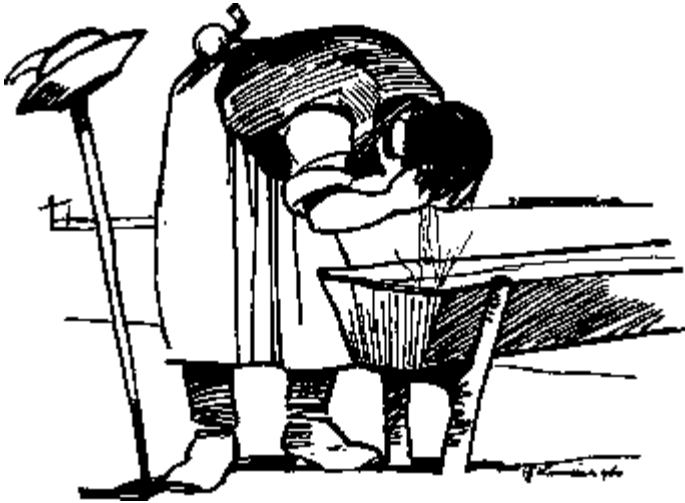

... abba az irányba tért, amerre a ménés elszáguldott.

A Parajos-halomnak vette útját. Eszébe jutott, hogy a Csécs-mocsár esik közbe. Azért irányt változtatott és zsembékos hely, a Pince-lapos felé tartott.

— Hát itt ugyan víznek nyoma sincs! — fakadt ki bosszúsan.

Találóan nevezi a hortobágyi nép laposnak — fában, vízben szegény vidéknek — ezt a területet, mert a néhány ujjnyi mély mederben nevetségesen csekély víz ül meg.

A víz egész bensejét átjárta.

Csüggetegen folytatta útját az Árkus medre felé. Az átkelés rajta nem okozott nagy nehézséget. Haragosan gondolta:

— Száraz lábbal kelhetek át rajta, pedig be szívesen megmerülnék vízében akár kötözködésig is. A torkom kiszáradt, a nyelvem nehezen mozdul, de nem iszom a gödrökben imit-amott meghúzódó szennyes, iszapos vízből. Inkább szomjan halok. De nézd csak! Még sose éreztem ilyet. A nyelvem odatapad a szájam padlásához.

Szerencséjére jó kis idő múlva egy kútra bukant. Vízet mert s megdűtötte a vedret egy kissé a kút kávján. A vörösszínű, fanyar, kissé poshadt ízű víz egész bensejét átjárta és felüdítette. Pillanatnyilag tűrhetőbbnek látta a helyzetet.

Tovább indult. A nap szinte perzselte. Az át-látszóan tiszta égbolton néha egy-egy pillanatra átröppent a felhő borulata. Olykor szél is lengett. A forróságot nem szüntette ugyan meg, de legalább enyhítette. A szellő jelenlétét az is mutatta, hogy meg-megzavarta a puszta lányának ártatlan kacérkodását. A nép hite szerint a Délibábot a nap s a felleg egyiké szereti, de a tündér csak a napot akarja követni.

— A bába ugyancsak kedviben van! — gondolta.

Valóban a fölmelegedett híg levegőréteg még a kődobásnyira levő alakokat is felkapta és fejjel lefelé óriásinak mutatta. Mintha csak fehéres képek mozogtak volna kék párázatban. A tárgyak elmosódó körvonalai pedig úgy reszkettek, mint a vízpart árnyékai az alig hullámozó víztükrön.

Balázs visszatekintett. A távoli csárda hatalmas palotának tetszett. A messze nyargaló ménesbeli lovak darulábú csodalényként úsztak a furcsán megnyúlt gémeskút felé... Most egy szúnyoghátú óriás vágatott egy furcsaság hátán a többiek után.

Ebben a szempillantásban felleg borúja homályosította el a napot s a káprázatnak tetsző játszás megszakadt, hogy a következő percben megint elülről kezdődjék a tünemény: a Délibábnak, a puszta tündérlányának enyelgő játéka a kezére áhítózó nappal.

Alkonyodott, amikor Balázs a Hármashalom első dombjára ért. Aljában, a széltől védett oldalon egy nagy gödör előtt megállt.

— No, ezt valami más vidékre való kocavadászhadta, mert elfeledte a betemetését — tűnődött magában. — Pedig elegendő vadlibát lühetett.

Körülnézett. A lehanyatló nap hosszúra nyújtotta a tárgyak árnyékát. Messze a szemhatáron, a bércek honában, a Mátra kéklő peremén a leszállni készülő éj szürke borulata suhant végig. Itt a pusztas földjén most búcsúzott a nap s hirtelen lebukott Angyalháza mögött. A Mátra ormát megeltakarta a leereszkedő sötétség. Az esthomály lassan ráborult a tájra s hús éjszaka ígérkezett, mint rendesen. A Hortobágy osztozik a nagy rónaságok és vízfelületek hőmérsékletében s a nagy forrásokat az est beálltával meglepő hűvösség váltja föl. A pásztornép edzettsége azonban olyan, hogy sem a nappal izzasztó hősége, sem az éj dermesztő hidege ki nem fog rajtuk.

Balázs tanácstalanul topogott egyhelyben a gödör előtt.

— Hej, ha rajtam volna sarlangos, tarkán kivarrtott subám, fittyet hánynék a hidegnek! De majd kifogok rajta, száraz füvet hordok a gödörbe s arra heverek.

Úgy is tett.

Az eget felhőkárpit fedte, de szél kerekedett és széjjeltépte: a sok-sok csillag olybá tűnt az égen, mint fekete bársonyruhán szikrázó gyémánt-fűzér. Holdtölte volt. A tájra méla csönd borult. Hányszor hallgatta Balázs a pusztas éjszakai beszédét, míg az éjszaka tündére hús kezével álomra nem

zárta szemét. Hogy ismerte s hogy szerette a pusztai éji hangjait!

Az énekes madarak sok halk füttyentése éjjeli-zene volt számára, a bölömbika vonításszerű vad kiáltása nem bántotta. A levegőégen tovaszálló vadliba gágogása s a vadréce hápogása szerinte hozzátartozott az együtteshez. A hangzavar utóbb már suttogássá finomult máskor az elálmosodó csikós fülében.

Most vacca száraz fűvén hanykolódva, önkéntenül igyekezett a megszokott este segítségével álomba ringatódzni, de nem sikerült.

— Majd csak elalszom, addig meg találgatom a hangok gazdáit — vigasztalta magát.

A csöndet egy fölvert madár kiáltása törte meg.

— Bábic lamentál — mondta emberünk.

A csöndet megint valamely eltévedt madár ijedt kiáltása verte fel, amint visszafelé igyekezett éji tanyájára s nehezen találta. Kisvártatva újra jelt adott magáról, de ez már a fészkebe simuló madár meglepődött csipogása volt.

Néhány perc múlva valami közeli náderdő zúgása hallatszott. A nádas zizegő, bűgő, zokogó vádolása, fájdalmas nyögése belesírt a lelkébe. Nagyot csapott kezével a levegőbe, mintha a kísértet szavát akarta volna elhesegetni magától. Másik oldalára fordult, de ebben a pillanatban kacagó őrült hangzavar riasztotta fel.

Ijedten emelkedett fel ülő helyzetbe. Eszébe jutott a pusztai nép szólás-mondása: „Akinék baja van lelke szavával, kerülje a zúgó nádast.”

— Miért is fogtam itt tanyát?! — vádolta magát. Halk nyöszörgés ütötte meg a fülét.

— No ez a hang elbúcsúzott az élettől. Kisnyúlé volt, akit a gaz róka elkapott.

Most újra vonításszerű ugatás hallatszott, rá pedig a szuka megnyugtató vakkantása felelt. Nyávogó kiáltás kezdődött:

— Kuvik hívja a párját: az anyjuk elunta már a várakozást — gondolta.

Aztán halk ciripelés következett:

— Tücsök keresi a szomszédságot s egy másik felel rá. No lám, most meg mindketten elhallgattak.

De bármennyire vadászott az éjtszaka csendjén átszűrődő hangokra, megszólalt benne a türelmetlenség:

— Bárcsak belesilinelne az éjtszakába a nyájkolomp hangja s a pusztá megint beszélni kezdene. ...!

Más szórakozást keresett. Hanyattfekve bámult az égboltra, s a mélységes csend ránehezedett izgalomtól töltözött lelkére.

— No, majd elbeszélgetek a csillagokkal, hiszen jó barátjai azok a pásztornak.

Hogy ismeri a pásztor a csillagos égboltot! Hiszen az irányítja őt az éjtszaka sötétjében.

Az ég azonban mintha megneheztelt volna, kárpitronggyal takarta el a csillagokat s egyszerre még sötétebb lett. Nem bírta tovább. Felugrott, mintha neki akarna futni a világnak, de a vak sötétség visszatartotta.

— No, most szakasztott úgy vagyok, mint utolsó fertályon a hold: se így, se úgy. Hova fussak? Kihez? Senkim sincs a világon. Kitaszított hontalan vagyok, semmi más.

Még sűrűbb panaszkodás fogant meg benne a nagy tanácstalanság közben.

— Fussak-e bele az éjtszakába, míg összeroskadok vagy maradjak? Szörnyű mehetnékem van, elindulok botorkálva.

Mindjárt neki talált menni valami szúrós növénynek. Térdig ért.

— Szerbtövis — dörmögte mérgesen.

Néhány lépésnyire oldalt tért, de nem járt jobban. Egy másik állta útját és megsebezte kezét, hogy felszisszent.

— Emmeg szamártövis. Ágas-bogas szára elárulja.

Egy madár kászálódott, szárnyra nehézkes, tévelygő repüléssel, ijedten sivitva. Bóbic volt. Mintha megbabonázták volna, egyre körülötte körzött a vaksötétben rimánkodva, könyörögve. Máson talán a borzongás hidege szaladt volna végig: ő keserűen mosolygott. Tetszett neki a bóbic önfeláldozása. A szülői szeretet verte föl fészkeről a madarat.

— Be szeretlek, kis madaram! Dehogy bántom hát a fészked alját! Tudom, azt félted. S most önmagadat kínárod áldozatul, csakhogy eltereld vigyázásomat fiókáidról.

Folytatta botorkáló útját s ekkor meglepőt tapasztalt magán. Elvesztette tájékozóképességét. Az volt a meggyőződése, hogy nem tart egyenes irányt, hanem kört ír le. Visszafelé ballagott vagy húsz lépést a gödör felé. Igaza volt. Jó időbe telt, míg visszabotorkált a szélére. Megriadt önmagától.

— Mivé leszek, ha elveszítem a lelkemet? Még koldus lehet belőlem.

Aztán leheveredett, de pihentető álom nem szállt szemére és sokáig forgott a vackán. Végre teljesen kimerülve elszunnyadt néhány percre, de aztán egész testében megrázkódva fölébredt. A hold már nem világított. A virradatot megelőző sötét borult a tájra, hogy annál szemkápráztatóbb legyen a nap fölkelte. Pitymallott s az ég karimáján már bíborodott a hajnal. S mikor a dideregtető hűvösségben talpra állt, még fáradtabbnak érezte magát, mint az este.

Eszébe jutott a tegnapi keserves gyaloglás. Haragudott magára, hogy úgy erőt vett rajta a csüggedés s elhatározta, hogy keményen számot vet magával. Hosszas töprengés után arra szánta magát, hogy Böszörménybe megy s ott szolgálatot vállal, mint kocsislegény, ha nem szeresheti vissza a lovakat.

Megindult. Elég szaporán lépegetett, de az éhség kezdte bántani. Újra töprengeni kezdett: folytassa-e útját a messzi dombok felé, vagy térjen be vakmelyik tanyára s kérjen kis harapnivalót.

Elrestelkedett erre a gondolatra, hiszen nem hajléktalan csavargó ő. Dacos lélekkel tovább folytatta útját s több órai gyaloglás után még a halomnál is lankásabb emelkedésre jutott: a mátai laponyagra.

Kis erdő terült el innen nem messze. Meghúzódtott itt a déli nap hevétől, majd hosszabb pihenés után újra nyakába vette a világot. Késő délutánra járt, mikor megérkezett Ludas-rétre. Itt vadmadár tojásával elverte éhét s megint megpihent. Aztán újra nekivágott a pusztának. Azt gondolta, néhány órai gyaloglás után eléri Papegyházát. Ott majd

betér valamelyik gulyástanyára. Kipiheni fáradalmait, eszik, iszik s végigdől valami szűrdarabon a vasaló tövében.

Ment, ment előre gyorsan a szürkeszínű talajon. Csak rápillantott s már tudta, hogy szikes földön jár. Ebben különböző sók vegyületei találhatók. Ezek könnyen oldódnak, ha eső vagy hólé éri a talajt, de kiszáradása után a sók a talaj felszínén kikristályosodnak vagy mint a nép mondja — ki-virágzanak. Sok helyütt a talaj egészen szürke. Ezt nevezi az idevaló pásztorság „fejér föld”-nek.

Legnagyobb részt kopár területek ezek. A pusztá növényzete azonban szerény kívánságú. Még az ilyen talajon is gyökeret tud verni s megrögzíti a talajt. Körülötte azonban a földet elmossa az eső.

Így támadnak kúpalakú dombocskák. Fehér por földi őket s a növényzet zöld foltjai borítják tetejüket. Szikporongnak hívja ezeket a hortobágyi pásztor. Kötött talajában kevés az oldható só, s ha a víz megduzzasztja, nyálkás, ragadós tömeggé válik, kiszáradása után pedig megmerevedik.

A szikporongok tövében esőzések után fekete agyagos lé folydogál: a szikfok. Nyaratszaka az agyagos föld vékony réteget húz a lé felületére. Ez hamar megszikkadt, de sokáig nem szárad ki, s ha rálép a vigyázatlan vándor, térdig süllyedhet az iszapos sárban.

Balázs gyanakodva vette ezeket szemügyre.

— Láttam én már elég szikporongot. Tudom, hogy a háts lovam mindig meghökölt előtte. Majd odamék az egyikhez és megnézem, van-e a töviben szikfokbul szüremlett pocsolya.

Közelről megnézte:

— Hát tavasszal jókora pocsolya lehet itt, de azóta már jócskán kiszáradt. Hadd lám, megbírna-e.

Féllábbal erősen ránehezedett.

— Tyű, a teremburáját! Majdnem térdig sülyedtem benne! Micsoda helyre jutottam én, szerencsétlen! Csak nem a Csúnya-földön vagyok? Vájjon nem volna-e jobb, ha visszafordulnék s nem kísérteném tovább az Isten irtalmát, hiszen az esthomály is hamar rám szakad.

Rosszat sejtett. Jól szemügyre vette a környéket. S nem messze juhászpaddockát pillantott meg. Hosszú zöld szalag ez. Szélén sokszor negyedméter magas kiugrás látszik, míg a lejtőjét fehér por borítja. Ennek aljában van az ér.

Borzalommal nézett körül. Rosszul választott irányt s ide tévedt a Csúnya-földre.

Leült egy juhászpaddockára és gondolkozott. A szikesterület hófehérségei bevilágítottak a homályba. Nyomukon könnyűszerrel visszatalálhattott volna, mert az éjszaka közeledtére is számítani kellett. Aztán megint új mersze támadt.

— De hiszen én már jártam erre. Emlékszek, hogy itt egy gulyással együtt száraz lábbal kecmergettem át, amikor lovat kerestem. Miért ne sikerülne most is?

Nekivágott, de keserves volt már az indulás is. Hepehupás részek, göröngyök, mélyedések olyanná tették a talajt, mintha felszántották volna. Az ökölnyi nagyságú szikrögök közt kínos bukdácsolás volt minden lépés.

— Be szívesen visszafordulnék — súgta valami balsejtelem —, de most már nagy sötétség vesz körül. Az eget fekete felhő borítja.

Kedveszegetten folytatta útját s kitapogattott lábával minden lépést. Vergődött ugyan a csizmája alatt meg-megingó rögökön, de mégis haladt előre valamelyest.

— No, lám — biztatta magát bátorságra kapva,

— lehet itt talán szaporábban is lépegetni. Csak nem szabad az embernek elveszítenie a fejét.

Hirtelen megállt.

— Ejnye, be fura világba jutottam. Talpam alatt a fekete sár repedéseit látom, fölül pedig fehér por föld be mindent. Megbírja ez a kettő a súlyomat is, de azért nem árt, ha minél könnyebben lépegetek.

Ment is. Egyszerre azonban, mintha kicsúszott volna lába alól a föld, térdig süllyedt a fekete iszapba. Igyekezett kikecmeregni, de csak annál mélyebbre süllyedt. Ijedtében nagyot kiáltott, ösztönszerűen, mintha segítséget várt volna, de a csalékony dágvány elnyelte a hangot.

— Ebsors volna — rémüldözött —, ha így kéne az életemet befejezni.

Kétségbeesetten nagyot lódított magán, s íme rögtön kötözködésig, majd pedig lassan-lassan hónaljig süllyedt.

Most már itt volt a legnagyobb baj.

Megint csak erőt vett magán s arra törekedett, hogy még mélyebbre ne süllyedjen. Nagy fáradtság árán sikerült is. Váltakozva húzta karját téshé, hogy megpihentesse őket. Közben észre-

Kétségbeesetten nagyot lódított magán.

vette, hogy lába alatt valami támaszpontot talált s most már nem süllyed tovább. Csekélyke remény támadt benne.

Fölötte a szúnyogok százai lebegtek s elborították arcát, nyakát, kezét és fejét. Mialatt kapálód-

zott, hogy megszabaduljon a vérszopóktól: kínzó aggodalom fogta el, hátha tovább siklik lefelé.

— Ejnye, hogy lehetek ilyen kishitű! — latolgatta közben a helyzetet. — Hiszen a föld nem nyelhet el. De hogy kikecmeregjek, valami szilárd dolgot kell találnia a kezemnek.

Nagysokára sikerült is valami mélyen ágyazott gyökérszálabban megkapaszkodnia.

Nekilátott, hogy kiszabaduljon. Lassan, vigyázva, ezer kis mozdulat árán sikerült is kimásznia. Karja zsibbadt volt, lába szára mintha rongyként csüggött volna lefelé. Szerette volna rajta végighúzni a kezét, de alig bírta megemelni.

Mélyet lélezett s ültében hanyattdőlt, mit sem törődve a szúnyograjjal. Ez most megint ellepte, a közben hogy kábultszerű szunnyadásba esett. Ez azonban nem volt oly mély, hogy minden érzéke pihent, volna. Percről percre mindjobban érezte, hogy erei nem feszülnek már pattanásig, hogy szívverése rendesebbé válik, s hogy a megélés diadalérzete elterül benne.

Az életösztöne azt súgta neki, hogy most már meneküljön, de jól esett a pihenés most már, hogy kiverekedett a sárhalál karjából az élet szélére.

Egyszerre úgy rémlett félálmában, mintha átható zöldessárga szempár szegeződne rá a homályból. Egyszer felragyog, másszor elsötétül a szerint, amint rámered vagy elfordul tőle. Kelletlenül kinyitotta szemét. Látta, hogy szunnyadása közben a felhők megszakadtak s hogy ismét fény vetődik a tájra.

Hirtelen feleszmélt s tüstént eloszlott tagjaiból a zsibbadtság.

— De hiszen a rám vetődő tüzes szempár nem rossz álom, hanem valóság!

Megborzadt és talpra ugrott. Szembenézett a szempárral s néhány lépést tett feléje. Az állat mintegy negyven-ötven lépésre hasalt tőle s most mintha oldalt fordult volna.

Jól szemügyre vette. Talán a teste körvonalai-ból, talán ösztönből gondolta, hogy az állat a pusztai téli világának réme.

— Farkas! — kiáltotta benne az ijedező sejtelem. De hogy lehet, hogy nem tágít a rekkenő nyárban? Hiszen ilyenkor, kivált egyedül, messze kerüli az embert. Engem, a pásztort meg kitűnően ismer a télen megeső harcokból. Akkor jól megszabdalom bundáját a kisbaltával, ha ugyan a füle tövét is nem szakasztom vele.

Kételkedés kergetődött agyában:

— Talán kölykes a csikas? A közeli zombékosban van a verme s eddig is itt kuporgott a szomszédságban. A verem alját, a mindig éhes porontyokat akarja megvédelmezni. Vagy zsákmányra lesett, amikor segélykérő hangom megütötte a fülét?

És Balázs aligha csalódott! Valami kósza szellői az ősi ellenség, az ember szagát vitte a farkas felé, pedig azt mindennél jobban gyűlöli.

A ragadozó állat legélesebb érzékszerve a hallás. A legkisebb nesz sem kerüli el a fülét, s amit az ember hallása meg sem érez, azt már nagy távolságról figyel. A hangot adó teremtményt aztán a szaglással osztályozza.

A ragadozó állatok szaglásukkal érzik meg, hogy a velük szemben álló ellenfél erős-e vagy gyenge,

megsebesült-e vagy már kimúlt, gyáva-e vagy bátor?

— Szégyen az — gondolta Balázs —, hogy ez a csikasz talán gyengének gondol, vagy csak azért feni rám fogát, mert fektémben pillantott meg?

Pásztorkodásában tanulta meg, hogy hátat fordítani vagy megrettenést, hátrálást mutatni nem szabad az állat előtt. Mindennek megvan a fortélyja. Nem szabad a megvadult lónak szemébe nézni, de az se tanácsos máskor, hogy a támadó állatról félrenézzen az ember.

Nappal ereje teljében mosolygott volna a lapuló farkason:

— Hát beléd mi esett? Talán ördögfiak búttak beléd vagy mi? — mondaná, két kézre fogva jó kerekfejű botját. — No, megállj! Majd megtanítalak mőresre.

Azzal sűrű, pattogós kiáltás közepette — mert a nélkül dehogyis eshetnék meg ilyesmi — rövid számadást tenne vele.

Most azonban éjtszaka volt. Homály ülte meg az emberkerülte tájat, s a vadállatok éjjel bátrabak. Ő meg halálosan fáradt volt.

A vadállatok már messziről észreveszik a biztos járású vadász vagy az eltévedt ember szabálytalan léptei közt a különbséget s a szerint igyekeznek minél gyorsabban elinalni vagy támadni.

Az okos pofájú farkasnak most azt súgta az ösztöne, hogy a csikós jó falat lesz a számára.

Hallotta a segélykérő kiáltást. Finom hallása kiérezte belőle a bajba került ember halálfélelmét. Ezt megerősítette a feléje áramló emberszag.

Az emberi test a pórusokon keresztül sugározza ki a különböző lelki állapotoknak megfelelő kigőzölgést. Más a nyugodt, más a félelmében szorongó ember kigőzölgése.

A farkas leleményessége veszélyes pillanatokban kiváló s ebben különbözik a róka komától, amelyik ilyenkor meglepően buta.

Ahogy Balázs szemügyre vette a vadállatot, bosszankodva gondolt arra, hogy még kerekfejű botja sincs nála, pedig a kölykes farkashoz még az éles kisbalta is kevés.

— Elvesztem! — s ez a gondolat megbénította erejét.

De aztán valami különös elszántság fogta el.

— Csőstül jó a baj! — mormogta keserű mosolylyal. Ha a csikaszk nem tágít, üresen marad a csizmám.

A bestia közben megmozdult s apró ugrásokkal közeledett. Meglapulva kúszott előre, hasával a földet súrolva.

S mintha az állatok is megérezték volna a magyar puszták királyának, a farkasnak megjelenését: hirtelen elhallgattak, még a tücsök sem ciripelt.

Balázs ösztönszerűleg csizmájához kapott. Sűrű iszapréteg borította. Alig tudott hozzáférni hatalmas bicskájához. Gyorsan kinyitotta széles pengéjét. Tudta, hogy a farkas futtából támad, de most még az apró kúszások közt rövid szüneteket tartott.

Balázs jól ismerte a farkas harcmodorát. Sokszor verekedett vele a ménes szélén, a külső körön.

Ott állnak a kancák farral kifelé, lábukat rúgásra készen tartva, fejüket meg befelé fordítva a belső körben ide-oda futkosó, ijedező csikóik felé.

Ismerte a csikaszk szokását. Tudta, hogy majd futásba kezd, vicsorítja fogát, teste elejével megkussad, majd kilőtt nyíl gyanánt pattan az emberellenfél térde kalácsa felé, hogy a térdizmokat átharapja. Aztán addig ismétli támadását, míg a földre ránthatja a megtámadottat és szétmarcanbolthatja.

Készen tartotta bicskáját és óvatosan előrehajolt.

Épp idejében, mert a farkas már támadt. Csak annyi ideje volt, hogy pár lépést, előreperdülve térdre vetette magát s a pengét a labdaként feléje pattanó állatba döfte. A csikaszk földre zuhant.

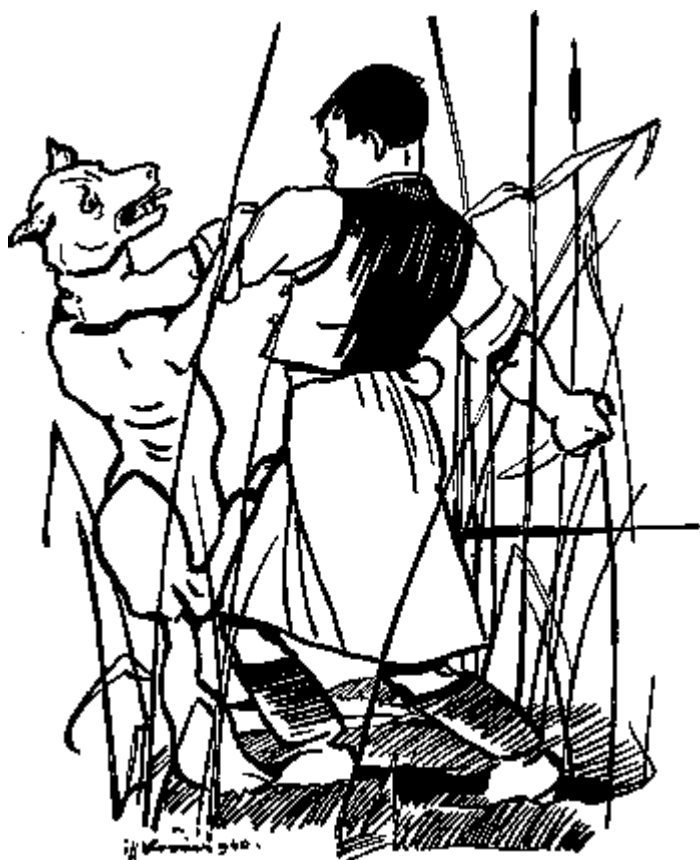
Balázs aztán felállt. Kényszeredetten botorkált előre öt-hat lépést és megint végigbukott a földön. A védekezés izgalma s a nyomában járó fáradság tökéletesen kimerítette.

Mikor jó idő múlva felocsúdott, háta mögé tekintett. A bestia kimúltan feküdt ott a zombékon. Bizonyára szívét járta át a penge.

Kényszerítő érzés sarkalta most Balázst, hogy meneküljön a borzadály helyéről, ahol majdnem iszapgödörbe temetkezett, és utána kis híja, hogy nádi farkasnak jutott táplálékul.

Homályosan arra is gondolt, jó volna a bicskát magához vennie, mert ki tudja, micsoda veszedelmet hoz rá még a táj, míg megvirrad. De a kés mélyen benne ült a farkas sebében.

— El innen minél hamarébb! — szólalt meg benne az életöszton. Majd hirtelen felderült az

... a farkas mér támadt.

arca: — Most már sejtem, mért közelített meg a bestia egyszer rövid, másszor meg hosszú ugrással, amikor a farkas rendesen irammal támadja meg áldozatát és csak előtte lassít. Szemét kimeresztve vizsgálta a területet.

— Zsombékbenötte hely ez! Süppedékes itt a föld. A csikaszk tudta, hogy mért halad zsombékról zsombékra ugorva. Követem példáját. Erőmet megkétszerezve ugrom majd egyikről a másikra és szemmel méricskélem, hogy elérem-e vagy se.

Megérte a fáradságot. De ha soká tart még, megint beleveszekszik a dágványba vagy a kimerültség miatt eltéveszti az ugrást. Ekkor elérte a juhászpaddockát.

Leült megpihenni. Aztán megint folytatta útját. Alig haladt előre, valami ragyogó pontot pillantott meg. Végigborsózdott a háta.

— Tán jobb lesz visszatérni a dágvány mögé, mert jön a farkas párja. Már parázslík is a szeme.

A fény ekkor hirtelen egy pillanatra nagyobbra tágult, majd megint összezsugorodott.

Balázs örömeiben felkiáltott s rászögezte szemét a ragyogó fénypontra, megújult erővel haladt feléje. Most megint mintha kialudt volna a fényforrás, eltűnt. Mélyet sóhajtott:

— Lidércfényt kergetek-e?

Már erejevesztetten akart a földre kuporogni, mikor a fény ismét magasra szökkent, örömmel ugrott talpra. Azt gondolta, cserény közelében lehet s úgy éjfél után egy óra van. Ilyenkor kipiheni magát a barom és szívesen legel egy-két órát a harmatos éjben. Azért megjárattják egy kicsit a pásztorok.

Hogy pedig vissza tudjanak találni az éjhomályban, nagy tüzet gyújt a tanyás s azt árvatőzeggel táplálja, de sohasem azért, hogy melegedjék mel-

lette. A gulya aztán körültelepszi megszokott helyét, az állófát, s újra megpihen.

— Pásztortűz! Most rakják meg árvatőzeggel újra.

Az áhitott emberközelség előtt egyszerre megrokkant akarata ereje. Alig tudott botorkálni, de csak haladt előre görnyedten, mintha nehéz terhet cepelt volna a vállán. Szinte öntudatlanul vitték lábai.

A fénypont nőttön-nőtt: már a levegőben terjengő füstszagot is érezte s már egyes sötét árnyakat is meglátott a tűz mellett. Egyre ernyedtebben botorkált feléjük.

Aztán úgy tetszett neki, hogy egy hatalmas termetű subás férfi lép elébe és morcos hangon szól bele a pusztá csendjébe:

— Állj vagy lüvök! Ki vagy?

Jártányi ereje se volt már. Minden erejét össze kellett szednie, hogy meg tudjon állni a lábán. Alig bírta kinyögni a választ.

— Esett ember ...

Még csak azt látta a tűz felragyogó fényénél, hogy a gubbasztó alakok felugranak és feléje tartanak. Ügy rémlett neki, hogy az előbbi puskás ember azt mondja búsan:

— Akkó gyühetsz, merthogy mi is azok vagyunk. Aztán elsötétült előtte a tűz ragyogása és dülöngélni kezdett.

S ott álló helyében végigzuhant volna a földön, ha a puskás ember szívből fakadó ebadta közben föl nem fogja karjában s egy másik subás ember segítségével a tűzhöz nem fekteti.

Mire fölébredt, a nap leáldozóban volt.

Nagy nehezen tápázkodott fel, feje zúgott még egy kevésbé. Homályosan emlékezett csak rá, hogy mi is történt az éjtszaka.

Jó kőhajításnyira tőle lovak legeltek.

Amikor magához tért a tűz mellé terített subán, megitták s valami keveset ennie is adtak. Balázs a tűznek hátat fordítva újra elaludt.

Sütött még a nap, amikor felült.

Idegenkedve nézett körül.

Jó kőhajításnyira tőle lovak legeltek s egy puskás ember vigyázott rájuk. Megbecsülte szemre a ménest, lehetett benne hatvan ló is. Legnagyobb

meglepetésére megismerte köztük hátslovát. Szép fakó ló, homlokán egy kerekded folt fehérlett: a lámpás. Tovább vizsgálódott. A sok ló közt ráismert a megfutott ménes lovaira is. A puskás ember most megszólalt:

— No, szép ecsém, már azt hittem, hogy a más-világon ébredsz föl! Oly mélyen aludtál egész nap, hogy attú féltem, kiszalad már a lelked az árnyék-világbul a nagy elfáradásod miatt.

Aztán nem is kérdezősködött, hanem a vasaló közelében álló kunyhóba lépett. Visszatérve finom avas szalonnát és dŰlős, foszlós kenyeret meg bicskát tett elébe.

Balázs lassan, óvatosan nyelte a falatokat, de hamar behajtotta a páros bicskát annak jeléül, hogy elég volt az evésből. Tudta, hogy hosszas koplalás után csak keveset szabad előszörre ennie. Csak még egy fél kulacs vizet ivott rá: mintha újjá született volna tőle.

A puskás ember szeme megakadt Balázs szemevillanásán, ahogy megismerte hátslovát s azt a határozott mozdulatot is látta, ahogy végét szakította az evésnek. Mintha el akarta volna terelni a beszéd sorát.

— Erősakarátú embernek látszol, pedig nem ettél már vagy két napja, úgy-e, szép öcsém?

Balázs bólintott.

A pásztor tekintete most az elnyűtt csizmára esett. Balázs elfogta a pillantását.

— Nem baj, öcsém, csizma szakadjon, gazdája maradjon!

Balázs most már elmesélte bujdokolását és hozzátette:

— Annyira megzavarodtam a sok kínlódásban, hogy még most sem tudom, hol vagyok.

— Hát hol lehetnél másutt, mint a Csegei határ felé egy kiugró földnyelven. A Csúnya-földnek ezt a csücskét tavasszal minden oldalról víz fogja körül s a Mátá-pusztá felől csak így forró nyaratszaka lehet megközelíteni.

Ebben a pillanatban lóháton hat marcona külsejű pásztor robotott a tanyára. A csapat előtt java-korbéli daliás férfi vágatott s mögötte a lovasok. Ezek karikásostorral tereltek maguk előtt ménes-beli lovakat és egynehány szilaj marhát.

A csapat vezetője leugrott a lóról és parolára nyújtotta kezét. Csak ennyit mondott:

— Megemberesedtél, Balázs. Amikor utoljára láttalak Kecskeméten, még suhanckorban voltál.

Balázs csak akkor ismert rá Barna Sándorra, a bugaci pusztá elbujdosott számadó csikós gazdájára. Ez a ménes Kecskemét város tulajdona volt.

Balázs megdöbbsent. Eddig még hitte, hogy idegen pásztorok közé került. Tévedett. Bujdosó pásztorok közé vezetett útja. Merően maga elé tekintett és gondba merülve nézte, mint emeli le a tanyás a szolgafáról a hatalmas vasfazekat.

— Bujdosó pásztorok — mondta magában. — Megszabadultak a cselédsorból, de már félig-meddig szegénylegények. Abban különböznek tőlük, hogy pénzt és efféle értéket nem zsákmányolnak, de kódorgó barmot annál inkább.

A saját levében fővő hús már megrezdült. Már ki lehetett vinni a kunyhó elé s egy kétszeresen leterített gyékény felett meg lehetett fordítani néhány rázassál úgy, hogy az alul levő húsréteg

felül került, a teteje meg alul. Ami húsdarab ki-
pottyant közben, az a gyékényre hullt.

Kellemes orrcsiklandozó illat terült szét. Balázs
táguló orral szította. A borús gondolatok sietve

Már ki lehetett vinni a kunyhó elé.

tovatúntek, mert az éhsége minden gondon győze-
delmeskedett.

A bogrács már ott gőzölgött a kutyagerincen.
Bogrács ürültével megtölték a pipájukat s
pirosló parazsat csipentettek a dohány fölé.

Aztán a mélán pislákoló tűz köré terítették subájukat és leheveredtek. Egyesek a tűzre szegezték pillantásukat, mások meg belebámultak a csillagfényes éjszakába. A csillagos égbolt talán sehosem lobog úgy ezer tűzével, mint a messzefutó pusztán.

A bogrács már ott gőzölgött a kutyagerincen.

Baláznak a pásztorok eleje mellett szorítottak helyet s ott hallgatott elfogódottan. Barna Sándor is soká nézte a lángok játékát. Végre megszólalt az újonnan jött felé fordulva:

— Nem tudakolod, de azért bizonyára csodálkozol, hogy a Hortobágy pusztán lelsz, messze Bugactól. Sokszor kérdezem én is magamtól, vajjon lehetséges-e az, hogy én bujdosó pásztorok életére adtam a fejem. Egész életem ridegpásztorok közt

telt el, mégse hittem volna, hogy a végén bujdosó pásztor lesz belőlem.

— Meghiszem — mondta meggyőződéssel Balázs. Barna Sándor folytatta:

— Nagyot változott a világ, mióta az osztrák kétfejű sas vert fészket az országban. Ádáz zsandárkéz nehezedik az életre. Ha a kalap karimája fölfelé gömbölyödik, már azt mondja, hogy Kosuth-kutya a gazdája s leveri a fejről. Ha az inge ujjja borjúsájú, ha a haját nem vágatja rövidre, ha a bajszát hegyesre pödri, lefogják a nyílt utca során és megbotozzák. Ne hidd el, hogy egyedül én lettem így földönfutó. Sok pusztai cseléd adja fejét manapság a bujdosó pásztor életére, másik meg mindjárt betyáréletre szánja magát, pedig talán udvarházban látta meg a napvilágot.

S ebben igaza volt Barna Sándornak. Mintha az lett volna a kíméletlen hatalom célja, hogy minél több ember legyen földönfutó. A zsandár akkor is vérdíjat kapott, ha valakit elfogott, meg akkor is, ha a hatóság kimondta rá az ítéletet. A legkisebb jutalomdíj négy forint volt, ha azonban halálra ítélték az elfogottat, hatvan forint. A zsandár persze tudta, hogy a hatvan több, mint a négy. Így jutottak a családok százai koldusbotra.

A pásztorok hallgatva nézték, hogy görbed le a Göncölszekér rúdja.

Barna Sándor a maga keserű sorsát mesélte:

— Tudjátok, hogy jó módú családból származom. Ha földhözragadt szegény vagyok, talán nem történik velem mindez. Egész nemzetségem pásztorokodással és kertészkedéssel szolgálta meg mindennapi betevő falatját. Mégpedig úgy, hogy az

asszony meg a háznép a kertben s a szőlőben foglalatoskodott, a férfiak pedig Bugacon pásztorkodtak. Hol a maguk jószágát legeltették, hol pedig a környékbeli gazdákét. Apám, anyám keményen dolgoztak. Mivel pedig fogukhoz verték a garast, meg is lett a foganatja: szép kőházat szereztek a református templom mögött. Apám nagy örömét lelte a házban és egyre csinosíttatta. Vesztére tette, mert szemet szúrt a főbíróknak. Megtetszett neki. Mivel már megszédte magát a harácsolással, a maga házában szeretett volna lakni. Megkérdezte hát apámat, mert többször beszédbe elegyedett, hogy nem adja-e el a házát. Apám azt válaszolta, hogy nem. Úgy látszik, elhatározta, hogyha szép szerével nem jut birtokába, kerülőúton fér hozzá.

— A zsandárokkal — szóltak közbe többen.

— Azokkal. De várjátok meg a dolog sorát! — folytatta Barna Sándor a szomorú elbeszélést. — Valahogy megsejtette a főbíró, hogy édesapám nagyon felbosszantotta az a rendelet, hogy minden dohány a kincstáré. Egyszer megszólította a piactéren. Azt mondta, nem tudja mire vélni, hogy már nem látni apám szájában a tajtékpipáját.

Édesapám kurtán válaszolt rá:

— Nem pipázok már.

— Dehogyan nem! Szűzdohányt!

— Apám éktelen haragra gyulladt. Kikapta zsebéből a tajtékpipáját s ott a főbíró előtt földhöz vágta és rágázolt. Így sértette meg a főbírókat, azzal is, hogy ebadtázott, meg azzal is, hogy a vásárosok melléje mozogtak... Másnap már a zsandárok elé citálták apámat. Azt mondták, hogy

inkább összetörte a pipáját, hogysesem a trafikban vásárolt volna dohányt a rendelet szerint és aztán is pipázott volna. Ezzel megsértette a hatóságot. Aztán egymást érték följelentések, beidézések, házkutatások mindaddig, míg édesapám egyszer megfeledkezett és nagyon kifakadt haragjában. Több se kellett a vérszopóknak! Följelentették a császár személyének megsértéséért. Statárium volt. Ezért börtönbüntetés és vagyonelkobzás járt ki. Apámat elhurcolták Kufsteinbe, ahol már sok magyar várja a szabadulás óráját.

A lobogó tűz körül sokan felsóhajtottak, talán mindenkinek volt kiért. Barna Sándor pedig folytatta:

— A házunk előtt aztán megütötték a dobot s elárverezték. Potom áron megvette valaki és tovább adta a fináncbiztosnak. Én se kerülhettem el a sorsomat. Hogy útban ne legyek, a fináncbiztos szavára rám tette kezét a katonaság. El is vittek volna, ha lovamra nem vetem magam s a pusztába nem vágatok. Nemsokára Bugacon is szűk lett számomra a világ, hosszas bujdosás után itt állapodtam meg a Hortobágyon.

Barna Sándor sokáig nézett a parázsló tűzbe. Szeme gyanúsan csillogott, szava tompán hangzott:

— Míg édesapám rabláncon sínylődik, míg édesanyám és testvéreim kegyelemkenyéren élnek szerteszét a rokonoknál vagy cselédsorsra jutottak, addig a gaz finánc tejben-vajban fürdik szép házunkban. Lelje száraztófán a pápistavarjú.

Sokáig hallgattak. Egynémely pásztor álmosan hunyorgatott és álla mellére kókadt, mások végigdőltek a subán s mély álomba merültek.

Végre Barna Sándor Balázusra nézett és megtörte a csendet:

— Te is régi pásztorcsaládból származol. Ismerem a házad népét. Apád híres bugaci csikós volt. Egy szép napon rátenyerelt a német s ha meghajlik dereka, talán ép bőrrel szabadul néhány év múlva Taliánorszagból. De inkább elbujdosott és nyoma veszett. Ha szomorú sorsára terelődik néha a pászturnép beszédének sorja, nincs aki ne fohászkodnék nagyot: „Isten nyugosztalja! Keménynyakú, igaz magyar ember volt.” Ez volt az apád, és te se vagy nyim-nyám fajtájú? Jókötésű legénynek látszol!

Most Balázs búsult bele a lángba:

— Eddig szabad embernek hittem magam, de most a bilincsnél is súlyosabb lánc köti össze a kezemet. S ez a becsület. Elszaladt kezem alól a ménes tegnapelőtt az égiháborúkor. A ménes fele veszendőbe ment. Ha pedig a napokban Debrecen városának tanácsa számon kéri a ménest, hamar ráteszik a vasat gazdámra, a számadó csikósra.

Barna Sándornak felnyílt a szeme a csodálkozástól.

— Hát ez volna az eseted? Még jó, hogy én kereszteztem az utadat, s én meg a pásztoraim hajtottuk be a bitang lovakat, mert most minden rendbe igazodhatnak. De mi történnék, ha más pásztorok tették volna rá kezüket a lovakra? Egyik holló nem vájja ki a másik szemét. Van nekünk állatunk elég, majd azt hajtjuk el, ha szétverjük a tanyát s más vidékre tágulunk. Holnap kiválasztod a méneses lovakat, rápattansz a magadéra és visszatereled valamennyit a tanyára. Míg elké-

szülsz az útra, megbeszélem a dolgot a pásztorokkal. Ne félj, nem akad senki, aki ellenezné!

Úgyis volt!

Balázs másnap reggel búcsút vett a pásztoroktól és legutoljára Barna Sándortól. Már nyeregben ült, amikor jőtevője megveregtevén Balázs türelmetlenül kapáló lovát, még hozzátette:

— Balázs, keresd fel anyámat, feleségemet és testvéreimet. Mondd meg nekik, hogy tűrhetően folyik sorsom. Mihelyt szert teszek pénzre, enyhítek kínjaikon.

Azzal megszorította kezét.

Balázs kibontotta karikás ostorát s a kiszakított falka toporzékoló vágtaiba kezdett. Mikor pedig kifutották magukat a lovak, hosszú lépésű ügésbe váltottak át.

Néhány óra múlva legeltek egy kicsit, aztán megint jókora út következett, majd ismét legelés. Már szépen alkonyodott, amikor Balázs berobogott a tanyára.

A tanya minden lakója a vasaló elé sereglett. Az öreg számadógazda meghatottan nyújtotta kezét Balázsnak s csak ennyit mondott:

— Megtartottad a szavad és visszaszerezted a becsületet.

Balázs másnap kipihente magát lovával együtt. Aztán harmadnap nyergelt, kantározott. Jókor hajnalban arra kérte az öreg számadót: engedje meg, hogy búcsút mondhasson Hortobágnak, mert vissza kell térnie Kecskemétre, a lovakért elkötelezte magát hosszú útra Barna Sándornak.

Az öreg számadó meg sem kísérelte, hogy szándékáról lebeszélje. Ellátta pénzzel, élelemmel.

Balázs elbúcsúzott mindenkitől és sűrű szerencsekívánatok közt megkezdte útját Kecskemét városa felé.

VI.

Nyugalanság ülte meg Balázs lelkét, amikor elhagyta a vasalót és a pásztorcsaládot. Visszavisszafordult s ha nem restelte volna, vissza is tér. Eszébe jutott a gyakran hallott szóbeszéd, — a puszta visszahívja elszéledő fiait, akármily messze is szakadtak el. Pedig Balázs most messzire tartott. Az ilyen útról nem szoktak egyhamar visszatérni. Az ilyen út kiforgatja a régi életet és kicseréli egy másik újjal... Most kiválik a cselédi sorból, s a bizonytalan jövő felé lépeget.

Ezek a gondolatok rajzottak elméjében, míg átkelt a Hortobágy-folyón s elérte a beláthatatlan nagy térség szélét.

Nádudvar Hajdú vármegye hajdúszoboszlói járásának nagyközsége. Ennek a helységnek határán át hagyta el a puszta földjét. Meghatódás vett erőt rajta. Majd úgy volt vele, mint aki szülőföldjétől vesz örökre búcsút, pedig az ő szülőföldje egy másik puszta, Bugac volt, Kecskemét mellett. Nádudvarról Karcagra, Jász-Nagykun-Szolnok vármegye városába lovagolt. Abban az időben vagy tizenkétezer lakosa volt. Termékeny határán földművelést folytatott a nép.

Az alföldi városok legnagyobb veszedelme a tűz. Ha felrepül a vöröskakas, a fél város leéghet. Ezért tilos a város házaiban gabona- és takarmányfélét felhalmozni s még kisebb mennyiséget is vermelni

kell. A takarmányt a városhoz közel levő tanyákon, mint itt régi magyar szóval mondják, a szállásokon tartják és időnkint a szükséges mennyiséget a gazda városi házába fuvarozzák. Régi időben a templomok vagy városházák magasaranyúló tornyain tűzjelző szolgálatot tartottak a toronyőrök s a kész tornyokon körbefutó erkélyt építettek, mint Pesten a terézvárosi templomon, a Király utcában.

Balázs nekifogott, hogy megerőltető lovaglás után Szajolon keresztül Szolnokra érjen. A majd hatvan kilométernyi utat elég jó erőben tette meg. Átlovagolva a fahídon nagyot bámult a hatalmas szöke folyamon, a Tiszán. Szolnok városa a Tisza jobb partján, a Zagyvának a Tiszába való torkolásán alul terül el.

Szolnok nagyvárosias külseje meglepte. Középületeit: a vármegyeházát, a törvényházat, a református templomot megbámulta. Az utcáin járó-keelő tömegben alig tudta útját megtalálni. Lovát egy városszéli kocsmá istállójában pihentette, volt hát ráérő ideje elég. Sokat járt-kelt főutain és utcáin. Szóba elegyedett a magaformájú emberekkel.

A várost a Tisza partja nemcsak széppé és érdekessé, hanem szerencsés fekvésűvé is teszi. Már a rómaiak korában is sólerakóhely lehetett. Nevének első szótagját a sal (só) szóval hozzák összefüggésbe. Az Árpádok korában is sóraktár volt. A folyón úsztatták le a felsőtiszai vármegyékben bányászott és a Tiszaparra szállított sót.

A két folyó összetorkollásánál elterülő emberi letelepedés korán felkeltette a seregjárás figyelmét is. Szolnokon már a legősibb időben is volt föld-

vár. Ennek helyén a török járom kezdetén új vár épült. Ez végigkíséri történelmünk tanúsága szerint hazánk minden sorsváltozását. Utolsó nagyobb szereplése a kuruc-labanc háború idejére esett. Később lassú pusztulásnak indult. Köveit elhordták. Ma csak dombok, árkok mutatják egykori helyét.

Sok harc, ütközet helye volt Szolnok környéke a századok folyamán. A szabadságharc idejében is nevezetes szerepe volt: 1849 március 5-én Damjanich és Vécsey itt szórták szét Karger osztrák tábornok dandárját.

Balázs csak néhány nap múlva nyergelt, kantározott. Abonyban már Pest megye területén járt. Ez a nagyközség is sokat szenvedett a török járom alatt, úgyhogy az elpusztult lakosság helyett a XVIII. század elején újra kellett telepíteni. A régi veszendőbe ment magyar várat ma már csak a magaslaton álló körülfalazás mutatja. Ez az elpusztult gótstílusú templom udvarának erődítésszerű kőfala lehetett. A templom elpusztult a törökök kezén, a kőfal megmaradt s még ma is ez köríti a többször átalakított barokkstílusú templomot. A magyarság nagy pusztulását mutatják az Abony közelében levő romok is. Ezek az elpusztult Mike-laka helység maradványai.

Balázs ismét Cegléd városának vette útját. Ez a helység nagy térségen fekszik. Messzeterjedő termékeny határán a lakosság nemcsak állattenyésztéssel és földműveléssel keresi kenyerét, hanem szőlő- és gyümölcsstermeléssel is. A ceglédi cseresznye és meggy már régi időben is híres volt.

Megpihent a magyar kálvinistaság híres városának vendégszerető falai közt és az egyik polgár jóvoltából néhány napra kipányvázta lovát egy kövér legelőn.

Következő állomása Nagykőrös volt.

A város valaha még a török átoknál is többet szenvedett az ármádiabeli katonaságtól, amikor Budavára visszafoglalása után a határban ütöttek tábort. A város népének nem maradt egyebe egy sovány tehénnél és csak úgy menthette meg a kapzsi katonáktól, hogy féltő gonddal rejtegették az eklézsia pincéjében. A nagykőrösi embernek azóta mindig ez a második tatárjárás jár az eszében. Nem csoda, ha ettől fogva még a városi tanács is fázott az országos ügyektől. Nagykőrös hadak útján feküdt. Ősi voltát a régi városháza mutatja, az ellenségtől való óvakodást pedig a sok jó magas és vastag falú kertes kúria. Gazdagság, falusias bőség látszott minden házon. Balázs betért a város tulajdonában levő vendégfogadó kocsmájába. Talán szemébe ötlött a város címere. Ez egy nagy „terebélyes” zöld fát ábrázol a polgárság ősi kertész-foglalkozásának emlékére.

Balázs elővette tarisznyáját és jót falatozott egy négyszögletes tölgyfaasztalnál. Csak egy pirosképű öregúrféle poharazgatott mellette nagy csendesen. De mikor Balázs is hozatott egy kis üveg homoki bort, jót húzott belőle és szeme megint megnyugodott a város címerén, a zöld fán, az öregúr megszólalt:

— Hát aztán tudja-e, hogy minek a jelképe ez a címer?

Balázs jókopyájú gyerek volt, a kecskeméti városi iskolában tanult betűvetést és már ott is érdekelte a földrajz. Nem hiába voltak őseink világjáró nagy nemzet tagjai, valami veleszületett átöröklött érzéke van a magyar paraszti embernek is az idegen földön való bolygáshoz. Talán azért került ki a magyar népből annyi nagy utazó és felfedező.

Balázs szeme végigszaladt a bajuszát simogató ősz emberen s már kívánczozott is ki belőle az ősi kopott, de feledhetetlen rigmus:

*Itt vagyon Cegléd is, Kőrös, Kecskeméttel,
Gazdag három város vörösbor-szürettel.*

Az öreg emberke szeme meglepéssel suhant át Balázs arcán. Megtetszhetett neki a legény értelmes tekintete.

— Hát iszen jól van. Látom, hogy jól megtanulta kigyelmed a kisiskolában a hármás kistükröt. De azt már nem tudja, úgy-e, hogy ki írta?

— Már hogyan tudnám! Megtanított bennünket arra is a rektorunk. Isten nyugosztalja haló porában. Hát ezt a könyvet a szilasbalhási születésű, de Nagykőrösön tanító s az itt eltemetett Losonczy István írta gyenge elmékhez alkalmaztatott módon, a nemes tanulóknak summásan és világosan. Tartalmát nagyapáink és dédapáink könyv nélkül tudták és sohasem feledték el, mert versbe szedte szerzője. Én se feledem el sohasem.

— Hát jól is teszi öcsémuram, mert hazáját az szeretheti igazán, aki hónát, szülőföldjét és környékét ismeri. A haza ismeretével kezdődik az igazi hazaszeretet. Én is erre tanítottam a tanítványaimat az iskolában, amikor rektor voltam.

Aztán elvezette mindenfelé a városban. Megmutatta neki a Rákóczi-pincét abban a nagyudvaros kertés kúriában, amelynek földszintjét és pincéjét a hagyomány szerint a nagy fejedelem építtette. Mikor már megjárták a város minden részét, elvezette a reformátusok külön temetőjébe. Itt temetői imaszínt állítottak s a prédikációs temetés idejében a koporsót ott ravatalozták fel s a gyászszertartás is ott folyt le. Ezzel éppen száz évvel előzték meg a ma már mindenhol kötelező ravatalozást.

Balázs egynapi nyugvás után folytatta útját. Megdobbant a szíve, amikor lassú poroszkálás után végre feltünedeztek Kecskemét város tornyai. Az egyik az öreg templom, a másik, a fallal övezett, a ferencrendi barátok temploma a rendház mellett.

A városon meglátszik, hogy fejlődési korszaka a török világ utánra esett.

Kecskemét már sok száz éve fontos helye az állattenyésztésnek. A Bugac-pusztán már akkor is megvolt a városi ménes és az asztrakán-prémet adó karakul-juhászat. A város óriási határának fele szántóföld, másik fele rét, legelő és homoki erdő. A kecskemétiak már a régi jó időkben híres kereskedők voltak. A múlt század elején szilaj marhacsordákat hajtottak Ausztrián keresztül Nürnbergig, ez azonban csak pár évtizedig tartott, mert az osztrák kormány a vásározást csak Bécsig engedte, Németország felé megtiltotta.

Ez nagy gazdasági csapás volt a városra, s ekkor gondoltak a kecskemétiak először a gyümölcs-termelésre.

Balázs Kecskeméten Barna Sándor izenetével végigjárt azokon a portákon, ahova a bujdosó pásztorvezér irányította, s mert némelyek a rokonságból Bugac pusztán pásztorkodtak, lóra kerekedett és a pusztára is kilátogatott. Hortobágyi szemmel nézte az itteni gazdálkodást. A bugaci ménesek, gulyák, juhnyájak, disznósordák nagyon tetszettek a szemének, de valahogy mégis szegényesnek tetszett mindez a hortobágyi teméntelenséghez képest.

A bugaci csikósok csak rátekintettek Balázusra és mindjárt megsejtették, hogy ő is közülök való, s csikósvoltát a szemrevaló legény minden mozdulata már messziről elárulta. E miatt könnyen ment a megismerkedés, szó szót követett s amikor a

pásztorok meghallották Balázsról, hogy a híres Orfrán-pásztornemzetség sarjadéka, napokig sem engedték el a cserény mellől. Megvigasztalódott itt Balázs, de a lova is hasonlóképen, mert a pusztai legelő füve visszaadta a hátsónak régi frissességét.

S aztán, amikor a csillagos ég alatt csendes virrasztásban szó szót ért a pásztortűz mellett, Balázs édesatyjáról is meg-megújult az emlékezés. A pipa parazsa mellől itt is ejtett egy szót egy-egy öregebb pásztoreMBER, amott — a láthatár táján — a másik pásztortűznél hozzámondta a folytatását a másik, s ami hallomást Balázs apjáról összeszedett, azt csendes gondolkozás közt egymáshoz illeszthette.

Az apja elbujdosott — az igaz —, de talán mégsem vészelt el és hogy meg nem halt, az majdnem bizonyosság.

Ennyit szedett össze kósza mendemonda beszédből, no, meg abban az időben megszokott folytatását. Hogy valami nagy baja esett az apjának a némettel, arra még jól emlékeztek a pusztabéliek, s az ilyen bajnak mi is lehetett volna más a következménye, mint nehéz-vas valamelyik tömlőc fenekén...

...csöndes virrasztásban szó szót ért.

Sőt akadt egy öreg számadó is, aki még arról is hallott valamelyik hazaérkezett rabtól, hogy Balázs apja egy várban sínylődik, nem is külföldön, nem is Kufsteinban, — amit legtöbbször emlegettek, — hanem idehaza, ahol számtalan várból tömlőcöt csinált a német a jó és igazi magyarok sanyargatására.

— De hát mégis merre lehetne az a hely, ahol sínylődő apám közelébe juthatnék?

A hófehérhajú öreg számadó megrázta a fejét:

— Nem tudom én... Ha tudtam volna is, el-
felejtí az ilyent az ember a pusztán. Valami vár
volt — északra, keletre, délre, ki tudná azt ma
már... Csak idehaza az országban volt az a vár
és alatta egy falu... Ennyi az egész, ami meg-
maradt a fejemben.

— Hát a többit meg majd én föl kutatom és
megtudakolom, ha addig élek is! — mondotta
Balázs és ezzel megint nagyot fordított az élete
kerekén, olyan útra indult, amelyiknek a végét
induláskor senki se tudja előre.

VII.

Másnap Balázs sietve lovagolt el Kecskemét
határából s a Tiszának vette útját. Kanyargós a
nagy magyar szöke folyam folyása, de Balázs
tájékozódó képességére bízta magát s alkalmas
módon tudta megrövidíteni útját a különböző dűlő-
utakon. Kerülte az ember járta utakat, nem akar-
ván lovaszsandár közelébe jutni. Annyira óvako-
dott tőlük ezen az ismeretlen vidéken, hogy még
éjjelenként is szabadban fogott tanyát.

A vágy egyre vont a Hortobágy felé. Sokáig
küzdött magával, hogy tegyen-e kis kerülőt vagy se.
Végre határozott. Egy napi időveszteséggel a pap-
egyházi pusztára lovagolt. Kicsapta lovát a lege-
lőre, majd leheveredett a pusztta fűvére. így leg-
alább elmondhatta magáról, hogy még egyszer
szíhatta a pusztta levegőjét.

Ismét Tiszafüredre ért. Heves megye nagyközsége ez. Régente a Felső-Tisza egyetlen átkelője volt. Tas és Szabolcs vezér emlékezete nem halványodott el ezen a tájékon, de Kossuth Lajosé sem. A magyarság bálványozott vezére is tartózkodott ebben a helységben.

Balázs felserkenve álmából pitymallatkor, gondolkodóba esett:

— Demecser... Vár is van a helység határában — morfondírozott magában.

Úgy rémlett neki, hogy a vár segítségével az apja nyomába juthat. Mert a vár ritkaság ezen a vidéken, hamar nyomára lehet jutni olyannak, amelyik tömlöcöt őriz a fala mögött, csak valami deákembert kell megkérdeznie.

— Legjobb volna persze, ha Debrecenbe mennék. A kollégiumbeli tudós professzor urak majd megmondanak, ha szépen instálnám őket érte. De oda nem tanácsos a lábamat tenni, mert könnyen lekaphatnának a harisok mind a tíz körmömről. Ruhám, kalapom s a lovam bujdosó szerszáma már messziről veszett híremet költi.

Mialatt nyergelt és kantározott, kiókumlálta, hogy Tiszapolgárba megy. Ott is sok jó embere van, hiszen sokszor megfordult már a révnél. Valaki csak beajánlja a rektorhoz, az meg majd útba igazítja.

Úgy is történt.

A rektor kioktatta, hogy vár néven Szabolcsban sok mindent értenek. Így hívják a hajdani földvárakat, a várkastélyokat s a vár nevet valóban megérdemlő erősségek romjait.

Mindjárt el is sorolt egy csomó helyiséget, amelynek határában ilyféle vár van. Balázs alig győzte begyre szedni, de meg is mutatta a térképen, merre kell Demecserre mennie.

Nem volt kedvére a dolog, mert nem romot keresett ő, hanem eleven embert, de csak nem akarta az útbaigazítást ellegyinteni a füléről. Kis ideig töprengett, aztán kibökte:

— Osztán bejárhatnám én azokat a helységeket lóháton is?

— Úgy kérdezed tőlem, mintha nem is csikósbojtár lennél a Hortobágyon, hanem legációba gyüttél volna Debrecenből.

Balázs nem felelt. Rápillantott a rektorra és elrestelte a dolgot. Ahogy jóságosan mosolygó szemébe nézett, amint ősz bajuszát pödörgette, valami nagy elszánást érzett magában s mindent elbeszélt neki.

— Hát így áll a dolog? Iszen gondolhattam volna mindjárt. Hát nézd csak, vigyáznod kell. Különben úgy járhatsz, mint az egyszeri drótostót: úgy eltévedt a vándorlásban, hogy haza se talált többé. Az igazat megvallva, bizony nehezen fogod megtalálni az apádat, mert az olyan várhelyek nehezen megközelíthető vidéken vannak.

— Csak visz oda út, meg ló is van, aki azokon elmegy, vagy mi a szösz?

— A pokolba is vezetnek utak, de olyanok is ám azok. Vannak Szabolcsban olyan helységek, melyeket az év legnagyobb részében elzárja a világtól az áradás. A Tisza az oka az egésznek: kisesésű vize minden akadályt kikerül zeg-zugos

kanyarulataival. Mikor aztán megárad a víztömeg, a kanyarulatokat átszeli és elönti az egész világot. Balázs a magyarázatból annyit értett, hogy a rakoncátlan Tisza olykor-olykor nagy bajt okoz, *ezt* azonban azelőtt is tudta. Azért megkockáztatta a kérdést:

— Dehát csak nem kanyarogja be a Tisza a megye egész területét?

— Nem kanyarogja be, de az nem változtat a dolgon semmit se, mert van itt egyéb víz is.

*

Igazat mondott, mert Szabolcs megye ősidők óta a lúp világa volt. A megye már nagyon régen küzdött a lúpok ellen, mert miatta nem fejlődhetett sem a népesség, sem a gazdaság, s az emberek egészsége is megsínylette.

Három nagy árterülete volt ennek az ország-résznek.

Az első a nyíri vizek területe.

Ez a hatalmas vízi világ kilenc völgyiséget fogott össze, mindegyiket külön vízválasztóval. A völgyeket homokdombok vágják el egymástól, de ezek a fővölgyel összefüggtek.

A homokdombokról leiramló víztömeg a völgyek mélyén tavakba gyülemlt, folyásokat vágott s ezek a Rétközön találtakoztak össze.

Ez a lúpvilág terjesztette a járványos bajokat és állt útjában minden közlekedésnek.

Eleinte rabmunkával ásatott a vármegye árkokat és ezzel akart a bajon segíteni. Az árok-rendszer azonban a megye más pontjára terelte a veszedelmet. Árvíz idején a Tisza ezeken az árkokon

keresztül még messzebbre Őntötte el a vidéket, mint azelőtt.

Csatornázás segített csak. A csatornahálózat hatalmas műve később el is készült, s nemcsak hazánkban, hanem külföldön is páratlan a maga nemében.

A második terület a Tisza és a Nyírség dombjai közt fekszik, de magában foglal egy zemplénnemzei s két ungmegyei községet is.

A harmadik terület a Tisza messzenyúló völgye, Szabolcs megye északi és nyugati határán. Ez a Vencsellő és Rakamaz községek közt levő magas dombokon alul kezdődik, aztán Tiszaeszlár, Tiszalök mentén Tiszadobig terjed. Ettől délre nyílik az a nagy lapály, melyet a Tisza ősidők óta árvíz-zel borított el minden évben a szomszédos Hajdú megyén és Nagykunságon keresztül egészen a Körösig.

A roppant területen csak imitt-amott alakultak helységek, mégpedig leginkább a Tisza partjához közeledő magaslatokon s a síkság emelkedettebb keleti vagy déli részein. Ezek a hajdú és a kun városok.

Egyébként beláthatatlan messzeségbe futó pusztai legelők váltakoznak nádasokkal, mocsarakkal. Ezeknek vizét, főként áradás után, a Selypes, Kadarcs, Hortobágy, Kösely, Árkus s más egyéb névtelen folyás vezette le, ha ugyan addig el nem párolgott vagy magába nem szitta a szomjas föld, — az egykori tengerfenék.

Ilyen volt ez a tájék már a honfoglalás korában is, sőt még azelőtt is. Ilyen volt a nagy Széchenyi idejében. Vadregényes és hasznot nem hajtó. Való-

jában ilyennek kellene lennie bizonyos mértékig még ma is, s akkor nem fenyegetné a magyar rónát a kiszáradás veszedelme. Mert a Tisza-szabályozással kissé túllóttek a célon.

Széchenyi kezdeményezte a szabályozás nagy munkáját. E munkának az volt a célja, hogy Tokaj és Tiszafüred közt a vidéket pusztító ár vizétől mentesítse.

A szabadságharc után öt év múlva borzalmas katasztrófa érte a folyton tökéletesedő művet.

Emberemlékezet óta a legnagyobb árvíz ostromolta a gátakat, s ezek diadalmasan állták egyideig az áradást. Ekkor rendelte el a borsodmegyei hatóság a Széchenyi-gát átvágását csak azért, hogy a jobbpart megmeneküljön az árvíz pusztításától. A vadul rohanó ár aztán mindent elpusztított a Körösig. Ezután készült az új terv. Minden vizet össze kell gyűjteni és elvezetni a Tisza főmedrébe.

A munka a milleniumi évnél is tovább tartott.

A Tisza-vidék népe megszabadult az örökös árviztől és hálásan föllélekzett.

Mindenki azt hitte, hogy a négy évtizedes nagy mű megérte a fáradságot, hiszen látszólag nagy eredménnyel járt.

A víztől megmentett terület fele szántóföld lett, a másik fele kaszáló. Csak kis része maradt meg nádasnak és mocsárnak a régi boldog idők emlékezetére, amikor még nem fenyegette az Alföldet az elszikesezés veszedelme, mint ma.

Az elmúlt ötven év alatt kétszeresére emelkedett az egykori árterületen levő birtokok értéke, s a lakosság száma is erősen meggyarapodott.

A túlzásba vitt szabályozás azonban áldás mellett csapást is okozott.

Az elszikesedés első sorban az Alföld azon részeit fenyegeti, melyeket a Tisza szabályozása előtt csak az árvizek öntöztek, akárcsak Egyiptom földjét a Nílus áradása.

Most pedig az árvíz hiányzik itten.

Pedig pótolhatták volna! Csak össze kellett volna kötni a védőgátak építését zsilipekkel, víztárolókkal és csatornákkal. Ezen a Tisza megáradt vizét szükséghez képest a kisebb folyók segítségével vezették volna el az Alföld vízben szegény vidékeire.

Valóságos áldás lett volna!

*

Balázs tűnődve nézett maga elé. Fülében csengtek a rektor szavai:

— Nem kanyarogja be a Tisza az egész vármegyét, de az nem változtat a dolgon semmit se, mert van ott egyéb víz is.

A rektor is elgondolkozott. Percről percre mindinkább belátta, hogy a legényt a folytonos kóborlás szükségkép betyáréletre kényszeríti. Megkísérelte hát visszatartani kalandos vállalkozásától. Kis idő múlva azonban meggyőződött, hogy a legényben igazi szikesföldi emberre akadt.

Nyughatatlan és erősakarátú nép ez. Amit egyszer fejébe vesz, attól nem tágít, s Balázs útnak is indult.

Szabolcs megye azon időben még nagyobb területet foglalt el, mint ma. Még akkor Polgár, Nád-

A Tisza alsószabolcsi ártere.

udvar, Balmazújváros, Püspökladány, Földes, Szovát és Kata helységig ért le.

Roppant területet kellett Baláznak bejárnia az igaz, de nagy mester ám a csikós az ilyen lóháton való utazásban. Tudja kímélni lovát, s azért mégis megtesz könnyen egy napi járóföldet.

Tiszadob felé haladt. Ott nagy sürgés-forgást talált. Kubikosok dolgoztak serényen. Egyik része földet talicskázott, másik része cölöpöt vert le.

Balázs óvatosan fölkerült a Tisza partjáról s a dobi-urkomi magaslat felé haladt. Itt is dolgozó kubikosokra talált. Akkor végezték az utolsó munkálatokat a Széchenyi-gát megkötésén. Ettől függött a Berettyó s a Körös szabályozása is.

Egy kis ligetre bukkant itt.

— No, itt megpihenek! — gondolta.

Lovát egy fához kötötte s abrakot adott neki. Maga a fa árnyékába heveredett. A szeredásból cipó és szalonna került elő. Üggyel-bajjal rózsecsmót gabalyított. Kicsiholt és meggyújtotta. Jó darab szalonnát pirított, alája karéj kenyeret tartván, hogy a lecsöpögő zsírt felitassa. Kevés zöld paprikával megtetézve, bizonyára különben munkált a testi erők megtartásán, mint a gazdag ember sokfogásos ebédje. Hozzá savanykás bor a kulacsból még inkább megadta a módját. Aztán némi kis verpeléti dohány a debreceni veres pipában — sa császár sem kívánhatott volna sem jobbat, sem többet.

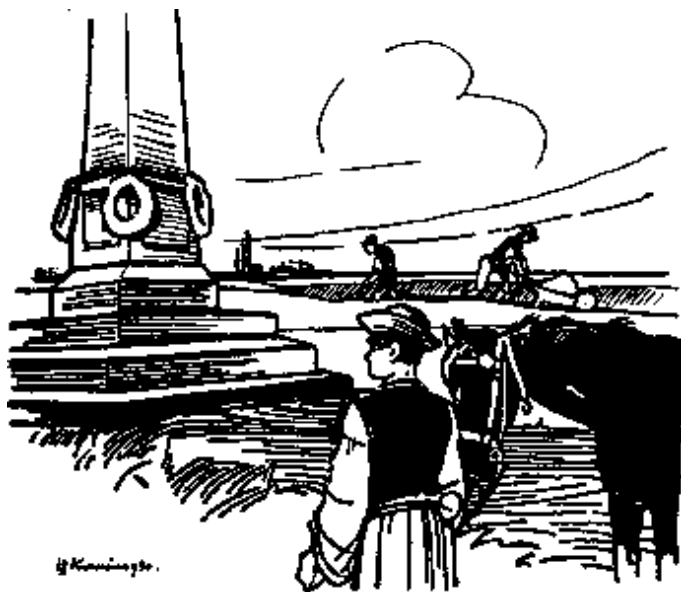
Falatozás után jól esett végignyújtóznia a buja zöld fűben. Ha a nyeregben való zöcskölődéstől elgémberedett tagok vízszintes helyzetbe kerülnek így déltájt, jóleső szunyókálás nehezedik a szempillákra. A lovas azután felüldülve ülhet újból nyeregbe.

De most nem szállt szemére álom, olyan mozgolódás volt itt.

Balázs eddig is látta, hogy az orra előtt egy nagy kőszál meredez. Látta, de a magyar paraszt kíván-

csiskodástól irtózó természetével olybá vette, mint a vakondtúrást. Meg sem látta, míg most a szeme bele nem ütközött.

— No, azt a holtat aztán jó magasra temették!
— tündött magában. — Bizonyára hatalmas úr volt, hogy olyan derék kőszálat emeltek porai fölé.

... orra előtt egy nagy kőszál meredez.

S aztán úgy kénytelenségből betűzni kezdte a csupa öregjéből álló derék betűvetést. Ez imígyen ékeskedett:

*Két hatalom versenge soká e róna bírásán:
Emberi szorgalom és a vizek őseleme.
Széchenyi lett bíró, a Tiszát medrébe szórta
Szózata — sa nagy tér im szabad és a mienk.*

— Különös — gondolta —, sehol a megboldogult neve, csak ez a furcsa verszet. Ebből azonban nem sokat értek.

Aztán tovább betűzte:

„Gróf Széchenyi Istvánnak, a Tisza-szabályozás megindítójának, ahol ő maga a munkát megkezdte, hálás emlékül emelte az Alsó-Szabolcsi Tiszaszabályozó-Társulat. MDCCCLXV.”

A kőfaragó emberek épp most végezték a betű megaranyozását, dolguk végeztével összeszedték szerszámukat s elszéledtek a Tisza partja felé. Csak egy öreg kubikus maradt ott.

Kezében fapálcika és egy kétgarasos bicska volt. Azzal metszett a pálcikára ákom-bákomokat, ahogy Balázs felé közeledett. A kőfaragó munkateljesítményét s a bérét róttá rá.

Ezt már ismerte Balázs. A számadók is így róják fel a jószág számát és egyéb dolgát a pálcára, s onnan olvassák le a gazdáknak. így számolnak el velük a jószágról. Hogy azonban csalafintaság ne essék a dologban, a rovásos pálcá hasonmását átadják az érdekelt gazdáknak.

A puszta minden fia értett a rováshoz. Még a csárdás is, rovással jegyezte fel az adósságot.

Az öreg kubikus majd Balázsba botlott. A legény felállt és tisztességtudóan kalapjához nyúlt.

Az pedig csak elhült a legény láttára. Futóbetyárt sejtett benne, aki esetleg még az ártatlant is bajba sodorja. Az osztrák harisoknak még a néptelen pusztán is ott lehet a szeme.

— Adjon Isten, bátyám! — köszöntötte Balázs.

— Fogadj Isten, öcsém! Hát téged mi szél fűtt ide, mikor dandárja van itt a munkának? Osztán

hová való vagy és hogy hívnak becsületos neveden? Balázs megfelelt. S amikor a nevét is megmondta, az tüstént rávágta a szokásos jókívánságot.

— Az Isten éltesse!

— Hanem tisztességgel legyen, mondja bátyám, mire számítanak ezzel a ménkű nagy köszállal? —
— füzte tovább a beszédet Balázs.

— Semmire se, öcsém — világosította fel a legényt az öreg kubikus. — Ez a nagy Széchenyi emlékoszlopa.

— Sose hallottam a nevit. Az iskolában se emlegették. Mért mondja kelmed hát, hogy nagy? Talán az volt termetre nézve, mint Szent László, akit a szegény ember bibliája, a templomi falfestmény is annak mutat?

— Bíz, az csak rendes nagyságú magyar volt — válaszolta a kubikus, egyet csavarintva harcsabajuzsán —, hanem azért mégis a legnagyobb volt. Legalább lélekben az volt, mert megsejtette, hogy kanyarog majd a nemzet útja a messze jövőben, s arra nézvést tett egyet s mást, a magyar üdvére és boldogulására. Az Isten nyugosztalja haló porában!

Azzal oly mélységes áhítattal vette le zsíros kálapját, hogy Balázs önkéntelenül a magáéhoz nyúlt.

— Ezt az oszlopot hát annak emlékére állították, hogy húsz évvel ennek előtte a legnagyobb magyar itt tette az első kapavágást a tiszai gátnak szánt földrakásba.

— Aztán mire végzik a sáncokat a folyó két partján? Tán földvárnak szánják?

— Dehogyan! — méltatlankodott az öreg kubikus. — Megszabályozzuk a Tiszát, mert beleunt

már a vármegye az ő örökös rakoncátlankodásába. Hanem nagy sorja van annak. Elmondom én akár a verset, de ne törj rám szavaddal! Mert akkor megzavarsz abban, hogy egyik szavamat a másikba öltsem.

— Dehogy török! Mondja csak kelmed!

— Hát tudod, József nádor kezdte meg a szabályozás munkáját. A tekintetes vármegye elfogadta Vásárhelyi Pál, a magyar indzsellér terveit. Ő aszonta, hogy a tiszai árvíz ellen csak úgy lehet védekezni, hogy a folyó kanyargásait átvágják. Ezt megtoldották egy talián indzsellér terveivel. Ammeg egyre azt erősítette, hogy mindez nem elég az üdvösségre, hanem töltésgát is elkel.

— Aztán mindjárt hozzáfogtak kelmedék a munkához? — tudakolta Balázs.

— Dehogysis! — folytatta az öreg kubikus. — Tán még ma is zsinatolnának, ha a cselekednitudó nagy Széchenyi meg nem alapítja a szabályozótársulatot még a szabadságharc előtt. A szabadságharc leveretése után újra a kezünkbe fogtuk az ásót meg a csákányt. A munka legalább enyhítette a bánatunkat. Szépen haladt a mű, hanem amikor a borsodmegyei alispán épp most tíz éve, a nagy árvízkor, átvágatta a Széchenyi-gátat, s az egész Hortobágyot elborította a víz, azt hittem, hogy sose fejezzük be. Pedig lám, mégis a végére jutottunk.

Elmélázva sodorgatta a bajuszát, minha csak bejárta volna képzeletben azt a roppant területet, melyet a Tisza szokott beszáguldozni árvizével.

Balázs törte meg a csendet.

— S aztán már nem háborgatják majd kelmedék a vizeket?

— Száz szónak is egy a vége! — folytatta Balázs.

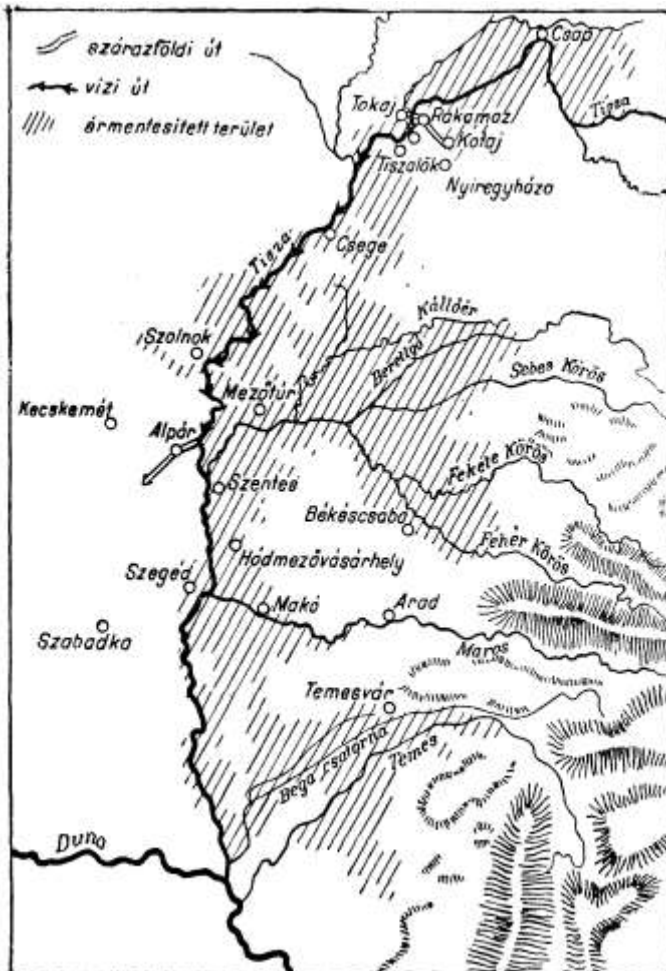
— Kár volt megbolygatni a dolgok rendjét, mert a pásztorkodás nagyobb haszonnal jár, mint a földművelés. A pásztorkodáshoz pedig megkívántatik a sok ér meg locsogó, különben nem járhat a jószág hasigérő fűben, mint eddig a Hortobágyon. Hej, szomorú világ lesz itt, ha lecsapolják kelmedék a vizet. Ott, ahol most a gulya-ménes mind megtalálja a maga táplálékát, egy-két birka legel majd szégyenszemre. Sok tanya marad majd üresen és düledező házak hirdetik a pusztaszéli falvakban kelmedék keze munkáját. Mert mi egyéb ez a nagy igyekvés, ha nem az, hogy kivegyék a szegény ember szájából a kinyeret? Hiszen az egész síkság elszikersedik majd. Mert eddig is elszikersedett volna, ha az árvíz meg nem védi tüle. De ha már ki is virágozott rajta a szik, gyütt az árvíz, megoldotta a kérget és elmosta. A Tiszát meg hiába regulázzák. Kilép az majd a medréből esztán is, de csak olykor-olykor. Hanem akkó nem is lesz ám benne köszönet.

Azzal indulatosan lovához lépett. Eloldotta. Hátára csapta a nyerget. Köszönt nagy kelletlenül. Azzal rákanyarodott a ló hátára.

Az öreg kubikus hosszasan ránézett. Aztán azt mondta megrovásként:

— Ne, te, ne, habókos!

Azzal faképnél hagyta.

A Tisza a szabályozás után,

VIII.

Balázs bosszúsága csak a helységben, Tiszadobon párolgott el. Megitatta lovát.

Aztán Szabolcs, a Tiszamenti kisközség felé folytatta útját. Híres földvárának építését a szájhagyomány Szabolcs vezér nevéhez köti. Róla nyerte a vármegye is a nevét. A földvár építési módja azonban azt bizonyítja, hogy régibb időből való, s hogy őseinket egy másik kultúrnép előzte meg e vár építésében. Bizonyos azonban az is, hogy őseink a földvárat hadicéljaikhoz képest megnagyobbították és tökéletesebbé tették. Még temploma is volt. Megtalálták annak a hídnak a lábait is, amely a mostani református templomhoz, az egykori vártemplomhoz vezetett.

A nap már rég lebukott a szemhatár mögött, mikor Balázs visszatért a Tisza partjára. S míg lova kedvére ivott a szőke folyam vizéből, ő elnézte a habok játszi illanását.

Aztán csak nézte, nézte, mint válik a víztükör egyre sötétebbé a fűzes ráboruló árnyékától s hogy ringatódzik a habokon a reszkető csillagfény meg az ezüstösen sugárzó holdvilág, a vándor ember két mélabús barátja.

Reggel Vencsellőbe léptetett Balázs. Lakói azt állítják, hogy a helység szélén állott valaha Lórántffy Zsuzsanna várkastélya.

Utána Ibrány következett. Balázs lehetőleg kevés pihenőt tartott, habár a nyíresek közül mindenfelé apró falucskák tornyai kandikáltak elő hívogatólag.

A helység lakóit nagy munkában találta: akkor hordták szét a Szokoly-várkastély romjainak köveit házépítésre. A hajdúivadékok megfélelkeztek arról, hogy a vár biztos menedéket nyújtott egykoron a törökök elől seregestől menekülő őseinknek.

Ibrány már a Rétközben fekszik.

A Rétköz a Tisza nagy árterülete volt, mely a Tiszaháttól a Nyírség homokdombjáig terjed. Halak, vízimadarak, pákások világa. A helységek belső területeit és határait kivéve, legnagyobb-részt laposokból, mocsarokból, cseretekből (azaz mocsaras nádasokból), gyékényesekből, lápokból s a köztük- lévő homokmagaslatokból (szigetekből) állott. Megművelésük nagyon nehéz volt. Legtöbbször csak csónakon lehetett megközelíteni a földet s a termést is a víz hátán kellett hazahordani.

A mocsár szokta teremteni a lápot. A nád, a káka fűhulladékai összefonódtak és hosszú időn át oly vastaggá váltak, hogy kis szigetkép nemcsak az embert, hanem sokszor a súlyos barmot is megbírták. Tavaszi áradáskor az úszóláp fölemelkedett a víz színén, a nyári aszálykor azzal együtt le- szállt. Széltől hajtva a hátán levő szénaboglyával együtt sokszor messze elkerült, ha ugyan nem volt hozzábilincselve vagy megkötve, esetleg odacövekelve a szárazföld egy darabjához. Ha netalán el- hajtotta a szél, idegen birtokos vette hasznát a más kaszálta szénának. Volt olyan előrelátó gazda, amelyik nem várta ezt be, hanem ráhajtotta marháját és lelegeltette a füvet. Az áradás elmúltával a láp a kígyók s a réti farkasok tanyája lett, nem is szólva a vízimadarakról, melyek seregszámra költöttek benne.

Balázs bolyongása Szabolcs megyében.

Balázs másnap Besztercére lovagolt. Ez tipikus lápi község volt, de az lehetett már őseink beköltözése előtt is. Csalódottan látta, hogy a földvár két órányira van a falutól a Rétköz egyik szigetén, s abban sem őrizhetnek embert, annyira elomlott. Fogytán volt a pénze. Mikor meghallotta, hogy Kiszvárdán néhány napi munkára van reménye, rögtön odavette útját. Lépésben lovagolt, hogy kímélje lovát, de még így is utolért egy vesszőfonatos szekeret, amelynek abroncsaira ponyvasátor feszült. A szekér mellett egy fiú haladt s kócostorral nógatta a lusta ökröket. Nem hajtottak azok se ostorra, se csilingelő hangra:

— Bimbó, te! Csákó, te!

Balázs épp a szekérhez ért. A kerekek nyiszor-
gásával versenyre kelt valami csengő-bongó hang,
ami csak cserépedénytől származhatott. Balázs
menten ki is találta, hogy fazekastót szekere

... egy sápadtarcú öreg embert itatott meg.

mellé kerülhetett. Képzeletében már látta is a sze-
kér tartalmát: a sokféle cserépedényt a parányi
síposkorsótól a nagyfülű fazékig.

Mikor a lódobogás zajára a fiú feléje fordult s
köszöntésére visszaköszönt, mindjárt meg is szó-
lalt.

— Az Isten áldja meg, kelmédet, nincsen egy
ital vize?

— Hogyne volna, öcsém! Hiszen Beszterecben töltöttem meg utoljára a kulacsomat friss vízzel! — szolt Balázs, odanyújtva neki a kulacsot.

A fiú megállította a szekeret s a saraglyába hágott.

Balázs önkéntelen kíváncsisággal követte a fiú mozdulatait. Az a szekér belsejében félretolta a gubát s egy sápadtarcú öregembert itatott meg. Balázs készséggel sietett a szegény fiú segítségére és rögtön lóról szállt. A helység még messze s a nap leáldozóban volt. Mintha csak a fiú lelkébe látott volna, megsejtette titkos óhaját: gyalogszerrel maradt s az ökröket hajtotta. A kezes ló hűségesen haladt hátamögött.

Így érték el a helységet. Itt a szélső házsorok egyik viskójában Balázs hamarosan hajlékot szerzett a szegény (betegnek. Aztán észrevéve, hogy legalkalmasabb lesz ránézve, ha mindjárt le is fekteti, karjára kapta a magával tehetetlen fazekast s úgy vitte a friss sarjútól illatozó szénapajzába.

Aztán elhárítva magától a hálálkodást, sietősen lovához húzódott.

A fiú búcsúszavát meg elkapta a szél.

A házsor végén lépésre fogta lovát és fölemelkedve a kengyel vasba, jól szemügyre vette a környéket. A helységtől nem messze sötétlettek a vár romjai. Újra romok. Kedvetlenül járta körül. Háznak, tanyának nyoma se volt. Példásan megmívelt földek terültek el köröskörül. A föld népe vállra vetve kaszáját, épp hazatérőben volt.

Kérdezősködésére egy öreg magyar elmondotta, hogy a vár egy nagykiterjedésű ősláp közepében épült egy tudós debreceni professzor kutatása sze-

rint. Többször újjáépített hatalmas falai már csak romokban jutottak rájuk, míg ősi alakja már a honfoglalás korában fennállott. Végre sok keresés után ráakadt arra a házra, ahol munkáskézre volt szükség. Itt dolgozott egy hétig. Eltartották őt is, lovát is.

Egy hét múlva hajnalban Tuzsérba indult. Ez a helység már ötszáz évvel előbb, mint híres tiszai vár szerepelt, mert valószínűleg alkalmas átkelőhely volt. Sietve járta körül a Tisza mellett fekvő kétholdnyi területű földvárat. Azt hallotta, hogy a helységben kastély van, mellette pedig nagybirtok terül el. Azt hitte, hogy itt munkát találhat néhány hétre. Nem fogadták meg, annyi volt a cseléd, mint a raj.

Csalódottan nézett maga elé, s most már a barangolásnak valami fásult vágya kergette tovább.

Bodrogközben, a Tisza holt ága mellett fekvő Leányvár nevű községben egy öregember mellett néhány hétre munkát talált. A falu lakói nem győztek panaszkodni, hogy a Tisza, mint valami szélszélyes nagyúr, gondolt egyet s könnyen változó medrével egy szép napon faképnél hagyta a lápi környéket, a faluval együtt.

Pár nap muva megint mehetnékje támadt Balázsnak. Visszakerült a Rétközbe. Aztán meg a Nyírségben folytatta útját Cserepeskenézen keresztül. Ide ajánlották munkavállalásra, tudván, hogy egynémely családnál elkel a szorgalmas kéz.

A helységbe érve, lépésre fogta lovát. Itt szintén láthatók hatalmas omladékok, amelyek egy-

kor valami hatalmas épület alapjai voltak. A nép tündérvárnak hívja azt, ami belőle megmaradt.

Kevés kérdezősködés után ráakadt arra a családra, ahol néhány napra szívesen fogadták egy dolgos férfiember segítségét.

Aztán Kárászbán állapodott meg Balázs. Itt is van egy őshalom. A nép Garahalomnak mondja. Munkának, pénzszerzésnek nem igen volt lehetősége. Laskod községben se járt jobban, pedig annak is van egy mély árok Övezte váralakú földhányása.

Elhagyta a községet. Borús gondolat szállta meg. Minden igyekevése hasztalan. Sehhol se találja az apja nyomát, de még csak huzamosabb időre való munkát sem, hogy egy kis pénzmagra tegyen szert.

Egy vándorlegénytől hallotta meg, hogy Vaján kocsislegényt keresnek néhány hétre. Ettől új reménye éledt. Itt valamikor népes erősség lehetett, s a mostani templom volt a vár kápolnája.

Két hetet dolgozott, majd útnak indult.

Egyik nap már jó későre járt az idő, amikor Pócspetri határába ért. Valami barátságos házban szerette volna magát megvonni, lovát pedig az állásba kötni, mert zivatar volt kitörőben.

Körülnézett. A falu széle messze volt, de egy rozzant csárda húzódott meg az útszélen. Hirtelen megeredt a zápor. Balázs sajnálta lovát s elhatározta, hogy ott tölti az éjtszakát.

Benyargalt a kapun: egyik fele sarkából ki-döntve a földön hevert, s az állás is elhanyagolt állapotban leledzett.

A zivataros idő, úgy látszik, egy ötösfogatot is ide szorított, mert a hintó kocsisa és hajdúja éppen

abban mesterkedett, mikép tegyék legrövidebb idő alatt használhatóvá a jászolt és a rácsot.

Balázs segítségükre sietett. Megbarátkozott az emberekkel, akik aztán őt is, lovát is jól tartották. Volt miből. Balázs reggelre kelve elhatározta, hogy Kisléta felé folytatja útját, mert hallotta, hogy a két helység közt mocsár terül el. Ennek közepén van az Ercsi vár.

Elindultak. Az öt jó ló vont a hintó csakhamar elhagyta. Bársony kényelmesen lépegetett a zápor-áztatta puha talajon, lovasa pedig hosszasan nézett a sietve tovagördülő hintó után, és azt gondolta:

— Majd elhagyunk még benneteket!

Nem tévedett. A lankához érve nagy tanakodások közepette találta őket. Az éjtszakai zápor megduzzasztotta a lankás vizét. De nem az volt tulajdonképp a baj, hanem, hogy a lankáson át számos út vezetett, csak senki se tudta, hogy melyik az igazi.

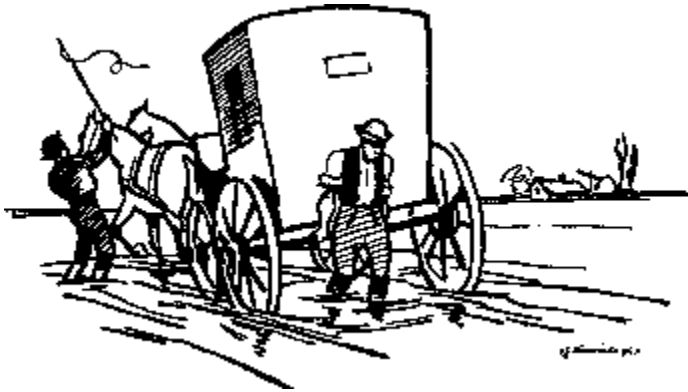
A hintó utasai végre, hosszas tanakadás után, a szélén lévő keréknyomot választották. A kocsis kétségeskedő vállvonogatással ült fel a bakra s kieresztette a suhogót. A lovak azonban a víz látára visszahököltek.

A mérges kifakadások, a sok „adta, ette*“, no meg néhány ostorcsapás végre megtette a magáét.

A lovak megindultak, de a pocsolyán át vezető út, úgylátszik, nem volt híján néhány gödörnek, mert az egyikben a kocsi alaposan megfeneklett s az iszapos víz a hintó alját is megtöltötte. Nosza, pattogott az ostor, ágaskodtak a lovak, de persze nem indítottak.

Balázs nem tudta sokáig hallgatni a kocsis és a hajdú rikoltozását és a lovak ijedt prüszkölését. A kátyúba ragadt hintó segítségére sietett.

Első dolga volt, hogy a megriadt lovakat néhány bízató szóval és simogatással megcsendesítette. Aztán megvizsgálta a szerszámzatot. Szerencsére hám még nem szakadt, rúd még nem tört.

Térdig állt az iszapos vízbe.

Aztán nekigyürkőzött. Térdig állt az iszapos vízbe. A két cselédet az első kerék jobb felére állította, hogy fel ne dőljön a hintó, ő maga pedig a bal felére került, lévén az első kerék a kátyúban. Nekiveselkedett, hatalmas vállával kiemelte a kereket s a gödör szélére lökte. Majd meghúzatta egy kicsit a hintót. Aztán az ostorhegyeshez ment. Megnyugtatta. Majd belekapaszkodott a zablájába s lábával minden lépést kitapogatva, néhány perc alatt szárazra vezette a hintót.

Útasai közt egy sasorrú öregúr megszólalt:

— Hej, ilyen ügyes legény kellene nekem parádés kocsisnak! Nem állnál be hozzám, fiam? Ott maradhatnál a házamban akár egész életedre szolgállegénynek.

Balázs leemelte kalapját és őszintén megmondta, hogy nem állhat be hosszú időre, s azt is, hogy miért. Mikor az öregúr meghallotta az okot, hosszas gondolkodás után kibökte:

— Pénz kell ám az ilyesmihez, fiam, mert ha minduntalan munkába állsz, magad is megöregszel, míg az apádat megleled!

Azzal egy bankót húzott elő bugyellárisából és Balázs markába akarta nyomni. De a legény vältig szabadkozott, az öregúr pedig megneheztelt-

— De hiszen megszolgáltál érte, fiam!

Balázs azonban nem tágitott:

— Nem érdemlem meg én azt, tekintetes uram, hiszen nem volt fáradság az nékem.

Az öreg, ravaszán mosolygott: úgy látszik, nem volt a sok szó embere. Arra kérte a legényt, hadd vehesse szemügyre lovát. S míg Balázs a sok iszap-tól, sártól tisztálkodott, nem is vette észre, hogy az öregúr a bankót a kantárfejbe dugta. Aztán sűrű hálálkodás közepette visszaült a hintóba, és lassan tovagördült.

Mikor Balázs visszakerült lovához, már messziről szemet szúrt neki a bankó. Mit volt mit tennie: kénytelen-kelletlen zsebre gyúrte. De aztán nagyon megörült a gondolatnak, hogy most már, ha megtalálja apját, még jobban segíthet rajta. Most már nagy mersze támadt.

Toronyiránt ment Nagykállóra.

Nagykálló fontos vár volt a maga idejében. Ennek tulajdonítható nagyszámú lakosa, ipari és kereskedelmi gyarapodása is. A Rákóczi-fölkelés végeztével a várat lerombolták, a helységet meg Szatmár megyébe olvasztották. A város azért tovább fejlődött, de mégsem annyira, hogy Nyíregyházával lépést tarthatott volna. Ez lett végül is a megye székhelye.

A várost elhagyván, útja nyírerdőségek közepe tette vezette. Az Alföldön a nyírfa ma már sehol sem alkot erdőt az egyetlen Nyírbátor határát kivéve, ahol a grófi erdőség még ma is jórészt nyírfából áll.

Szemet gyönyörködtető látvány a nyírerdő. A sokféle szín csakúgy tobzódik benne. Üdezöld levelei és szíjostorhoz hasonló hajlós ágai pedig egyre himbálóznak a szélben, vidám suttozással.

A szürkés kérgű fák bársonyos ragyogása bevilágított az esthomályba. A szomjas ló megállt és nagyokat szaglászva lógatta le fejét. Aztán prüsszögve hajolt egy lefűrészelt nyírfa medencealakúra kimélyített törzse fölé és jót ivott a benne csillogó folyadékából. Közelen több ilyen csonk éktele nedért s mind ilyen, különös módon kínálta a benne levő folyadékot.

Balázsnak kedve szottyant, hogy ő is megkóstolja. Leugrott lováról, s üres kulacsával merített egy ilyen csonkból. A kristálytisza folyadékából előbb csak néhány cseppet öntött nyelve hegyére, ízlett neki az édesízű, húsító folyadék. S most már ő is nagyot húzott belőle.

Csak akkor jutott eszébe, hogy nyírvizet ivott. Minden nyírborította vidéken, nemcsak nálunk,

hanem másutt is, jól ismerik a nyírfának ezt a tulajdonságát s a meglékelt vagy megfűrt nyírból kicsurgó cukortartalmú levet nyírbor vagy nyírsör készítésére szokták felhasználni.

Balázs valósággal felüdült és megvidámodva nézett körül.

Egy vagy tíz méter magasságú homokdombalakulat — a Várhegy — aljában több száz holdnyi mocsár terült el, közepén pedig névtelen sziget-

vár magasodott elébe. Ennek két végét sánc erősítette meg.

A domb mögött helység bukkant elő. Balázs később a nevét is megtudta: Oros. Az elfáradt hátas az emberlakta közelséget vidám nyerítéssel üdvözölte.

Reggel tovább folytatta útját és Nyírbogdány határába ért. Egy szép nagy elhagyott réten lenyergelt s egy fa árnyékába húzódott a rét sarkában. Nagyot szundított. Fölserkenve azt vélte, hogy lova már szinte a felfúvódásig jóllakott. Nem győzött csodálkozni, az ide s tova járt a zöld mezőn, sehol meg nem állapodik, hanem kényesen föl-fölkapja a fejét. Ha hozzá is szagol valami növényhez, megint csak tovább lépeget.

Fölcihelődött és odalépett lovához. Hamar meglelte finyássága okát. Nem igen volt az állatnak mit legelnie.

Az első pillanatra azt gondolta, hogy valami elátkozott helyre került. Csupa oly növény nőtt itt, melyet még az éhes állat is messze elkerül. Legnagyobb részük tüskés volt. Szemléltető magyar nevük mutatja, hogy nem az ártalmatlan, becsületes növények közül való: fűrészfű, lándzsás aszat, szerbtövis, szamártövis, betyárkóro, bogáncs. Ez utóbbinak még égő lilaszínű virágai is szúrósak. Némelyik nem szúrós és látszólag ártatlanul bokrosodik a legelő egy sarkában, s mint a megtámasztott ember valamely hírhedt zugutcában utolsó csepp vérig védelmezni akarja életét, úgy a csalán is állandóan készenlétben van és lesi az alkalmas pillanatot, hogy védekezzék. Találjon csak valaki

hozzáérni, a köntösön keresztül is égő hólyagot húz a testére.

Van olyan gyom is, amelyen tövisnek vagy tüskének nyoma sincs, s a szárát nem földi csalános szőrzet, de letépve, kellemetlen ízű és illatú levét csurgat magából, fehérét, tej színűt, mint a pitypang; vagy sárgás-vöröset, mint a vérehulló fecskefű. Ezeket még a szamár is messze elkerüli, pedig annak még a róla elnevezett tövis sem akad meg a torkán, mert a magyar népmonda szerint az Úr, mint Krisztus állatját, azzal áldotta meg, hogy abból is jóllakhassék, amitől más állat irtózik.

Ezt az ártalmas növényekkel benőtt területet csupa tüskés cserje szegélyezte: galagonya, semfű-semfa, vadrózsa. Ennek még a bogójában is égető szálkák övezik a magvakat, úgyhogy mindenki meggondolja, hogy lenyelje-e.

S mindezek a tüskés, szúrós szőrzetű növények fehér, sárgás vagy égőpirosszínű virággal ékeskednek és messziről magukhoz csalogatják a rovárokat százait.

Mosolyogva gondolt az öreg hortobágyi számadóra. Az szokta mondogatni, hogy amelyik kutyának veszett hírért költik, meg is kell annak vesznie, mert addig vesztik, üldözik, míg valóban meg is vész. Azonkép az a legelő is eldudvásodik, amelyet szüntelenül használnak és sohasem pihentetnek. Attól félt, hogy az örökké sanyargatott Hortobágy is megmérgesedik egyszer. Akkor aztán olyan dudvákat növeszt, hogy fel is út, le is út a pásztornépnek, mert legföllebb csak a juhász csacsija tengődhetik el rajta.

Ahogy felnyergelt, meg is tudta egy arrajárótól, hogy a rét hajdan a község legelője volt s csak azért hagyták abba a legeltetést, mert végkép el dudvásodott.

Megint nyakába vette a világot, és sietve odahagyta Nyírbogdányt is. Ennek szintén van egy Bánomvára nevű félbenmaradt épülete.

Balázsunk végre Demecserre érkezett. Demecser vára szintén a Rétköz mocsarából emelkedik ki s ez is természetes homokmagaslat. Hivatalosan Várhegynek nevezik az erődítést, a nép azonban Tündérvárnak vagy Lányok várának hívja.

Kevés olyan hozzáférhetetlen hely volt ebben a terjedelmes ingoványban, mint ez a földvár. Talán azért fűződik hozzá annyi mende-monda. Lehet, hogy azért veri föl az egykori vár csendjét a kincskeresők lázas munkája, úgyhogy a vár földjét már gödrösre vajták.

Balázs itt megragadt egy vendégszerető háznál. Gazdája az állattenyésztésen kívül a Rétköz legfőbb foglalkozását űzte: a halászatot.

Elődöngött néhány napig a határban: A Kolbart-, a Báholy-, a Dombóc-tó s a Lapuvas-tava partjain. Nézte azt a különös halászatot, amely ott a hal töméntelensége miatt dívott. Egyúttal megtalálta annak nyitját, miért mondják a Tiszáról: több benne a hal, mint a víz. A legkülönfélébb halfajták töltötték meg a tavakat és morotvákat vagy — mint a nép arrafelé mondja — a halovány okát, mert az évenként bekövetkező árvízzel együtt hallal is megtelnek. Az erek s a lefolyásos tavak pedig a legkülönbözőbb halfajták ivóterületei voltak.

Aztán magának is kedve támadt, hogy egy-egy csukára rátegye a szitakéregből készült hálót, a tapogatót, vagy hogy valami kövér potykát három-ágú szigonnyal üssön át a sekély vízben.

Nagy gyönyörűségére volt a sikeres halászat, habár nem volt számára újság. Képletesen azt lehetne mondani, hogy a lovonjáró pásztornépnek szintén a nyeregkápáján fityeg a halfogó hálója. A színigazság azonban az, hogy kunyhójában mindig kerül valamely terüháló vagy vejsze. Halászik is mindig az erek mentén, ha ráun a gulyásos húrsa s megéhezik a cserepén sütött halra. Aztán sokszor nevel félkilogrammos példányokat a vetett halból.

A hitvány halfiakat a folyami halász kicsinylő mosollyal visszaveti a vízbe és bajusza közé döröggi:

— Hadd nőjjön még!

Nem így a pásztor. Az nincsen úgy bőviben a halnak, s az ízes falat neki is ínyére van. Ás nekik egy bányát a pusztta televény földjébe úgy, hogy abba állandóan talajvíz szivárog bele. A hulladékon aztán mihamarább anyányivá nevelődik a halporonty.

Jószemű ember volt a gazda. Tudta a dürgést-dorgást. A legényre meg szüksége volt: hadd gyarapodjék a ház népe egy markos emberrel. Bizonyára az Isten küldötte oda. Az idegenek beszivárgása itt épp oly ritkaság, mint az, hogy valaki oda-ha gyja az ősi földet.

— Ejnye! Olyan jókötésű legény, mint amilyen te vagy, csak a gyepen terem, nem pedig itt — gondolta, s félszemmel végigsandított a legényen.

Azért, hogy ösztökélje egy kissé a tétovázó legényt: megindította a garatot, a szóbeszédet. Nem járt üresen, mert ami benne volt, színingagság volt bíz az.

— Hát iszen, nem nehéz az ember élete, az már szent igaz. A vízből élünk itt mindannyian. A vízimadarak közül legjobban szeretjük a vadrécét, a vadlibát, de azért vadászuk a szárcsát, a vízi-tyúkot, a halízú budokányt, sőt a libucot is.

— Melyiket fogják legkönnyebben?

— Mindegyiket. A vadréce azonban leginkább a kezünk ügyibe esik, kivált aratáskor. Ekkor vedlik meg. Ilyenkor lusta és tehetetlen, mert a tollait hullatja. Sebtiben körül vesszük fészkelő helyüket és kézzel fogjuk össze. A sokféle madár tojását pedig akár csónakszámra szedhetjük a Jakab-réten, a Gergely-lesen, a Matyi-, a Vár-, a Kolyhok-szigeten s a Veres-híd környékén. Az életünk bizony sok küszködést kíván: de a sok kéz sokat fog össze.

— Osztán sose vadásznak?

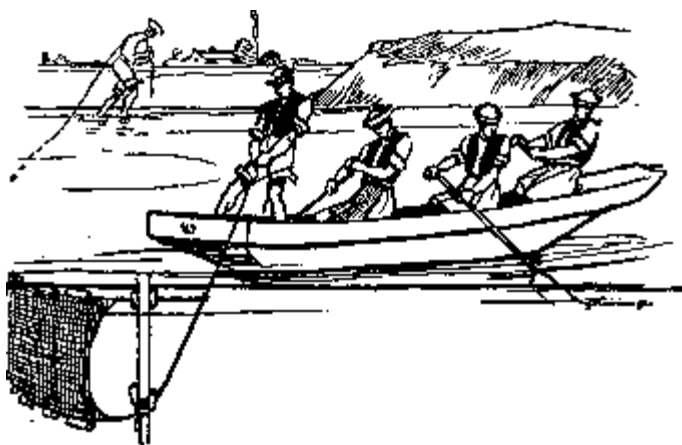
— Dehogyan is nem! Mikor beleununk a halászatba, vadászathoz fogunk. Az egész ház népe együtt van, mikor nyomon követjük a vadat. Osztán mindenik vadnak megvan a maga ideje. Így a nyulat leginkább ősszel vadászuk. A réti farkast s a szigetekén élő rókát a nádasokban fogjuk össze, kutyákkal üzzük, de inkább csak télen, mert akkor jó tömött a bundájuk. Legkülönb azért a vidra-vadászat.

— Osztán fizet-e a maguk élete? — adja fel a szót Balázs, hogy ő is mondjon valamit.

— Számbul veszed ki a szót, öcsém — szólta a gazda megsimogatva lefelé csüggő bajuszát. — Egy-

szer indzellérek jártak erre mifelénk. Nagy láncot húztak, méricskéltek, számoltak. Nagyon főtt a fejük valamiben. Osztán azt kérdezték a rektorunktól, hogy alig várjuk-e, hogy űk a nyíri vizeket lecsapolják. Azt felelte a rektram, mert ammeg a mi sorsunkból való ember:

— Hájnye, az úr is eltanálta, amit nem kéne! Dehogysis várjuk, hogy lecsapolják! Iszen jobban

... közepén zsákformájú kerítő háló.

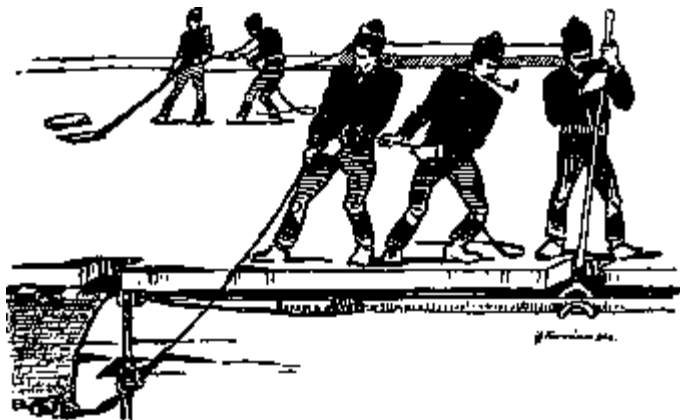
lesik a népek az árvizet, mint fáraó népe a Nílus áradását. Az árvíz tölti meg tavainkat vízzel, meg jóféle halfajtákkal. Annyi itt a harcsa, potyka, csuka, cigányhal, márna, süllő, lepényhal és sügér, hogy árvíz után még a disznaink is azon híznak.

— Oszt csak tapogatóval vagy szigonnyal fogják? — kérdezősködött tovább Balázs.

— Dehogysis! így áradás után gyalommal halászunk jobbadán. Az vagy nyolcvan méter hosszú, közepén zsákformájú kerítő öreg háló. A felső íra

úszót, az alsó ínra súlyt kötünk. Ezek segítségével zárja körül a háló a halat nagy tömegben. A kezelésénél nagy erőre van szükség, s azért öt-hat ember is végzi. Jobban is fizet az mindennél.

— Hátha nincsen annyi ember együtt, hogy halásznak akkor?

... télen léket vágunk.

— Akkor? — felelte a gazda. — Két csónakkal megyünk a tóra s kétköz hálót használunk vagy éjjel halásznak. Az egyik a csónak dolgát látja el, a másik a halat lesi szigonnyal, míg a harmadik az ellenkező irányba tartja a meggyújtott nádcsovát. Jól fizet télen, ha léket vágunk a jégen a hal lehóra jön. Ezt éjjel is megcselekedszük. Tüzet rakunk s a lékhez csapatosul gyűlő halat kikapdossuk.

— Oszt nem unják meg kelmedék az örökös halfogást? — kérdezte Balázs.

— Dehogyan unjuk! Nincs rá időnk. Hanem csinálunk mi mást is. Legtöbb pézt hoz a nád. Ezt ősz-

szel vágjuk, de nem cseretekben, olyan mocsaras nádasokban, amit évtizedeken át nem használnak, hanem nádvágó réteken. A nád mindenre használatos. Nemcsak házfödélnek és kerítésnek jó, hanem több szálat összekötve, karónak is. Télen a gyékényből kosarat és méhkast fonunk. Kitesszük méhestül a szigetekre, ősszel meg hazavisszük sonkolyostul, mézestől. A mézet még a vad méhektől is elszedjük. A sonkolybul viaszt főzünk, s eladjuk a gyertyamártónak. Aki tehát dolgozik, nemcsak megél köztünk, hanem még jócskán félre is tehet öregsége napjaira.

Leste a hatást Balázs arcán. Annak szeméből töprengés látszott. Megtetszett rajta, hogy gondolkodóba esett, de elhatározásra még nem jutott, hiszen mindenféle állatról hallott, csak lóról és szarvasmarháról nem, holott azok érdekelték legjobban.

— Hát iszen jól van, ha annyi halféle van itt, de van-e ló, meg szarvasmarha, mert még egyet sem láttam belőlük — kívánczozott ki belőle a szó.

— A jószág egész éven át ridegkép él kint az úszólápon — volt rá a rögtönös válasz. — Ha meg lelegette a füvet, akkor átúszik a másik lápra, vagy mi verjük át rá. Néha ugyan megszorul a jószág árvíz idején táplálék dolgában, úgyhogy nekünk kell csónakon szállítani a takarmányt utána, de az év legnagyobb részében jóformán alig van rá gondunk. A járólápok a nagy tavak szélén szövődnék vízínövényekből évtizedek hosszú során, s ugyanúgy használatosak, mint a szárazföldi legelők és sokszor kisebb gulyát is megbírnak.

Balázsnak földerült az arca.

— Ha én itt megtelepednék, biztosan meg is tolasodnék! Talán nagygazda is lehetne belülem idővel és kisebb gulyára is szert tehetnék — gondolta.

Aztán ifjúkori álma jutott eszébe. Ha neki egyszer háza népe lesz, ötősfogaton küldi a templomba, ha Isten is engedi. De aztán az itteni különös helyzetre gondolt. Megcsóválta fejét. Itt ugyan nem lehet szekéren, de ladikon annál inkább. Megnyugodott benne. Kérdőleg nézett a gazdára.

A gazda sejtette, hogy elevenére tapintott, de a legény kóborló vágyának akkor adta meg a kegyelemdőfést, mikor így folytatta:

— Alkalmatos segítségnek látszol, öcsém, legkivált a gyalmoláshoz, mert' oda nagy erő kívántatik. A lónak pedig, akin gyüttél, jó dóga lesz. Kivered a Beké lábára és egy kis húst szed magára. Hiszen úgy kilátszanak az oldalbordái, hogy akár a szeredásodat akaszthatod rá szög gyanánt.

Ez hatott. Balázs pillantása agyonhajszolt, gebévé soványodott lovára esett. Egy pillanat alatt elfeledte kóborló vágyát, úgyhogy a gazda további beszéde már csak halottas búcsúztató volt eltemetett bolyongásain.

A gazda tovább kapatta:

— Aztán megragadsz itt örökéig. Mereglyeházat építesz. Ne félj. Nem nagy sora van annak. Majd mi segítünk, mert közösen megy ám itten minden munka. Aztán majd házas ember leszel. A feleséged főz rákot levesnek, csíkot meg káposztalében. Halat meg olyan pirosat süt rostélyon, mint a rúzs.

Balázs mélyet sóhajtott, aztán így szólt:

— Megértettem a gazduram beszédjét. Igyekszem majd, hogy úgy végezzek, hogy lendítsek is majd a ház körül!

— Iszen az kell, fiam! — szólt örömmel a gazda. Azzal Balázst a ház udvarára vezette. Kerítésén nagy gyalomháló száradt más kisebbek társaságában.

Egy nádfödeles mereglyeház gerincére pedig rászállt a szarka. Nem sokáig maradt ott. Lecsapott a baromfiak közé s ott nagy garral ugrált ide-oda. Aztán azt is megunva, a kút gémjére ült, de ott is gangosán fel s alá billegette magát, nem mulasztva el, hogy közben csörögjön.

Erre egy lány került elő a ház belsejéből s megmosolyogta a madár szavát.

— Szarka csörög, vendég jön — szólt be a házba valakinek.

VIII.

Így élt Balázs megalkudva sorsával. Nem hánytorgatta a tegnapot és mit sem várt a holnaptól. Azelőtt is csendes, zárkózott legény volt, most még inkább azzá vált.

A rétközi népet nem érdekli annyira a pusztai nép szörnyű vágyakozása a földért. A mi ezeréves magyar földéhségünk. Az istenáldotta bőségű tájon mindenki készen kapta a maga megillető részét, csak ki kellett vetnie hálóját. Aranyparasztok ugyan nem szülemlettek ezen a tájon hét határ hírére, mint a búzakaralással ringó zsíros földeken.

Inkább valami általános jólét látszott meg a vidéken. Az árvíz évenként pontosan becsapott a tavakba, erekbe. Lesték-várták, mert hallal töltötte meg az egész vidék minden vízterületét. Az iszapja meg a szántóföldeket termékenyítette meg.

A rétközi életbe mindenki belenevelődött már kiskorától fogva s nagyjából a szülőföld ismeretén alapult. Tudnia kellett, hol van a gyalomvetésre alkalmas mély víz, hol nő a házfedésre való jó nád, hol található a járólápok, hol van a legtöbb túzok, hol költenek a vadrécék, hol lehet gyűjteni legtöbb szárcsatojást, s hol tanyáznak a darvak, mert a darutoll becses kereskedelmi cikk volt.

A halászat biztos foglalkozás volt. Mindenki annyit merített a bőség szarujából, amennyit akart, de azt ideje, testi rávalósága és munkaszeretete szabta meg. A földművelés és attól függően részben az állattenyésztés is már a napfoltoktól s ennek következtében az időjárástól s egyéb más esélyektől függött.

Balázs lassan a helység szájára került betyáros külseje miatt, pedig ezt voltakép a csikós ruhájának és magatartásának köszönhette. Hátamögött sokat beszéltek róla, de ő nem törődött vele. Ment a maga útján. Minden idejét a vízen töltötte, mert a halászat minden fajtája érdekelte. Gyalmolni, azaz gyalommal halászni mindig szívesen ment. A nagy erőkifejtés — más egyéb alkalom híján — lehűtötte egy kicsit és megnyugtatta. Érezte, hogy mindenki cserben hagyhatja, de óriás testi ereje mindig őt szolgálja, ha akarja. Ez visszaadta elvesztett önbizalmát. Tetszett neki, hogy társai szinte elhültek belé, amikor nekiveselkedve a háló-

húzásnak, nagyobbat vont rajta, mint mások hárman együttvéve.

Hja, ő nem itt nevelkedett a lápi világban, ahol a szerves anyagok bomlása megmérgezi a levegőt s létrehozza a testet elgyöngítő láz csíráinak ezreit meg ezreit. Az erős paprikás ételek ugyan távol-tartották a váltóláz nagyobb pusztításait s a lakos-

... szigonyyal ütötte át a kövér potykát.

ság szervezete hozzáidomult a mocsári levegőhöz, de azért általában nyeszlettebbek voltak itt az emberek, mint a napsütötte, levegő járta, füves térségeken. A pusztán majd minden bokorban termett olyan legény, aki könnyedén szarvonfogta a nagy, erős marhát.

Legjobban szerette a halászatnak azt a pár módját, melyet egyedül végezhetett. Észre is vette ezt

róla a ház népe, készakarva hagyta magára s csak a gyalomláshoz hitta el. Nagy becsben tartották, mert nagy hasznát látták. A jó fogás nyomában a zsákmány megkétszereződött, mióta náluk volt.

Balázs, hogy megőrizze lelki nyugalmát, sokszor egész nap egyebet sem tett, mint a sekély vízben szigonnyal ütötte át a kövér potykát és tapogatóval lepte meg az izmos csukát. Amikor meg ebbe is beleunt, úgy halászgatott, mint ahogy azt Leányváron, a Bodroglakban látta. Itt lészá segítségével halásznak.

A lejsza vagy lészá a vejsze oldalfala. A vejsze pedig magyar történeti múltú halászszerzőm s valamikor királyi adomány tárgya volt. Egyébként nem más, mint az iszapba bevert, tehát elmozdíthatatlan nád- vagy vesszőfal, melybe a hal beleteved és bennreked. Csak állóvízben használhatják. Nyírségben volt olyan tó is, melyben seregestül helyeztek el vej szét.

Ezt a halászati módot bodroglaki módon úgy egyszerűsítette Balázs, hogy vesszőből font lészával rekesztette el a vízfolyást, úgy, hogy a víz átömlött a réseken, de a hal innen maradt. Számítva arra, hogy a víz ellen úszó hal a lészán átveti magát, hogy útját folytassa, a lészá mögé ladikot állított, melybe az átvető hal víz helyett belepottyant.

Így egyedülségben még elviselhető volt az élet neki. Mint máskor, úgy most is csak az esthomály készítette arra, hogy félbeszakítva munkáját, hazafelé vegye útját.

Ez az elhúzó élet a halász hadaknak nem volt inyére. Szemébe restelték ezt megmondani, de lassan-lassan kinézték maguk közül. Balázs azelőtt

is szívesen külön vált tőlük, most hát a hadaknak egyebet se kellett tenniök, mint kihagyni őt a gyalomlásból.

A hadaknak ez nem esett nehezükre, mert már elmúlt az áradás ideje. Elhúzódott a nagy víztömeg, vagy pedig megült a különböző tavakban, morotvákban, haloványokban. Ezek mind ellentétei az eleven víznek és nagyjából olyan víztömeget jelentenek, amely valaha folyt ugyan, de aztán megrekedt.

Általában számos körülmény okozhatja az élővíz megrekedését. A folyónak esetleg több ága van. Egyiknek a végét a folyó eliszapolja, a sodra megváltozik, s a megelőző áradásból benne maradt víz nem folyik, hanem tavat alkot. De nem sokban különbözik tőle a holtmeder sem, vagyis az a mederrész, melyet a folyó irányát megváltoztatva elhagy.

Balázs egész nap halászott a lápi vizeken. A maga erejéből pótolta azt a veszteséget, hogy kimaradt a gyalommal való halászáttól.

S miközben egyedül halászott, a gyerekkori ötösfogaton járatta esztét, mint a jólét, a gazdagság jelképén.

— De hiszen nem is maradok én itt ezeken a vadvizeken. Amint szerét ejtethem, szolgálatot vállallok valahol. Talán valamely uradalomban vagy papi jószágon próbálok szerencsét. Elmegyek én akár a Dunántúlra is, csak az a reménység éltesse, hogy egyszer majd egy kis földet vásárolhatok.

A szüntelen munka okozta, hogy a múlt bolyongásai, szenvedései már a távol ködben lebegtek. S

mentül huzamosabb idő választotta el tőlük, annál kellemesebb volt a visszaemlékezés.

S egyszerre érezte, hogy húzza magához a messze határ, éppen úgy, ahogy a vándormadarat szokta elvinni őszkor a messze délvidék. A halászszerszámok mellett megült ember torkig lakott a tespedéssel, megkívánta a mozgást, s a hajnaltól napestig tartó út fáradtságát. Feltámadt benne a nomádvér, — a vándorösztön.

Most már nem keresett célt, hogy nevet adjon a benső kívánságnak. Belenyugodott a sorsba, hogy apját elvesztette az a végzet, mely abban az időben tízezérel szakította el a magyar férfiakat régi életüktől, mint a forgószél szokta tenni a száraz levelekkel. Egyszerűen menni akart, más világot keresni, mint azt, mely körülvette; — mindegy hogy délre, keletre vagy nyugatra lesz-e az, csak messze legyen.

A búcsúja rövid volt, az útja hosszú, de nem annyira mozgalmas, mint amikor idáig ért a Hortobágyról.

Nyugat felé indult, az öreg-mocsár irányába, Miskén és Hajóson keresztül Császártöltésig, és még azon is túl. S így érkezett el a Sárköz pákászvilágába.

Két Sárköz van. Az egyik, a tolnamegyei, a Duna jobbpartján terül el és öt községet foglal magában. Ezek öcsény, Decs, Pilis, Alsónyék és Bata.

A másik Sárköz Pest megyében van, a Duna balpartján. Háromszög alakú. Egyik oldalát a Duna-pataj és Kiskörös vonala alkotja, a másikat a Bajára vezető út, a harmadikat a Duna.

Az egész területet össze-vissza szabdalta a sok különböző ér és mocsár. Két folyás táplálta. Az egyik a Vajai-fok. Ez Foktó helységnél kanyarodik ki a Dunából s a megye déli részén ömlik megint belé. A másik, a még jelentősebb, az öreg. Ez a különböző lápok vizét szállította a Dunába Kunszentmártontól kezdve. Az öreg folyását a múlt századtól kezdve kiszárították. A láp azonban megmaradt.

A lápot a Duna teremtette. A medence szintje alacsonyabb, mint az egész vidéké. Olyan tehát, mint valamely hatalmas víztartály, — mindjárt megtelik vízzel, mihelyt a Duna megárad. Ilyenkor a sok tó és mocsár mind összefüggő láncot alkot és valóságos eldorádója a temérdek vízi állatnak. Itt a dunai kiöntések ős területén a földet át- meg- átítatta a nedvesség.

Így van ez még manapság is egészen Nádudvarig.

A tóság vidéke már itt is utolsó évtizedeit éli.

Amióta csatornázták, napjait megszámlálhatjuk.

A kultúra vasmarka zsugorítja mindig kisebbre. Hazánk ismét szegényebb lesz egy regényes érdekességgel, de gazdagabb nagy kiterjedésű televény-földdel. Ezt a láp elkorhadása teremtette. Mindez azonban csak ideig-óráig tarthat, mert itt is felütheti fejét a szik. Ez pedig szörnyű baj, mert a mai világban már minden talpalatnyi földre szükség van.

A lápvidék egyideig legyőzhetetlen akadály volt az emberi megtelepülésnek és művelődésnek. Köröskörül már népes helységek terpeszkedtek, amikor itt még vadruca, vadliba szálldosott, s a gém meg a daru hallatta elnyújtott kiáltását.

A vadászok messze vidékről fölkeresték és elvitték érdekessége hírét. Ám voltak, akik azt mondták, hogy épp olyan, mint bármelyik rétség a Tisza mentén, csak nagyobb. Pedig a tó s a mocsár se mind egyforma, mint azt általában hiszik.

A sárközi állóvíz, a turján, merőben különbözik a tiszamenti vízfoktól. Míg ott a szik kivirágzása folytán inkább csak tengődik a növényzet, addig a turjánok környékén buja a növényzet, mert vízfeneke homokkal kevert iszapos agyag, süppedékes és zsombékos.

*

A gyér útnyom elmosódott a dűsfüvü, vizenyős rét szélén. Nem mosolygott már Balázsra a kukorica-vetések közül kikandikáló napraforgók sárgaszínű tányérja. A gyümölcsfák övezte szántóföldek el-elmaradoztak. Helyettük nád kezdett feltűnedezni. A ringó búza, a lebegő árpa helyett a magasra nyúlt buzogánykáká bólogatott az enyhe esti szélben. Balázs megérkezett egy oádfödeles házhoz. Szerényen lapult meg az akácfák közt. Egy pákász gazdasszonyt talált itt, aki éppen nekilátott a vacsorakészítésnek. Kora alkonyat volt. Még mindent el lehetett készíteni az esti harangszóig, így vélekedett legalább a háziasszony.

— Miért éppen az esti harangszóig? — érdeklődött az odatévedt vándor.

— Mert az uram szombat este jő haza. Egész héten künn él a lápon s ott lakik a hegyen.

— Hát a lápon hegy is van?

— Nálunk hegynek nevezik a rét vagy láp legmagasabb száraz helyét, amelyen a putrit építik.

Az édesapám is egész életét künn töltötte a lápon s csak sátoros ünnepen ment be a faluba. Most már azonban a pákász se él olyan vad életet, mint azelőtt. De meg nem is lehet. Mert amióta egyre több és több víz folyik ki az árkolásokon, mintha a hal is kevesebb volna. Nemsokára a pákász is úgy jár, mint a partra vetett csuka. Vergődik egy darabig s azután siet otthagyni az árnyékvilágot.

Földesnének hívták a pákász feleségét, aki most ugyan elvetette egy kissé a sulykot asszonyos túlzással, mert a lápi világ elpusztulása még soká váratott magára, de nagyjában igaza volt.

Főképp abban, hogy a pákász ezidőtájt már nem élte a régi elvadult életet, amikor a gyermekeit még keresztvízre se tartották. Ebben az időben a pákász már rendes adófizető polgár volt, mint bármely szántóvető ember a faluban vagy mint a kishalász a Duna vagy a Tisza partján. Foglalkozása miatt lakott a vízparton, messze minden faluféle helységtől.

A csikasztát, a hal sokféle fogása megkívánja, hogy a pákász az év legnagyobb részét künn töltse a rónavízen, a lápon, a réten. Találó magyar neve is azt jelenti, hogy őt táplálja minden teremtett mozgó és ehető állat, mely a réten s a vízen zsák-mányul kínálkozik. Ennek a névnek maradványa a „pákosztos”.

Ha aztán azt akarja, hogy a fölösleg a piacra kerüljön, akkor már igazán meg kell ragadnia az evezőrudat s dolgoznia, hajladoznia kell egész nap.

Hanem a kalocsai piacon való árulás már az asszony dolga volt. Ám dült is a pénz a halfélért meg a csikéért.

Földes Menyhért pákász uram most is künn csikászott a lápon. Mikor aztán beesteledett, s az esti harangszó úgy eltévedve végigszállt a vízen, Földes uram hazafelé vette útját, azaz helyesebben szólva, hazafelé tolt a ladikját a magakészítette vágásokon a nádasban. Ami kárászt, pece halat és csíkot

Útnak indultak a csónakkal.

út közben talált, azt a többihez öntötte a csíktökbe, amelyet óvatosan tartott a kasornyánál, azaz a vesszőből csavart kantáránál fogva.

Otthon aztán a tűz mellett látta Balázst, s a magyar ember elfogódása nélkül becsülte meg benne a vendéget.

Másnap magával vitte Balázst, hadd lásson, hadd nézzen szét a vizeken.

Útnak indultak a csónakkal. A szélkiáltó ijedt rebbenéssel vágott neki a messzeségnek. Szava végighasított a lápi víz csendjén.

Olykor-olykor elsuhanak egy-egy nádsziget mellett. A nád lilás, selymes kalászkája végigsimogatta arcukat.

Kevésszavú nép általában az ösfoglalkozást üzök fajtája. Valahogy a mesterségük kívánja meg a csendet. Az örökös leses, figyelés elszoktatja őket a fölösleges beszédől.

Hanem a pákász még a kevésszavúakon is túltett. Oly szótlan volt, mintha mindig a csónak orrán állna, ötágú szigonyt szorongatva kezében, hogy menten a csukába döfje, amint kidugja orrát a sötét-színű vízből.

Most mégis megoldódott a nyelve és ezzel is becsülte a vendéget.

— Hát amondó vagyok, hogy kerek e világon nincsen párja az örjegi rétnak, zsombékos vizeinek, messzefutó lápjainak. A réteken három méter magasra is megnő a nád, szelein pedig az égerfa, a mocsári fűz, a rekettye, a topolya sokszor olyan sűrűvé fonódik, hogy ember legyen a talpán, aki azon áthatol. Van olyan víz is rajta, hogy a szittyó, s főképp a hínár ott marasztja a csónakot.

— Segít akkor az evező? — kérdezte Balázs.

— Dehogy segít! Az evező beleakad a csónak szélét súroló növényzetbe. Rudazni pedig szintúgy nem lehet, mert a rúd nem éri a vízfeneget.

— Hát akkor mit csinálnak?

— Hát nem megyünk az ilyen helyre, hiszen nem lehet toronyiránt törni a nádrengetegben! — nevetett ravaszul Földes uram.

— Nem-e?

— Nem bizony! — erősködött a híres pákász. — Mán megesett velem, hogy megéheztünk egy kis rucapecsényére. Elszántam magamat, hogy áldozok rá egy lövést. Nagy szó ez minálunk, mert amióta a német a nyakunkon ül, alig lehet egy kis puska-porhoz jutni. Meg aztán én nem szórakozásból vadászok, mint az úrfélék, akik a magánosan száll-dosó rucára is rádupláznak, hanem az a mester-ségem. Azon kő hát lennem, hogy kifizetődjön a lövés. Előbb hát kiókumlálom a rucák gyülekezési helyét. Aztán alkalmas módon megtöltöm a pus-kámat fél marék puskaporral s egy marék vágott ólommal. Azt jól lefojtom. Amikor osztán sereg-számra ereszkedik le a ruca a rónavízre, közibéjük durrantok. Hej, van ott mit összeszedni! Hanem azért mindig van egy-kettő, amelyik a rétbe hullik. Veszni hagyom. Én biz nem szánom rá magamat, hogy a lábamat arra a veszedelmes helyre tegyem. Tudom én jól, hogy lesz az még máskép is.

S valóban! Nem sokat kellett várnia.

Forró nyaratszaka, a kánikula tetőpontja után szokta az aszály fonnyasztó karjait kiterjeszteni a vizek birodalma felé. Aztán ráfúj perzselő lehel-letével. A víz elpárolog. A növényzet aztán élte-tője, a víz híján kiszárad. A hal, a csík ilyenkor a mélyebb víz felé menekszik.

Akkor aztán nekikászálódik a pákász. Ladik-ján a már előre kipécézett nádrengeteghez evez és széles árkot von bele. Kaszurjávai kivágja a nádat két oldalt, közbül is és alul is.

Az ily vágások, melyeket más vidéken lábóknak is neveznek, mint az útvesztők futják be széltében-hosszában az örjegi rétet.

— Hát az igazat megvallva — folytatta a pákász, — rossz hírük van ezeknek a vágásoknak. Ha valaki nem ismeri őket, akár a tenyerit és eltéved rajtuk a ladikjával, kiváltkép a régebbieken: ugyancsak hányhatja magára a keresztet.

— Egyszer csak kikecmereg belőlük mégis — szólt közbe Balázs.

— Nehezen. Sok példa van rá, hogy szörnyűségesen megadja az árát, aki egyedül merészkedik közéjük. A korhadó növényzet nehéz bűze torkát fojtogatja. A két oldalt összehajló nád, zsombék, a kardalakú sás véresre sebzi a kezét, arcát, nyakát. Minden keresztelés új meg új kétséget támaszt benne, hát most merre forduljon, merre menjen csónakjával. Ha meg belefárad a bizonytalanságba, rendesen elveszti a fejét. Osztán csak egy vigyázatlan mozdulat kell, néhány víz alatt rejtőzködő akadály, s a csónak aljával fölfelé himbálódzik a vízen. Gazdáját pedig a zöldszemű vízi tündérek vonják le magukhoz a hínár és a vízi súlyom közé.

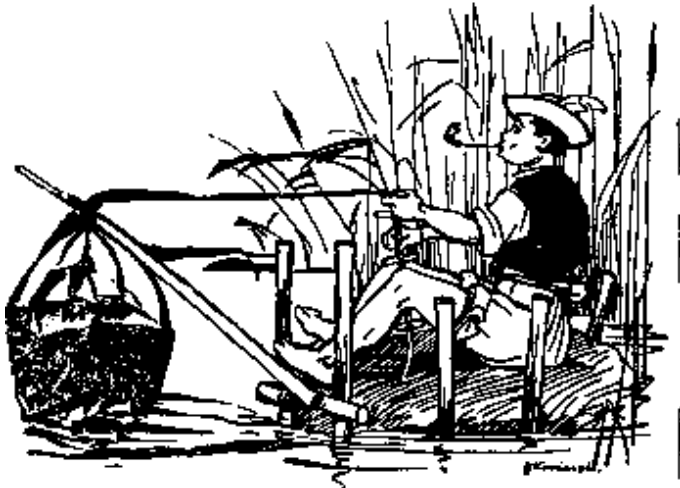
— Hát akkor miért vonnak bele egyre új árkokat?

— Biz Isten nem azért, hogy a járatlanok eltévedjenek rajtuk, hanem mert ezek a mi csíkászó útjaink. Aszály idején, amikor a víz lépésről lépésre szárad ki, ezekbe a vágásokba menekedik a hal meg a csíkféle. Ha az ember jól kipécézte a helyet, nagy haszna támad belőle. Egyebet se kell tennie, mint beléjük evezni. Aztán akár vödörszámba merheti az ember a csónakba a halat.

— Hát csak ebből áll errefelé a halászat? —
tudakolta Balázs.

— Nem ebből bizony! — vallotta meg a pákász.

— Az még nem tarthat számat a pákász névre, aki a halat megfogja, de az se ám, aki eladja, mert azt akárki is megteheti. Jobbadán az teszi mesterré a

Ha az ember jól kipécézte a helyet...

pákászt, hogy ő készíti, javítja a szerszámokat, számon tartja a hal járásának idejét, megsejti a hal tanyázó helyét a víz alatt s a legvénebb csukát is szigonyra tudja döfni. Az is tudomány ám, hogy a fogott halat épségben kell tartani s tudni kell, hogy melyik fajtáját mikor vesse a piacra, mert más kell a szegénységnek, meg más azoknak, kiknek van mit aprítaniok a tejbe.

S ki nem fogyott a mestersége dicséretéből. Csak az vetett véget a nagy magasztalásnak, hogy a csónak partot ért. Ott voltak a pákász putrijánál.

Balázs gazdaszemmel dicsérte az itt tanyázó kis gazdaságot. A fészkeről elszedett s megszelídítetten úszkáló vadréceket és vadlűbákat. Ezek a majorságot pótolták. Házörzőnek egy rókakölyköt tartott a pákász. Leginkább azonban a putri tövében levő hatalmas fűzfára terített és kipecskelt vadbőrök tetszettek neki legjobban.

— Közben a pákász beszélt a mesterségéről:

— Tavasszal megdagadnak a vizek. A sok halféle meg a csík ide-oda úszkál. Ekkor gátakkal rekesztjük el a vizek folyását. Karvastagságú husángokat verünk le két sorban. Közéjük gyepből és zsombékból keskeny gát kerül. A gátat néhol könyökben tágítjuk. A könyök a csikkas számára való. A kason átfolyik a víz s az úszó csík beléje téved.

— A lápon hogy esik meg a csíkfogás?

— Kezembe fogom a villásvégű csíkászbót. Azzal szokás vizsgálni, hogy a láb nem szakad-e be a láb alatt. A láb sokszor halálos veszedelem, a zsombék alatt sokszor nagy a mélység. Óvatosan így értük el a lápi kutat. Ezt a víztükröt vagy a véletlen okozza, vagy magunk metszük ki lábmeteszővel. A víztükröbe állítjuk a csikkast sádjával lefelé, hogy a levegőért felszálló csík beletévedjen.

— És ki csinálja a sok csikkast? — kérdezte Balázs.

— Mi magunk. Csíkot csak télen lehet kas nélkül fogni, mert a jó pákász akkor se pihen, hiszen akkor van a csíkszüret.

— Télen?

— Télen bizony! Mikor már elég keménynek ígérkezik az idő s a lápot már vastag jég fedi, alkalmas helyen léket vágunk. A teméntelen csík s más egyéb halféle mind odatódul, hogy levegőt nyelhessen. Egyéb dolga aztán nincs, mint az, hogy kimeregesük a sok kígyódzó csíkot és fúrge pece halat. Olyankor vadászunk is. A tél számontartja a sok vadat, hisz a nyom mindent elárul. Nem kell egyebet tenni, mint nyomon követni őket. Prémes vadra nem szabad puskával löni, mert a golyó kilikasztja a bundát. Tört vetünk. Így fogjuk a nyulat, rókát, vadmacskát,...

Balázs így — elmondás után — megismerte a pákász életet, de nem marasztotta helyben az, amit hallott. Másfelé vágyakozott ő, újra a napsütötte pusztára, és még egyszer az életben ló hátára, nyeregbe, ha a magyarok Istene is úgy rendelné.

Még egy napot pihent, azután délnek indult, hogy kiszabaduljon a vadvizek országából.

El is ért a kalocsai határba, ahol nagy szerencse várt rá talán már régen. Mert alig, hogy bement Kalocsára, másnap már meg is fogadták a papi uradalomban csikósgazdának.

IX.

Orbán Balázs csikósgazda ugyancsak megbecsülte magát a kalocsai uradalomban. Egyszer azonban fölöttébb kitett magáért.

Úgy történt a dolog, hogy a jószágigazgatókanonok a mintagazdaság ménesét mutogatta kül-

földi szakembereknek. Balázs hajtotta el előttük az uradalom saját tenyésztésű telivér lovait mutatónak. Meg is volt a nagy csodálkozás foganatja, mert jó áron keltek el a csikók.

Vásár után a gavallér kanonok megveregette Balázs vállát s azt mondta neki:

— Ember vagy a talpadon, Balázs! Nálam mindig nyert ügyed vagyon.

Amikor meg a csikós a dicsérettől meghatottan egyszerű szavakkal köszönetet mondott az ősz kanonoknak, bőrbugyellárist nyomott a markába.

A bugyelláris minden egyszerűsége mellett is igen értékes volt. Egy százforintos bankó húzódott meg benne szerényen.

Amint eltávozott a kanonok, rögtön lóra pattant Balázs. Odanyargalt a ménes elé s a legszebb csikájú kanca elé tartotta a bankót. Mikor megveregette a nemesvérű állat kecses nyakát, eszébe jutott egykori ábrándja, hogy majd gazdag ember lesz egykor. Nem kell fogához vernie a garast, ha szüksége lesz valamire. Aztán megint jó emberére, a kanonokra gondolt és más egyéb társaslény híján, a kancának mondotta el megelégedését a világ sorával.

— Lásd, lovackám, van még becsület ezen a rongyos világon!

A nemes állat semmit sem értett belőle, hanem ráfűjt a bankólepedőre. Bizonyára megorrontotta, hogy nem neki való, mert megvetően kapta fel fejét s újra legeléshez fogott.

Orbán Balázsnak most már kedve támadt a takarékosagra. Krajcár krajcárra gyűlt és növelte

a bankók számát. Táplálta pénzgyűjtő szenvedélyét az is, hogy egyszer a jó kanonok azt mondta neki:

— Hallod-e, Balázs, ha neked volnék, arra igyekeznék, hogy jó darab legelőt szerezzek a Sárvíz mentén. Az a hír járja, hogy lecsapolják arra a belvizeket. Jó pénzt ér az majd akkor.

Balázs megjegyezte a tanácsot. Később a kanonok halála után ott hagyta az uradalom szolgálatát és a sárközi Középhidason földet vásárolt. Egy régi turján család halt ki. A kapzsi örökösöktől potom áron vette meg a néhány hold szántót s a nagy-kiterjedésű legelőt. Amit nem tudott készpénzzel fizetni, adósságkép rátára fizetgette. Sokan vészjóslóan mondogatták, hogy sokat markol, majd keveset fog, de ő nem törődött vele.

Ebben az időben a Sárközt tavasszal mindig víz borította el s a Duna ágain kívül a Bába, az öreg-sár s a Kissár kanyargó folyásai szelték keresztül-kasul. A sekélyvizű folyók s a szélesen elterülő folyók szélein nagy-kiterjedésű, sűrű kákarengeteg volt a víziszárnyasok ezreinek fészkelő tanyája.

Balázs otthon érezte magát ezen a területen. Egészen olyan volt az élet itt, mint a Hortobágyon vagy a Nyírségen. A messze vidék mind sás- és nádborította tóság és vízjárásos föld volt. A dűsfűvű legelők a nagy gyűrökön, szegeken és göröndökön terültek el. Ez a föld nagyon alkalmas volt arra, hogy megőrizze a nomád pásztorkodás szokásait.

Az időjárás viszontagságait könnyedén elviselő apró, nagyfejű magyar fajtájú lovait és nagyszarvú

barmait kiverte a szigetekre, vagyis a vízből ki-magasló területek legelőire. Míg a víz a szigeteket el nem borította, hétszámra sem volt rájuk gondja. Az időt halászzal töltötte kora reggeltől késő estig vejsszel. Este csiklét rakott, sokszor húszat is. Reggel meg kiszedte a benne csipogó sok szár-csát, récét, vízicsirkét, sőt néha még az erős vad-ludat is.

Ősi magyar vadászszerszámot őrzött meg a ma-gyarság a csiklében. Használata erős megfigyelő képességre vall. Azt bizonyítja, hogy a természet ölen élő őseink kezdetleges eszközeik segítségével könnyedén megéltek. A víziszárnyast, teszem, nem nyállal, hanem csiklével ejtették.

Aki vadászott már kakás területen, tudja, hogy a bokrok közt, az utacsákák közt, valóságos útvesztő támad, sokszor tíz is. Az útvesztők kákabokrok szerint egyesülnek, aztán megint szétágaznak. Mindez addig tart, míg, mélyebb vízre nem érünk, ahol a káka már nem verhet gyökeret.

A csiklét bizonyos távolságban a bokrok közt állítják fel estefelé. Velük a csiklészó helyeket, vagyis a nyílt vízre vezető nyílásokat elzárják. Az úszó madár melle az átbújás pillanatában a vetett hurkot tartó csikleszárat megérinti, ugyan-ekkor a huroktartó kákaszárra ösztönszerűleg rá-lép. Lába belesiklik a hurokba, ijedten úszik tova, de még szorosabbra húzza össze a hurkot. Foglyul esik.

A vejsszel fogott hal s a sok csiklébe esett ma-dár nemcsak magát látta el friss táplálékkal, hanem Szekszárdra eladásra is vitték.

Balázs így megmaradt félnomád állattenyésztőnek. Ideje legnagyobb részét a szabad ég alatt töltötte, de már közel a faluja széléhez. A legnagyobb különbség azonban az volt az előbbi és a mostani állapot közt, hogy nem volt se pusztai, se uradalmi cseléd, hanem a maga kezére gazdálkodott.

Nyáron éjjel-nappal szabad ég alatt legeltetett késő ősziig. Aztán már téli szállás után kellett nézni. Nem okozott nagy fejtörést, hogy miből és hogyan készitse. Levert a víz mögött, téglalap alakban, öt ágasfát úgy, hogy a hossza mentében levő oldalát három tartotta. Tetejére keresztben gallyal, sással, náddal kevert füvet és giz-gaszt rakott. Három oldalát sövényvel zárta el. Dél felé, az enyhe alszél felé állt a fészert nyitott oldala. Ez volt a négyszög- vagy köralakú térség: az akol. Ennek közepén, hosszúdad tojás alakban, több cöveket vert le, közülük pedig vesszővel fonta be. Ezt nevezték kerek jászolnak. Ebbe vetették a takarmányt s a jószág körülállta.

A fészert három oldalát és tetejét körülrakták boglyával. Ez egyrészt felfogta a szelet, másrészt etetésre szolgált.

Mikor az első hó leesett, a jószágot fészert alá verték. Innen hajtották ki a tóra: a fészert mögött levő vízre. Ha a víz befagyott, meglékelték s a lékre hajtották.

Éjtszaka cselédeivel a kunyhóban tanyázott, amely a fészertől vagy harminc lépésre állt a gyümölcsösben vagy annak a szélén, de mindig ott, ahonnan a jószágot szemmel lehetett tartani. Középen tüzet raktak este s azt körülülték gyalogszéken vagy zombékon. Ha meg kitakarodott már a füst

a kunyhóból, nyílásához támasztották a nádból kötözött ajtót s subájukba takaródzva szundítottak felváltva.

Nehéz, de jövedelmes élet volt ez. Az élet a testre való ruhán kívül semmibe sem került. Ami pénz pedig a jószág, a fölös hal s a vadmadár eladásából kikerült, mind a takarékpénztárba vándorolt. Abban az időben már szilárd megalapozásúak voltak a pénzintézetek. Nem úszott el egykönnyen a szegény ember megtakarított pénzecskéje.

Semmi se tart örökké. Ez az élet se. Lecsapolták a belvizeket, szabályozták a Dunát meg a Sárvizet. A kiszáradt tófenékeket, a fokok medreit, a gyűrűket, a szegeket meg a gödröket eke alá fogták.

Ez szörnyűséges nehéz idő volt Orbán Balázusra nézve: a faluba kellett költözködnie s véget kellett vetnie a gyermekkora óta tartó nomád életnek. Eleinte azt hitte, hogy rászakad a ház, mikor szobában kellett aludnia, mert nem szokás télen a tornácon éjszakázni. De hamar erőt vett magán. Akaratereje úrrá lett második természetén, a szabad levegőhöz szokott életmódján.

A belvíz lecsapolása után a szárazzá lett földön magyar észjárás szerint osztozkodtak meg, elkerülve a birtokperек sokaságát. Mindegyik gazda, s így Balázs is, megtartotta a maga birtoktestét, a legelőt s a fészert egészen a folyóig.

Most tűnt ki, hogy mily szerencsés ötlet volt, amikor a csupa legelőből álló birtokot megvásárolta. A csikósból lett félnomád állattenyésztő így vált máról holnapra negyvenholdas nagygazdává.

A viszonyok megváltozása kényszerítette a földművelésre. A belvizek áradása nem locsolta a legelők selymes fűvét. Kiszáradt. Nem maradt más hátra, fel kellett törnie ekével az egykori legelőt.

Balázs azonban nem akarta abbahagyni az állattenyésztést. Azért nagy fába vágta fejszójét. Arra szánta magát, hogy visszatér a Hortobágyra s végére jár annak, nem lehetne-e ott megtelepednie. Egy szép reggelen, jól ellátva magát minden hasznos dologgal, mire magának és lovának szüksége lehet, fölkerelkedett és megindult. Aztán néhány hét múlva megint visszatért. Komor arca, szótlan-sága mutatta, hogy a látottakon s a tapasztaltakon fölöttébb megütközhetett. Nem is beszélt róla senkivel se. Ez pedig a legnagyobb elkeseredés jele volt.

Ezután jóidégig vég nélkül való sóhajtás volt az élete. Nehéz szívvel hagyta abba az állattenyésztést fokonkint, látva, hogy nem bírja etetni barmaid, így adta meg magát lassankint sorsának. A nagy gabonaáldás, a belőle támadt haszon mindinkább közelebb hozta az ekevasat a gyümölcsös szélén álló fészerhez és kunyhóhoz. Az már csak az elmúlt idők tisztos emlékekép szerénykedett ott, mint a veteményes kert s a gyümölcsös központja.

Nagy becsülete volt most már Balázsnak. Ügy emlegették, mint a szerencsés Orbán gazdát.

A legnagyobb szerencse pedig akkor érte, mikor küzdelmes életében végre állandó tűzhelyet alapított és párul megkérte Kővágó Ambrus nagygazda lányát Vicát, akit feleségül is adtak hozzá szeretettel és megbecsüléssel.

ünnepre. Egyúttal emelem poharamat Orbán Balázs uramra és azt a becsületes kérését tolmácsolom, hogy Kővágó Ambrus uram leányát, Vicát neki feleségül adja.

Kővágó uram mindjárt meg is szólal:

— Örömmel adom. Nagy tisztesség ez az én szerény házamnak.

A leánykérés még nem lakodalom. A rigmusos versek sokasága majd csak akkor következik. Most még a vigasság megengedi a komoly beszédet.

Az asztal felső részén ez meg is kezdődött. A föld dolgára terelődött a szó.

Az egyik vendég, a Kővágó-család rokona, szomszéd vármegyéből való ember volt. Nem győzte dicsérni a földművesélet sok jövedelmét. Azt se tudta hát, hova legyen örömeiben, mikor meghalotta, hogy egyre-másra alakulnak a különböző belvív-levezető társulatok. A kor divatos jelszava szerint gondolkodott és beszélt mindenki: a város és falu kicsinye és nagyja. A legkisebb pocsolyának is esküdt ellensége volt már a nép s azt gondolta, hogy minden víz alól kikerült tenyérnyi föld-darab acélos búzát terem majd az idők végtelenségéig. Balázs félfüllel hallgatta csak a vízcsapolás dicséretét. Képzeletében Hortobágy egykori füves térségeit járta, mint ifjú korában. Végre megszólalt:

— Hát én csak amondó vagyok, hogy a földművelés únos-úntalan a bibliát juttatja az ember eszébe. A bő és szűk esztendőket. Azelőtt akácok és más ültetvényerdő mutatóban sem volt az Alföldön, de volt helyette víz. Vajjon mit várhatunk ma, mikor víz már nincsen, legfőleg az árkolá-

sokban s a csatornában, amely elvezeti, de erdő nincs még kellő mennyiségben.

Balázs fején találta a szöveget. Hajdanában sok ezer holdra terjedő ártér, tó, mocsár elpárolgó víztömege óvta meg az Alföldet a kiszáradástól s a fenyegető vésztől: az elszikesevéstől. Mezőgazdálkodás helyett a halászat és az állattenyésztés adott kenyeret a népnek. A belvizek levezetése után az Alföld kiszáradása mind feltűnőbbé vált. A buja mocsári növényzet elpusztult, a meglévő erdőket pedig kiirtotta a földműves fejszéje. A levegő páratartalma e miatt évről évre kisebbedett, de elmaradt a harmatozás s az erdős vidékeken ismeretes talajkőd is.

Természetes, hogy ennek következtében a csapadék is kevesebb lett évről évre, hiszen a növényzetre erősen hat az esőzés mennyisége. A nap heve mindent kiszárit, s egyre sűrűbben jelenik meg a róna barnaságában a cinkfényű folt: a szik. Eleinte csak elszórtan jelentkezik, majd egyre jobban beleféri érlik a növényzetbe, végül térségekké lesz; az enyészet, a halál szürkésfehér világává.

Ma már ott tartunk, hogy az Alföld rónájának nem egy helyén az egykor élettől hangos tanya-sorok népe elszéled és kivándorol. A roskadozó gazdátlan házikók képe bizonyítja, hogy a magyar rónát utolérte a mélyföldiek halálos betegsége: az élővíz hiánya s megkezdődött az életre-halálra való küzdelem a csapadékhiány ellen. Akaratlanul is a sivatagi romvárosok képe vetődik fel lelki szemünk előtt, a nélkül azonban, hogy hasonló sorsra gondolnánk. Ettől az Isten óvjon meg bennünket!

A romvárosok pusztulását a véletlen balszerencse okozta. Az életadó folyó forrásai elapadtak vagy a természet szeszélye folytán folyásának iránya megváltozott és faképnél hagyta az emberi letelepülést. A városok lakói mindent megkíséreltek, hogy erőt vehessenek a természeten, de mikor látták, hogy minden hasztalan, elszökdöstek. A futóhomok aztán szép csendesen lassankint eltemette az azelőtt népes városokat.

A magyar Alföld szomorú sorsát nem a véletlen hozta létre, hanem mi saját magunk. Századok mulasztását botor kézzel úgy akartuk jóvátenni, hogy belvizeinket nagy folyóinkba vezetjük a rettenetes költséggel épített csatornában. Sokkal helyesebb lett volna, ha duzzasztó-tavakban tároljuk és öntözőcsatornákat vezettünk volna belőlük.

Pedig, ha ezeket a mocsaras területeket vízkedvelő fákkal, kőrissel és mocsári tölgygel ültetnők be: az Alföld erdősítése hatalmas mértékben indulna meg s a magyar mocsári tölgy méltán fölvehetne idővel a versenyt a horvátországi drávamelléki kiöntések híres mocsári tölgyfájával.

Balázs most már vigasztalóra fogta a szót:

— Az élet fenéig tejföl sose volt, mióta világ a világ. Meg hétköznapi is mindig több van, mint vasárnap, de hát annak is úgy kell lennie. Aztán arról a helyről se mozdulhat az ember, amelyre az Isten rendelése állította. Ott kell maradnia biz akkor is, ha olyan éles balták potyognak, akár a beretva. Ha szikessedik a föld, majd fásítunk ellene. Aztán nem kell búsulni, mert az a fáradságos munka, az a sok verejtékes kín, az a sok piros vér, nincs hiába, mint ahogy semmi sincs hiába a föld

kerekségén. Már a magyarnak mindig olyan volt a dolga világeletemben, hogy minden lépést drágán kell megvennie a sorstól előrefelé. De hát sebjaj! Mert a nehéz veríték, a drága vér, aminek más-különben magyar akarat a neve, dolgozza meg igazán a földet. S ha mind elfogyna is hirtelen a népek élete, akkor is megmaradna a magyar. Beleírta immár nevét a föld kérgébe.

A külső házban már nagy vígan voltak. Tompa csattanások zaja hallatszott mindenfelé, mert többen már a mestergerendát ütögették széles jókedvükben. A zajt hirtelen vidám nóta nyomta el. A fehérszínű nótája volt:

*A hidasi templom alja
Márványkövel van kirakva.
Hogyha végigmegegyek rajta,
Citorál a cipőm sarka.*

Megmozdult erre a nótára a külön sorba verődött legénység. De csak megmozdult. Még nem indult meg.

— Hadd adjon jelt a fehérszínű! — gondolták.

Már a nóta második strófája is felhangzott valami taktusos zörgéstől kísérvé. A násznagyuram vére is megélenkült a mindig lüktető ritmusú csörgésre. Ez a pártás lányok és a menyecskék bársony cipelőjéről szállt feléje.

A táncrahívó hangot azok a parányi fémlemez-kék okozták, amelyek a saroknak a talp felé eső részébe ékelt rézrudacsán csörögnek.

Násznagy uram elhatározta, hogy jó példával jár elől. Lassan megmozdult s odabokázott Kővágó Ambrusnéhoz, akivel illendően összeakaszzkodott.

Erre következett a sokadalom tánca. Ezt csak két esetben akasztották meg: amikor a menyasszonyt táncoltatták s amikor a szakácsnék táncára került sor.

De ne vágjunk a dolgok elébe! A násznagy táncrakérése volt a jeladás a táncra kivirágos kivirradtig. Hamar rátalált mindenki a maga párjára:

...megkezdődött a lassú magyar.

nem kellett sokat keresnie. De azért megvárta Balázs intését még Vica is, pedig hát ő már csak bizonyos lehetett a maga dolgában. De meg kell várni a dolgokat ennek rendje-módja szerint. Azért hát az intés, a táncbaszólítás.

Azért Vica is várt, pedig be nehezére esett kivárnia ezt a pillanatot.

De csak várt, hogy Balázs jelt adjon. Az pedig tudta, hogy ő a falu legelső legénye. Nem hamarokodta el a dolgot.

A lány az első pillanatban szívére szorította kezét. Lába szökellésre állt. Aztán erőt vett magán, hogy hátha megszólják, mert hiába, az első virtus a magyar leányban, a szemérem.

S amikor Balázs ráintett, szemlesütve, irulva-pirulva lépett párja felé.

Balázs már alig várta, hogy Vica szép leányos szelídséggel vállára tegye kezét és szemközt forduljon vele. Már nagyon táncra állt a lába. De úgyis illik az oly vitéz nép fiához, amely mindig első a sokadalom táncában, de a legények táncában, a gáton is. A két tánc hát nagyon összeülik.

Azzal megkezdődött a lassú magyar és ünnepies méltósággal billegették lábukat a népek a muzsika hangjaira.